

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DEKİ İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI
(2014) VE DİĞER ÇALIŞMALARLA KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Damla KÜÇÜKDEMİR

OCAK 2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DEKİ İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI
(2014) VE DİĞER ÇALIŞMALARLA KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Damla KÜÇÜKDEMİR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin BERBER

OCAK 2015

TRABZON

ONAY

Damla KÜÇÜKDEMİR tarafından hazırlanan Türkiye'deki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2014) ve Diğer Çalışmalarla Karşılaştırılması 16.01.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin BERBER (Başkan-Danışman)

Doç. Dr. Zehra ABDİOĞLU (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Ezgi BADAY YILDIZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. / / 2015

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Damla KÜÇÜKDEMİR

/02 /2015

ÖNSÖZ

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin önde gelen problemlerinden biride ülkede çeşitli bölgelerin ve yörelerin aynı ölçüde gelişmemesidir. Çeşitli sosyo-ekonomik unsurlar nedeniyle ülke içinde eğitim, nüfus yapısı, sağlık, doğal kaynaklar ve istihdamın yapısı gibi nedenlerle bölgeler arasında farklılıklar oluşmaktadır. Bölgesel gelişmişlik farkı probleminin çözülmesi için yapılması gereken ilk aşama bu farklılığı çeşitli ölçüm yöntemleriyle ölçmek ve farklılığı rakamlara dökerek somut haliyle görmektir. Böylece rakamları yorumlayarak hangi bölgelerin gelişmiş hangi bölgelerin gelişmemiş olduğunu görebilir ve politika uygulayabiliriz.

Bu çalışmanın amacı temel bileşenler yöntemiyle illeri sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarına göre sıralamak ve bu sıralamayı 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması ile karşılaştırmaktır.

Çalışmanın başından itibaren bilgisi ve tecrübesi ile bana yardımcı olan ve hep güvenen değerli hocam Prof. Dr. Metin BERBER'e, çalışmanın yöntem bölümünde bilgilerini benimle paylaşan ve yöntemin nasıl uygulanacağını sabırla bana anlatan sayın Barış GÖRAL'a, desteğini benden hiç esirgemeyen ve beni hiç yalnız bırakmayan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ocak, 2015

Damla KÜÇÜKDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	X
ABSTRACT	XI
TABLolar LİSTESİ	XII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLARI-17

1.1. Gelişme Kavramı	4
1.2. Kalkınma Kavramı.....	4
1.3. Büyüme Kavramı.....	5
1.4. Sosyal Gelişme	6
1.5. Sosyo-Ekonomik Gelişme Kavramı	6
1.5.1. Sosyo-Ekonomik Gelişmişliğin Tanımı	7
1.5.2. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksinin Amacı	8
1.6. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Göstergeleri ve Çalışmada Kullanılan Göstergeler	9
1.6.1. Demografik Göstergeler	9
1.6.2. Eğitim Göstergeleri	10
1.6.3. Sağlık Göstergeleri.....	11
1.6.4. İstihdam Göstergeleri	11
1.6.5. Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri	12
1.6.6. Mali Kapasite Göstergeleri.....	13

1.6.7. Erişilebilirlik Göstergeleri.....	14
1.6.8. Yaşam Kalitesi Göstergeleri.....	14
1.7. Çalışmada Kullanılan Değişkenler	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM VE DİĞER YÖNTEMLER..... 17-30

2.1. Sosyo-Ekonomik Gelişmişliği Ölçerken Kullanılan Yöntemler	17
2.1.1. Path Analiz	17
2.1.2. Çok Boyutlu Ölçekleme	18
2.1.3. Gri İlişkisel Analiz	19
2.1.4. Diskriminant Analizi	19
2.1.5. Temel Bileşenler Analizi.....	20
2.2. Yöntem Seçimi	20
2.2.1. Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz	22
2.2.2. Temel Bileşenler Analizi.....	24
2.2.3. Temel Bileşenler Analizinin Gerekliği ve Sağladığı Yararları	26
2.3. Analiz Öncesi Yapılan Çalışmalar.....	28
2.3.1. Uygun Olmayan Değişkenlerin Belirlenmesi	28
2.3.2. Korelasyon Matrisinin İncelenmesi	29
2.3.3. Ters Görüntü Korelasyon Matrisi ve Açıklanan Ortak Varyanslar.....	29
2.3.4. Örneklem Büyüklüğünün Yeterliliği (KMO ve Barlet İstatistikleri).....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI VE 2011 YILINDA Kİ SIRASI İLE KARŞILAŞTIRILMASI..... 31-103

3.1. Literatür	31
3.2. İllerin Gelişmişlik Seviyesine İlişkin Temel Bulgular	35
3.2.1. Açıklanan Varyanslar	35
3.2.2. Uygunluk İstatistikleri (KMO ve Barlet istatistikleri)	36
3.3. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması 2014.....	36
3.3.1. Sosyal Göstergelere Göre Gelişmişlik Endeksi	40

3.3.2. Ekonomik Göstergelerle Göre Gelişmişlik Endeksi	43
3.4. 2011 SEGE Sıralaması	46
3.5. 2011- 2014 Yılı İllerin Sosyo-Ekonomik Sıralamalarının Karşılaştırılması	47
3.5.1. Konumu İyileşen İller.....	47
3.5.1.1. Kırıkkale	48
3.5.1.2. Karabük.....	49
3.5.1.3. Bilecik	49
3.5.1.4. Samsun.....	50
3.5.1.5. Konya.....	51
3.5.1.6. Kayseri.....	52
3.5.1.7. Hatay	53
3.5.1.8. Yalova	53
3.5.1.9. Sakarya.....	54
3.5.1.10. Isparta	55
3.5.1.11. Düzce	56
3.5.1.12. Kocaeli	56
3.5.1.13. Tekirdağ.....	57
3.5.1.14. Trabzon	58
3.5.1.15. Kütahya	58
3.5.1.16. Kastamonu	59
3.5.1.17. Sivas.....	60
3.5.1.18. Çorum	60
3.5.1.19. Çankırı	61
3.5.1.20. Çankırı	62
3.5.1.21. Erzurum	62
3.5.1.22. Gümüşhane	63
3.5.1.23. Diyarbakır	64
3.5.1.24. Batman	64
3.5.1.25. Bingöl.....	65
3.5.1.26. Siirt.....	66
3.5.1.27. Şırnak	66
3.5.1.28. Hakkari.....	67
3.5.2. Durumu Kötüleşen İller.....	68

3.5.2.1. Uşak	69
3.5.2.2. Edirne	69
3.5.2.3. Kırklareli	70
3.5.2.4. Burdur	71
3.5.2.5. Adana	71
3.5.2.6. Kars	72
3.5.2.7. Van	73
3.5.2.8. Erzincan	73
3.5.2.9. İzmir	74
3.5.2.10. Muğla	75
3.5.2.11. Denizli	75
3.5.2.12. Bolu	76
3.5.2.13. Balıkesir	77
3.5.2.14. Manisa	77
3.5.2.15. Mersin	78
3.5.2.16. Gaziantep	79
3.5.2.17. Karaman	79
3.5.2.18. Rize	80
3.5.2.19. Nevşehir	81
3.5.2.20. Amasya	81
3.5.2.21. Elazığ	82
3.5.2.22. Kırşehir	83
3.5.2.23. Malatya	83
3.5.2.24. Artvin	84
3.5.2.25. Bartın	85
3.5.2.26. Osmaniye	85
3.5.2.27. Niğde	86
3.5.2.28. Tokat	87
3.5.2.29. Ordu	87
3.5.2.30. Adıyaman	88
3.5.2.31. Iğdır	89
3.5.2.32. Ardahan	89
3.5.2.33. Şanlıurfa	90

3.5.2.34. Ağrı	91
3.5.3. Durumu Sabit Kalan İller	91
3.5.3.1. İstanbul.....	91
3.5.3.2. Ankara.....	92
3.5.3.4. Antalya.....	93
3.5.3.6. Bursa	93
3.5.3.7. Eskişehir.....	94
3.5.3.8. Çanakkale.....	95
3.5.3.9. Aydın	95
3.5.3.10. Zonguldak	96
3.5.3.11. Afyon	97
3.5.3.12. Sinop	97
3.5.3.13. Giresun.....	98
3.5.3.14. Aksaray	99
3.5.3.15. Kahramanmaraş	99
3.5.3.16. Kilis.....	100
3.5.3.17. Bayburt.....	101
3.5.3.18. Yozgat	101
3.5.3.19. Mardin.....	102
3.5.3.20. Bitlis.....	103
3.5.3.21. Muş	103
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	104
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	110
EKLER	114
ÖZGEÇMİŞ	115

ÖZET

Türkiye’de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması adlı bu çalışmada Türkiye’deki 81 il sosyal ve ekonomik göstergeler açısından sıralanmıştır. Analizde çok değişkenli istatistik tekniklerinden temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Karşılaştırma yapabilmek açısından Kalkınma Bakanlığının 2011 yılında sıralama yaparken kullandığı değişkenlerle aynı değişkenler seçilmesine özen gösterilmiştir. Çalışmada ilk olarak ekonomik ve sosyal değişkenler kullanılarak 2014 için iller sosyo-ekonomik sıralamaya konulmuştur. Daha sonra değişkenler sosyal değişkenler ve ekonomik değişkenler olarak ayrılmış, iller hem ekonomik gelişmişlik sırasına konulmuş hem de sosyal gelişmişlik sırasına konulmuştur. Son olarak tek tek illerin değişkenlerden etkilenme grafiği çizilerek 2011 yılındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ile çalışmadaki sıralaması karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoekonomi, Kalkınma, Temel Bileşenler Analizi, İller.

ABSTRACT

In this study titled as Turkey's provincial socio-economic development ranking in terms of social and economic indicators 81 provinces in Turkey have been ranked up. In this analysis, multivariate statistical analysis methods of principal component analysis has been effectively used. In term of comparison, attention has been given to the same selected variables which were picked up by Ministry of Economy while ranking provinces in 2011. In this study; firstly with the use of economic and social variables provincial socio-economic ranking for the year of 2014 was made. Then variables have been divided as social and economic variables, thereafter all provinces have been put to their social and economic ranking order. Lastly by drawing affected provinces variables one by one the socio-economic ranking order in this study was comprised with the former ranking in 2011.

Key Words: Socio-Economic, Development, Principal Component Analysis, Provinces

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Kullanılan Değişkenler	15
2	Çıkarılan Değişkenler	29
3	Toplam Açıklanan Varyanslar	35
4	2014 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması	38
5	Sosyal Değişkenler	40
6	İllerin Sosyal Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması	41
7	Ekonomik Değişkenler	43
8	İllerin Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması	44
9	2011 SEGE Sıralaması	46
10	Konumu İyileşen İller	47
11	Konumu Kötüleşen İller	68

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1.	2014 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	39
2.	İllerin Sosyal Değişkenlere Göre Sıralanması.....	42
3.	İllerin Ekonomik Değişkenlere Göre Sıralanması.....	45
4.	Değişkenlerin Kırıkkale Üzerindeki Etkisi.....	48
5.	Değişkenlerin Karabük Üzerindeki Etkisi.....	49
6.	Değişkenlerin Bilecik Üzerindeki Etkisi.....	50
7.	Değişkenlerin Samsun Üzerindeki Etkisi.....	51
8.	Değişkenlerin Konya Üzerindeki Etkisi.....	52
9.	Değişkenlerin Kayseri Üzerindeki Etkisi.....	52
10.	Değişkenlerin Hatay Üzerindeki Etkisi.....	53
11.	Değişkenlerin Yalova Üzerindeki Etkisi.....	54
12.	Değişkenlerin Sakarya Üzerindeki Etkisi.....	55
13.	Değişkenlerin Isparta Üzerindeki Etkisi.....	55
14.	Değişkenlerin Düzce Üzerindeki Etkisi.....	56
15.	Değişkenlerin Kocaeli Üzerindeki Etkisi.....	57
16.	Değişkenlerin Tekirdağ Üzerindeki Etkisi.....	57
17.	Değişkenlerin Trabzon Üzerindeki Etkisi.....	58
18.	Değişkenlerin Kütahya Üzerindeki Etkisi.....	58
19.	Değişkenlerin Kastamonu Üzerindeki Etkisi.....	59
20.	Değişkenlerin Sivas Üzerindeki Etkisi.....	60
21.	Değişkenlerin Çorum Üzerindeki Etkisi.....	61
22.	Değişkenlerin Çankırı Üzerindeki Etkisi.....	61
23.	Değişkenlerin Tunceli Üzerindeki Etkisi.....	62
24.	Değişkenlerin Erzurum Üzerindeki Etkisi.....	62
25.	Değişkenlerin Gümüşhane Üzerindeki Etkisi.....	63

26.	Değişkenlerin Diyarbakır Üzerindeki Etkisi	64
27.	Değişkenlerin Batman Üzerindeki Etkisi	65
28.	Değişkenlerin Bingöl Üzerindeki Etkisi	65
29.	Değişkenlerin Siirt Üzerindeki Etkisi	66
30.	Değişkenlerin Şırnak Üzerindeki Etkisi	67
31.	Değişkenlerin Hakkari Üzerindeki Etkisi	67
32.	Değişkenlerin Uşak Üzerindeki Etkisi.....	69
33.	Değişkenlerin Edirne Üzerindeki Etkisi	70
34.	Değişkenlerin Kırklareli Üzerindeki Etkisi	70
35.	Değişkenlerin Burdur Üzerindeki Etkisi	71
36.	Değişkenlerin Adana Üzerindeki Etkisi	71
37.	Değişkenlerin Kars Üzerindeki Etkisi	72
38.	Değişkenlerin Van Üzerindeki Etkisi	73
39.	Değişkenlerin Erzincan Üzerindeki Etkisi.....	74
40.	Değişkenlerin İzmir Üzerindeki Etkisi	74
41.	Değişkenlerin Muğla Üzerindeki Etkisi	75
42.	Değişkenlerin Denizli Üzerindeki Etkisi	76
43.	Değişkenlerin Bolu Üzerindeki Etkisi	76
44.	Değişkenlerin Balıkesir Üzerindeki Etkisi	77
45.	Değişkenlerin Manisa Üzerindeki Etkisi	78
46.	Değişkenlerin Mersin Üzerindeki Etkisi	78
47.	Değişkenlerin Gaziantep Üzerindeki Etkisi.....	79
48.	Değişkenlerin Karaman Üzerindeki Etkisi	80
49.	Değişkenlerin Rize Üzerindeki Etkisi	80
50.	Değişkenlerin Nevşehir Üzerindeki Etkisi	81
51.	Değişkenlerin Amasya Üzerindeki Etkisi.....	82
52.	Değişkenlerin Elazığ Üzerindeki Etkisi.....	82
53.	Değişkenlerin Kırşehir Üzerindeki Etkisi.....	83
54.	Değişkenlerin Malatya Üzerindeki Etkisi.....	84
55.	Değişkenlerin Artvin Üzerindeki Etkisi	84
56.	Değişkenlerin Bartın Üzerindeki Etkisi.....	85
57.	Değişkenlerin Osmaniye Üzerindeki Etkisi.....	86
58.	Değişkenlerin Niğde Üzerindeki Etkisi	86

59.	Değişkenlerin Tokat Üzerindeki Etkisi	87
60.	Değişkenlerin Ordu Üzerindeki Etkisi.....	88
61.	Değişkenlerin Adıyaman Üzerindeki Etkisi	88
62.	Değişkenlerin Iğdır Üzerindeki Etkisi.....	89
63.	Değişkenlerin Ardahan Üzerindeki Etkisi	90
64.	Değişkenlerin Şanlıurfa Üzerindeki Etkisi	90
65.	Değişkenlerin Ağrı Üzerindeki Etkisi	91
66.	Değişkenlerin İstanbul Üzerindeki Etkisi.....	92
67.	Değişkenlerin Ankara Üzerindeki Etkisi	92
68.	Değişkenlerin Antalya Üzerindeki Etkisi	93
69.	Değişkenlerin Bursa Üzerindeki Etkisi.	94
70.	Değişkenlerin Eskişehir Üzerindeki Etkisi.....	94
71.	Değişkenlerin Çanakkale Üzerindeki Etkisi.....	95
72.	Değişkenlerin Aydın Üzerindeki Etkisi.....	96
73.	Değişkenlerin Zonguldak Üzerindeki Etkisi	96
74.	Değişkenlerin Afyon Üzerindeki Etkisi.....	97
75.	Değişkenlerin Sinop Üzerindeki Etkisi	98
76.	Değişkenlerin Giresun Üzerindeki Etkisi	98
77.	Değişkenlerin Aksaray Üzerindeki Etkisi	99
78.	Değişkenlerin Kahramanmaraş Üzerindeki Etkisi.....	100
79.	Değişkenlerin Kilis Üzerindeki Etkisi	100
80.	Değişkenlerin Bayburt Üzerindeki Etkisi.....	101
81.	Değişkenlerin Yozgat Üzerindeki Etkisi	102
82.	Değişkenlerin Mardin Üzerindeki Etkisi.....	102
83.	Değişkenlerin Bitlis Üzerindeki Etkisi	103
84.	Değişkenlerin Muş Üzerindeki Etkisi.....	103

KISALTMALAR LİSTESİ

- PCA : Principal Component Analysis
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
SEGE : Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu
DHMİ : Devlet Hava Meydanları İstasyonu
UBAK : Ulaştırma, Denizcilik Ve Haberleşme Bakanlığı
AYD : Alışveriş Merkezleri Ve Yatırımcıları Derneği
ÇBÖ : Çok Boyutlu Ölçekleme
KMO : Kaiser Meyer Olkin

GİRİŞ

Sosyo-ekonomik gelişmişlik, sosyal ve ekonomik bakımdan gelişimi ifade eder. Bu bakımdan sosyo-ekonomik gelişmişlik, ekonomik kalkınma ile özdeştir. Ekonomik kalkınma; ekonomideki nicel gelişimin yanısıra nitel gelişimi de ifade etmektedir. Başka bir ifade ile sayısal ve yapısal değişimi içermektedir. Bir tanımlama yapacak olursak ekonomik kalkınma; kişi başına düşen milli gelir ve üretimdeki artışı, ekonomideki gelir ve verimlilik artışlarını engelleyen kısır döngülerin ortadan kaldırılmasını ifade ettiği gibi iktisadi yapının yanısıra sosyo-kültürel yapıdaki değişimleri de kapsamaktadır.

Günümüzde bölgelerarası gelişmişlik farkları, dünyanın çoğu yerinde en önemli sorunlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olduğu gibi, ülkelerin kendi içinde de görece olarak gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler bulunmaktadır. Ülke içindeki bu gelişmişlik farkları pek çok sosyal ve ekonomik sorunlara neden olmakta ve bu nedenle ülke genelinde sosyoekonomik bütünleşmeyi sağlamak amacıyla, bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik büyük uğraşlar verilmektedir. Türkiye’de de birbirleri arasında önemli farklılıklar bulunan bölgeler mevcuttur. Bölgesel gelişmişlik farklılıkları değişik nedenlerden kaynaklanmakta ve bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya konulmasında bazı ekonomik ve sosyal göstergelerden yararlanılmaktadır.

Ülke içinde çeşitli yörelerin birbirleriyle ölçülebilir ve görece olarak karşılaştırılabilir sosyal, ekonomik ve kültürel göstergeler yardımıyla gelişmişlik düzeylerinin saptanması, plancılara üzerinde önemle durdukları bir konudur. Bu tür tespitlerle, tarihsel olarak uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların coğrafi sonuçlarının, görece gelişmişlik düzeyleri saptanarak takip edilmesi olanağı doğmaktadır. Nitekim, bu tür araştırmaların ortaya koyduğu veriler, bir yandan mevcut politikaların başarı derecesini izleme olanağı sağlarken, diğer yandan da mekansal boyutla tutarlı, günün koşullarına uygun yeni politikalar üretebilme altyapısı da sunmaktadır.

Bölgesel gelişmişlik farklılıkları diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde kendini gösteren önemli bir problemdir. Bu çalışmanın temel amacı, illerin gelişmişlik seviyelerinin tespit edilmesi ve bu tespit doğrultusunda sıralamalarının yapılmasıdır. İkincil amaç ise, illeri sıraya koyduktan sonra 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan sıralama ile illerin durumunu karşılaştırarak illerin durumunun sıralamada iyileştiğini mi yoksa kötüye mi gittiğini saptamaktır. Çalışmanın amacı, illerin sosyoekonomik gelişmişlik seviyelerini karşılaştırmalı olarak belirlemek ve bir gelişmişlik sıralaması elde etmek olunca, çoğu kez farklı şekillerde tanımlanabilen ve karmaşık bir olgu olan gelişmişliği tanımlama ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Zira, “gelişme” olgusunu tek bir göstergeye indirmenin güçlüğü, konuyla ilgilenenleri sürekli olarak uğraştırmıştır. Bu yüzden çalışmanın birinci bölümünde gelişme kavramı ve gelişme kavramı yerine kullanılan büyüme, kalkınma gibi temel kavramlar açıklanmıştır.

81 ili kapsayan bu araştırmada sosyal ve ekonomik göstergeler olmak üzere (demografik, eğitim, istihdam, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi) toplam 62 değişken ele alınmış, yapılan incelemeler sonucunda 10 değişken çıkartılarak 52 değişken kullanılmıştır. Sıralama yapılırken çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden olan temel bileşenler yönteminden yararlanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde sosyo-ekonomik gelişmişliğin tanımı yapılmış bu kavramla alakalı olan ve gündelik hayatta birbiriyle çok karıştırılan büyüme ve kalkınma kavramları açıklanmış, aralarındaki fark incelenmiştir.

İkinci bölümde sosyo-ekonomik sıralamayı oluştururken kullanılan yöntemler açıklanmış ve çalışmada sıralamayı yaparken neden temel bileşenler yönteminin kullanıldığı nedenleri ile birlikte açıklanmıştır. Daha sonra temel bileşenler analizinin ayrıntılı bir tanımı yapılarak, yöntemin aşamaları kısa bir şekilde anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ilk olarak geniş bir literatür incelemesi yapılarak, yapılan çalışmaların kısaca özetleri anlatılmıştır. Daha 2012 ve 2013’ e ait veriler kullanılarak iller için endeks değerleri hesaplanarak 2014 yılı için illerin sosyo-ekonomik sıralamasına ulaşılmıştır. İller için bulunan verilerde bazı illerimizin ekonomik değerlerinin yüksek, bazı

illerimizin ise ekonomik değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu karmaşayı gidermek için değişkenler ekonomik ve sosyal değişkenler olarak ayrılmış, iller hem ekonomik hem de sosyal sıralamaya tabi tutulmuştur. Son olarak iller 2011 yılında yapılan sıralama karşılaştırılarak, sıralamada durumların hangi yönde değiştiği tek tek anlatılmıştır. İller anlatılırken illerin sırasını hangi değişkenlerin en çok etkilediğini görmek amacıyla tek tek değişken grafikleri çizilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Gelişme Kavramı

“Gelişme”, bazılarında göre büyüme ile bazılarında göre de kalkınma ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Aşağıda hem kalkınmanın hem de büyümenin ayrıntılı bir şekilde tanımı yapılmıştır. Ancak bu kavram birçok iktisatçıya göre daha çok kalkınmayı ifade etmektedir.

1.2. Kalkınma Kavramı

İnsanlık ne zaman ortaya çıkmışsa, kalkınma çabaları da o tarihten bu yana var olarak gelmiştir. Bu çabalar, kimi zaman evrim, kimi zaman değişim, kimi zaman uygarlık, kimi zaman emperyalizm, kimi zaman genişleme, kimi zaman ilerleme, kimi zaman sanayileşme, kimi zaman büyüme, kimi zaman da kalkınma araştırmalarının konusu olmuştur. Dahası, büyüme ve kalkınma literatürü içinde kullanılan her kavram, ayrı bir teori ve ayrı bir bakış açısının ürünü olarak şekillenmiştir (Kaynak, 2003: 12).

Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir. Büyüme ise, nitelikten çok nicelik bakımından ortaya çıkan bir değişikliktir. Bir ekonominin büyümesi, mutlaka o ekonomide yapısal değişimi gerektirmemektedir. Büyüme sadece üretimin ve kişi başına gelirin artırılması olarak kabul edilmektedir (Han ve Kaya, 2006:2).

Genel bir tanımlamayla kalkınma, bir ulusun arzu edilen şekilde ekonomik gelişme süreci ortaya koyabilmesi amacıyla, ulusal ekonominin bir bütün olarak düzenlenmesidir. Daha geniş anlamda kalkınma, bir toplumda ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda arzu edilen her türlü değişme ve gelişme olarak tanımlanabilmektedir. Tarihsel olarak kalkınma, az gelişmiş denilen ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde beşeri acıların azaltılması ve maddi refahı arttırmaya yönelik potansiyelin harekete geçirilmesi anlamını içermektedir (Gasper,1995:209).

İnsan eksenli bir tanımlamayla kalkınma, insan kişiliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli koşulların yaratılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kalkınma, insanların yoksulluk, işsizlik ve eşitsizliğinde ortaya çıkan bir azalma kriterlerine bağlı bir kavram olarak değerlendirilebilmektedir. Tüm bu tanımlamalar ışığında kalkınma kavramını yeniden ifade etmek gerekirse; ekonomik kalkınma, ekonomik etkinliğin artması ve maddi refahın yükselmesinin yanı sıra politik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerde yapısal bir değişimin yaşanması olarak tanımlanabilmektedir(Gümüş,2005:1).

Ekonomik kalkınma kavramı iktisat literatürüne sistematik bir bütünlük içerisinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra girmiştir. Bu dönemde tarıma dayalı geleneksel toplumlar büyük ölçüde geride bırakılmış, bir dizi teknolojik yeniliğin ekonomik alanda artan oranda kullanıldığı sanayi toplumuna geçişle birlikte kendi içinde sürekli gelişip büyüyen bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Sanayi toplumunun yarattığı üretim sürecine bağlı olarak, dünya ekonomisinin sürekli gelişme sürecine girmesi, sömürge ya da yarı sömürge durumunda olan ülkelerin, bağımsızlıklarını elde etmeleri ile birlikte gelişme gereksinmelerinin ortaya çıkarak kalkınma bilincinin oluşması ve ülkeler arası gelir farklılıklarının belirgin hale gelmesi kalkınma konusunu ön plana çıkarmıştır (Gümüş, 2005:18).

1.3. Büyüme

Ekonomik büyüme, üretilen mal ve hizmet kapasitesinde meydana gelen artıştır. Yani bir ülkenin ekonomik büyümesi, ülke fert başına GSMH'nin sürekli olarak artması anlamına gelmektedir. Bir ülkede ekonomik büyümenin ne oranda meydana geldiğini belirleyebilmek için ortalama büyüme hızı ile yıllık büyüme hızı hesaplanmaktadır.

Ortalama büyüme hızı, belli bir zaman dilimi içinde reel GSMH' da meydana gelen artışı ölçmektedir. Ekonomik büyümenin belirleyicilerine baktığımızda ise, karşımıza üç belirleyici çıkmaktadır. Bunlardan ilki sermaye birikimidir. Sermaye birikimi iktisadi büyümenin temel dinamiği olarak kabul edilmektedir. Bir ülkede gelişimin sağlanabilmesi için temel şart yatırımın olmasıdır. Yatırımda ancak yüksek gelirle elde edilecek olan tasarruf artışına bağlıdır. İşte bu noktada meydana çıkan kısır döngüden kurtulmanın yolu sermaye birikiminin arttırılmasıdır. İkinci büyüme belirleyicisi ise, teknolojik ilerlemedir. Teknoloji, üretimde gerek duyulan bilgi, organizasyon ve tekniklerin bütünüdür. Teknoloji sayesinde üretim sırasında aynı miktarda girdi kullanıp daha fazla çıktı elde edilebilecek, işgücü tasarrufu ve sermaye tasarrufu sağlanacaktır. Son belirleyici olarak nüfus ve işgücü artışı sayılabilir. Nüfus artışı ve akabinde yaşanacak olan işgücü artışı, ekonomik büyümeyi hızlandıran önemli bir uyarıcı olmaktadır. (<http://www.ekodialog.com/Konular/ekonomik-buyume-modelleri-teorileri.html>).

1.4. Sosyal Gelişme

Sosyal gelişmenin temelinde toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerden geliştikleri düşüncesi yatar. Kökenleri Avrupa'daki aydınlanma hareketine kadar giden toplumsal ilerleme kavramı, ilk kez 19. yüzyılın ortalarında evrim teorisinden etkilenen Herbert Spencer ve Auguste Comte gibi filozoflar tarafından dile getirilmiştir. Zamanla sosyal gelişme kavramına modernleşme teorisi ve kültürel rölativizm gibi farklı yorumlar ve eleştiriler getirilmiş olup, bu kavramı ölçebilmek için endeksler geliştirilmiştir. Bu endekslerin en çok bilineni olan HDI, okuryazarlık oranı, bebek ölüm oranı, ortalama yaşam beklentisi, yetişkin nüfusun eğitim süresi, okullaşma oranı ve kişi başına düşen milli gelir gibi verilerin belirli ağırlıklarla değerlendirilmesiyle elde edilmektedir (Sökmen,2014:2).

1.5. Sosyo-Ekonomik Gelişme Kavramı

1.5.1. Sosyo-Ekonomik Gelişmişliğin Tanımı

Sosyo-ekonomik gelişme, kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilir bütün sosyal değişkenleri içermektedir (Dinçer ve diğerleri, 2003:14).

Ekonomik gelişme, bir yapı değişikliğidir, yani bir yapıdan diğer bir yapıya geçiştir. Ancak böyle bir geçiş gelişmenin sadece bir göstergesi olabilir. Gelişme için yatırım artışı, eğitim düzeyinin yükselmesinin yanında, sosyo-ekonomik yapıların da değişmesi gerekmektedir. Çünkü kalkınmış bir coğrafi birimin her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, üretim biçim ve olanakları ile sosyal kurumlarına bağlıdır. Yapı değişimi ile geleneksel üretim biçiminden modern üretim biçimine ve yeni bir hayat anlayışına geçilecektir. Burada önemli bir nokta da, gelişmenin bir yapıdan diğer bir yapıya geçişte çözümünü güç sorunların ortaya çıkmasıdır(İlkin, 1983:21).

Üretimde dengeye varmak amacıyla sosyo-ekonomik yapıda değişimler olunca sağlanan denge göreceli değildir. Çünkü üretim ilişkileri ve teknolojik gelişmeler durmayacak ve dengesizlikler sürecektir. Dengesizlik mutlak denge ise göreceli bir görünümdür. Sosyal gelişme ise, gelir dağılımındaki büyük farkları, mümkün olduğu kadar gidermektedir. Eğer bir ekonomide kişilerin gelirleri arasında büyük farklar varsa sosyal gelişmeden söz edilemeyecektir. Böyle durumlarda bölge farklarına göre vergi politikaları uygulanmaktadır. Örneğin, devlet fakir yörelerden daha düşük, zengin yörelerden ise daha yüksek vergi almaktadır. Ülkemizde de görülen bu tür vergi uygulamaları sosyal kalkınmanın bir göstergesi olabilir (Özgüven, 1988:96-100). Sosyo-ekonomik kalkınmanın tanımlarından anlaşıldığı gibi, bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Örneğin, bir üretim artışı, hem ekonomik hem de sosyal yönü ile karşımıza çıkabilir. Üretim, yatırım, ücret artışları ve milli gelir refah düzeyini yükselten faktörlerdir. Bundan dolayıdır ki, ekonomik gelişme sosyal gelişmeden önce geldiği söylenebilir. Bir başka anlatımla sosyo-ekonomik gelişme kavramı fiziki kapasite artışı, gelir artışı gibi ekonomik gelişmeler yanında, bunların toplum kesimleri (gelir grupları) ve iller arası (veya bölgelerarası dağılımı ile sosyokültürel birikimlerin yansıtılabildiği) toplumsal gelişme düzeyini ifade eder.

Kısaca; gelişme için milli gelirin artması yeterli değildir. Bunun yanında örneğin okuryazarlık oranının, sanayinin istihdam ve milli gelirdeki paylarının vb. artması gerekmektedir (Manisalı, 1975:2). Genel olarak ülkelerin ve coğrafi alanların milli gelirlerindeki artış oranları, büyüme hızı olarak kabul edilmektedir. Fakat bu oranın düşüklüğü ve yüksekliği ülkelerin gelişme veya kalkınma sürecinde hangi aşamada bulunduğu hakkında bilgi vermez. Ülkelerin veya coğrafi alanların kalkınmalarını

tamamlayıp tamamlayamadıklarına karar verebilmek için birtakım sosyo-ekonomik faktörlere ve bu faktörlerdeki değişmelere bakmak ve bunların tümünü bir arada düşünerek bir değerlendirme yapmak gerekmektedir (İlkin, 1983:21).

1.5.2. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksinin Amacı

Ülke içindeki iller arasında dengeli kalkınmanın sağlanması amacıyla, ölçülebilir ve göreceli olarak karşılaştırılabilir sosyoekonomik göstergeler yardımıyla bu bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi plancıların ve araştırmacıların üzerinde önemle durdukları bir konudur. Bu tür araştırmalarla, geçmiş dönemlerde uygulanan sosyo-ekonomik politikaların alansal sonuçlarının göreceli gelişmişlik düzeyleri belirlenerek takip edilmesi olanağı doğmaktadır. Bundan başka bu tür çalışmalarla elde edilen sonuçlar, uygulanan politikaların başarı düzeyini belirlemesinin yanında dengeli kalkınma amacına hizmet edecek alansal boyutla tutarlı, günün koşullarına uygun etkin yeni politikaların üretilmesine zemin hazırlamaktadır (Albayrak,2003:8).

İller itibariyle sosyo-ekonomik gelişmişliğin amacı iller ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının kabul edilebilir bir düzeye getirilmesini göreceli olarak geri kalmış bölge veya yörelerin kalkındırılmasını içerir. Amaç kısa, orta ve uzun vadede ilde gelişmeyi sağlayacak hedefleri ve amaçları belirlemek, bu amaçla izlenecek yolları göstermek olası sektörel büyüme eğilimlerini ve büyüklükleri saptamak, gelişmenin gerektirdiği kaynak ve alan tahsislerini yapmak, gelişmenin sosyo-ekonomik ve sosyokültürel sebepleri için alt yapı hazırlamaktır (Albayrak,2003:9).

İllerin sosyo-ekonomik yapısına etki ve onu tayin eden faktörler çok çeşitli olmakla beraber kalkınma bakanlığının 2011 yılında yapmış olduğu sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ile bir karşılaştırma yapılabilmesi için bu çalışmada 2011 SEGE ile aynı değişkenler kullanılmasına özen gösterilmiştir.

1.6. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Göstergeleri ve Çalışmada Kullanılan Göstergeler

Bu çalışmada gelişmişliğin mümkün olduğu kadar çok boyutunu hesaba katabilmek için, değişken sayısının güvenilir ve tutarlı veri bulunabildiği ölçüde geniş tutulmasına

çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan Temel Bileşenler Analizi yöntemi, birbiriyle bağımlı olan çok sayıda değişkenin kullanılmasına imkan verdiği için, belirli bir boyutu açıklayan birden fazla değişken kullanılmıştır.

Gelişmişlik düzeylerinin analiz edilmesi amacıyla oluşturulan bu endekste iller sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerinin yanı sıra hem ekonomik hem de sosyal gelişmişlik yönünden de değerlendirilmiştir. Değişkenler belirlenirken karşılaştırma yapabilmek açısından SEGE 2011 değişkenleri ile aynı değişkenlerinin seçilmesine özen gösterilmiş bazı değişkenler de çok ufak değişiklikler yapılmıştır. Araştırma da kullanılmak üzere toplamda 62 değişken ele alınmış fakat bazı değişkenler arasında yüksek korelasyon çıkmasından dolayı bu değişkenler analizden çıkarılmıştır. Bu değişkenler toplam nüfus, yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusun kadın nüfusuna oranı, yüksekokul mezunu nüfusun 22+ yaşa oranı, iş gücüne katılma oranı, çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı, imalat sanayi kayıtlı işyerlerinin Türkiye içindeki payı, kaba doğum hızı, kişi başı toplam mevduat, kişi başına düşen bütçe gelirleri ve okuma yazma bilen nüfus oranı olmak üzere toplam 10 değişken analizden çıkartılmış kalan 52 değişken ile sonuca gidilmiştir.

1.6.1. Demografik Göstergeler

Demografi ile alakalı gelişmişlik unsurlarını açıklamak için;

- Toplam nüfus
- Nüfus yoğunluğu
- Kaba doğum hızı
- Genç yaş bağımlılık oranı
- Ortalama net göç
- Şehirleşme oranı
- Ortalama nüfus artış hızı

Genel olarak baktığımızda gelişmiş ve gelişmekte olan iller ekonomik ve sosyal hayatta sağladıkları imkanlar ve olanaklar bakımından insanların ilgisini çekmekte ve aldıkları göçlerden dolayı sürekli nüfusları artmaktadır. Artan nüfusla birlikte şehirleşme oranı da yükselmektedir. Diğer taraftan, geleneksel kültürün hakim olduğu azgelişmiş

bölgelerde, doğurganlık hızı yüksektir. Ekonomik ve sosyal gelişmeyle beraber ise, modernleşme öğeleri toplum yapısına egemen olmakta ve geleneksel aile tipi yerini modern çekirdek aileye bırakmaktadır. Bu nedenlerle, doğurganlık hızı gelişmişlik düzeyi ile ters orantılı bir bağlantı yapısına sahip bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, illerin gelişmişlik düzeyi arttıkça, doğurganlık hızı düşmektedir.

1.6.2. Eğitim Göstergeleri

Çalışmada kullanılan eğitim göstergeleri;

- Okuma yazma bilen oranı
- Okuma yazma bilen kadın nüfus oranı
- Ortaöğretimde okullaşma oranı (%): net/toplam
- Mesleki ve teknik liseler net okullaşma oranı
- Yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus oranı
- Yüksekokul veya fakülte mezunu kadın nüfus oranı
- Yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusun 22+ yaş nüfusuna oranı

Ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile toplumu oluşturan bireylerin eğitim seviyeleri arasında neden sonuç ilişkisi bakımından bakıldığında önemli bir bağ bulunmaktadır. Özellikle sosyal gelişmişliğin en önemli göstergeleri eğitim göstergeleridir. Günümüzde eğitimin işgücü arz ve talebi açısından taşıdığı önem sürekli artmaktadır. Özellikle kalkınma sürecinde üretim faktörü olarak emeğin aktif bir rol oynaması sonucunda ekonomi ve eğitim birbirinden sürekli artan taleplerde bulunmaktadır. Diğer taraftan eğitimin toplumsal ve kültürel tüketim ve üretim konusu olması, ekonomiler büyüyüp geliştikçe eğitime olan ilginin de artmasına sebep olmaktadır.

Az gelişmiş yörelerde okuryazar oranının düşüklüğü, mevcut eğitim kurumlarının nüfus artış hızının yüksekliği karşısında yetersiz kalması, kaynak dağılımının bozukluğu nedeniyle kişi başına yapılan eğitim harcamalarının azlığı, öğretim elemanları başına düşen öğrenci sayılarının yüksekliği ve orta, lise, üniversite vb. bitirenlerin oranının düşüklüğü gibi özellikler gözlenmektedir.

Diğer taraftan, ekonomik ve sosyal faaliyetler itibariyle çeşitlilik gösteren gelişmiş iller, yükseköğretim görmüş nitelikli işgücü için çekim merkezi olmaktadır. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin artmasına paralel olarak, yükseköğrenim görmüş nüfus oranı da artmaktadır.

1.6.3. Sağlık Göstergeleri

Çalışmada kullanılan sağlık göstergeleri;

- Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı
- On bin kişiye düşen hekim sayısı
- On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı
- On bin kişiye düşen eczane sayısı

Toplumdaki kişilerin yaşamlarını sağlıklı devam ettirebilmeleri açısından, sağlık hizmetleri sunumu ve bu hizmetlerden yararlanma olanağı sosyal gelişme düzeyini yansıtan faktörler arasında bulunmaktadır. Bunlara ek olarak nitelikli personeller olarak nitelendirilen sağlık personellerinin az gelişmiş bölgelere yönelmesi bu bölgelerin gelişmesi ile doğrudan ilgilidir.

1.6.4. İstihdam Göstergeleri

- İşsizlik oranı
- İstihdam oranı
- İş gücüne katılma oranı
- İmalat sanayi istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı
- SGK kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı
- Ortalama günlük kazanç
- Ortalama günlük kazanç kadın
- Çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı
- Kadın istihdam oranı

Gelişmiş ve gelişmekte olan illere bakıldığında işsizlik oranı düşük istihdam oranı ve iş gücüne katılma oranı yüksektir. Ekonomik gelişmişlik seviyesinin öncü

göstergelerinden olan imalat sanayi istihdamı da çalışmada yerini almıştır. Sosyo-ekonomik gelişme ile birlikte toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı göreceli olarak gerilerken imalat ve hizmetler sektörünün payı artmaktadır. Ekonomik olarak gelişmiş illerde ortalama günlük kazanç yüksektir.

Diğer istihdam değişkenlerinden, ücretli çalışanların ve işverenlerin toplam istihdam içindeki payının artması ise, iş hacminin genişlemesi ve iktisadi faaliyetlere katılımın yaygınlığı anlamına gelmektedir. Yine, ücretli çalışanlar içinde kadınların oranı, kadınların çalışma hayatına ve ekonomik faaliyetlere katılımı yanında, sosyal gelişmişliği de açıklamaktadır.

1.6.5. Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri

- Kişi başına ihracat
- İmalat sanayi kayıtlı işyeri oranı
- İmalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payı
- Kişi başına sanayi elektrik tüketimi (kwh)
- Organize sanayide üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı
- Küçük sanayi iş yeri sayısının Türkiye içindeki payı
- On bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı
- Yüz bin kişiye düşen marka başvuru değeri
- Yüz bin kişiye düşen patent başvuru değeri
- Yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusuna oranı
- Kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri
- Turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı
- Teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payı

Gelişmiş illerde elde edilen kaynaklar daha verimli kullanıldığından dolayı yapılan üretim daha hem çok olur il içine hem de ilin ihracatına katkıda bulunur. Gelişmiş ve gelişmekte olan illerde imalat sanayi işyeri sayısı daha yüksektir. Enerji, sosyoekonomik kalkınmanın temel girdilerinden biridir. Çünkü gelişme ile enerji tüketimi arasında yakın bir ilişki vardır. Uluslararası karşılaştırmalarda kişi başına elektrik tüketimi ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirlemek için kullanılan önemli göstergeler arasındadır. Teknolojik

gelişmeyle birlikte enerji kaynaklarının tüketimi artmaktadır. Ekonomik gelişmişliğin en önemli göstergesi ilin sanayi yapısıdır ve bu yüzden organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri çalışmadaki önemli değişkenlerdir. Gelişme potansiyeline sahip iller yabancı yatırımcıların ilgisi çeker böylece yabancı şirket sayısı bu illerde artış gösterir. Hem sosyal hem ekonomik göstergeler grubuna alabileceğimiz marka başvuru değeri ve patent başvuru değeri de gelişmişlik göstergelerindedir. Teşvik belgeli yatırım tutarı ise, özel sektörün kalkınma faaliyetlerine katkısı, girişimcilik potansiyeli ve yatırım dinamizmini göstermektedir.

Sosyo-ekonomik gelişme aynı zamanda gelir ve refah düzeyinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Gelir ve refah düzeyinde sağlanan gelişmeler, çağdaş hizmet ve araçlardan yararlanma olanakları ile kitle iletim ve iletişim araçlarından faydalanma oranını da artırmaktadır.

1.6.6. Mali Kapasite Göstergeleri

- Kişi başına düşen banka kredisi
- Kişi başına düşen tasarruf mevduatı
- Kişi başına düşen banka mevduatı
- Bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı
- Bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif kurumsal müşteri sayısı
- Kişi başına düşen bütçe gelirleri
- Kişi başına düşen vergi geliri

Bankalar sermaye, para, kredi, yatırım, hizmet sunma vb. alanlarda her türlü bankacılık işlemini yapabilen kuruluşlardır. Diğer bir anlatımla bankalar, fon fazlası olan kesimlerden topladığı fonları, fon açığı olan kesimlere aktaran ve her türlü bankacılık işlemlerini yapabilen kuruluşlardır. Banka mevduatı ise, büyük ölçüde gelir düzeyi, tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine bağlıdır. Kalkınmış ekonomilerde bankalar, ekonomik işlemler sırasında fonların kullanılması ve tasarrufu ile kredilendirme işlemlerinde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ticari ve sınai faaliyetlerin finansmanı için bankalar tarafından kullanılan kaynaklar, yatırım potansiyeli ve tasarrufların yatırıma dönüşme eğilimiyle doğrudan ilişkilidir (Albayrak,2003;22).

Mali göstergeler adı altında toplanan değişkenler, illerdeki; gelir seviyesini, sermaye birikimini, sermayenin yatırıma dönüşme düzeyini, kamu ve özel sektör yatırım harcamaları, mahalli idareler tarafından yapılan harcamalar ile ihracat ve ithalat miktarlarını yansıtan, parasal büyüklüklerle ilgili verilerden oluşmuştur.

1.6.7. Erişilebilirlik Göstergeleri

- Kırsal kesim asfalt-beton köy yolu oranı
- İlin en yakın hava alanına olan uzaklığı
- Hane başına düşen genişbant abone sayısı
- Kişi başına düşen GSM abone sayısı
- İlin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değerleri
- Toplam demir yolu hattının yüzölçümüne oranı

Küreselleşen dünya ile birlikte teknoloji gelişmiş ve bununla birlikte iletişim araçları da gelişmiştir. Gelişmiş yerlerde bu araçları kullanma oranı çok yüksektir. Bir ilin gelişmesi demek sadece il merkezlerinin değil aynı zamanda ile bağlı bölgelerinde gelişmesini içerir. İlin bu bölgelerle olan bağlantısı da gelişmişliğin önemli bir göstergesidir.

Nüfusun çağdaş hizmet ve olanaklardan yararlanma düzeyi kadar, diğer sektörlerin gelişmesi için de önem taşımaktadır. Yatırımların kuruluş yeri seçiminde, elektrik, su, ulaşım gibi altyapı imkanlarının yeterli düzeyde olduğu yöreler daha fazla tercih edilmektedir.

1.6.8. Yaşam Kalitesi Göstergeleri

- Bin kişiye düşen AVM brüt kiralanabilir alan oranı
- Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı
- Kişi başı mesken elektrik tüketimi
- On bin kişiye düşen özel otomobil sayısı
- Kükürtdioksit (so2) ortalama değeri
- Partiküler madde (duman) ortalama değeri

- Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun toplam nüfusa oranı
- Kaba intihar hızı
- Yüz bin kişiye düşen ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı

Son yıllarda sayılarının illerde ki sayılarının hızla artışıyla dikkat çeken avmler de sağladıkları istihdam olanakları ve bir çok organizasyona ev sahipliği yapmaları bakımından önemli bir gelişmişlik göstergesi olmuştur. Bireylerin sahip oldukları otomobil, ildeki işlenen suç oranları ve intihar hızı gibi değişkenler ise ekonomik sıkıntılarının yanında sosyal gelişmişliği de ölçen bir unsurdur.

1.7. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin isimleri, hangi yıla ait oldukları ve kaynakları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo1: Kullanılan değişkenler

YIL	DEĞİŞKEN		KAYNAK	BİRİM
2013	Nüfus	X1	TÜİK	kişi
2013	Nüfus Yoğunluğu	X2	TÜİK	kişi
2013	Kaba Doğum Hızı	X3	TÜİK	adet
2013	Genç Yaş Bağımlı Nüfus Oranı	X4	TÜİK	oran
2013	Ortalama Net Göç Hızı	X5	TÜİK	yüzde
2012	Şehirleşme Oranı	X6	TÜİK	oran
2013	Nüfus Artış Hızı	X7	TÜİK	yüzde
2013	Okur Yazar Nüfus Oranı	X8	TÜİK	oran
2013	Okur Yazar Nüfus/ Toplam Kadın N.	X9	TÜİK	oran
2013	Orta Öğretim Net Okullaşma Oranı	X10	MEB	yüzde
2013	Mesleki Ve Teknik Liseler Okullaşma O.	X11	MEB	yüzde
2013	Yüksek Okul Veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22+ Yaşa Oranı	X12	TÜİK	yüzde
2013	Yüksek Okul Veya Fakülte Mezunu Nüfus Oranı	X13	TÜİK	yüzde
2012	Yüzbin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı	X14	Sağlık Bakanlığı	kişi
2012	On Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	X15	Sağlık Bakanlığı	kişi
2012	On Bin Kişiye Düşen Eczacı Sayısı	X16	Sağlık Bakanlığı	kişi
2012	On Bin Kişiye Düşen Dis Hekimi Sayısı	X17	Sağlık Bakanlığı	kişi
2013	İşsizlik Oranı (%)	X18	TÜİK	oran
2013	İstihdam Oranı (%)	X19	TÜİK	oran
2013	İşgücüne Katılma Oranı (%)	X20	TÜİK	oran
2013	İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Payı	X21	SGK	yüzde
2013	Sgk Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı	X22	SGK	oran
2013	Ortalama Günlük Kazanç	X23	SGK	oran

1 (Devamı)

2013	Ortalama Günlük Kazanç Kadın	X24	SGK	oran
2013	Çalışma Çağındaki Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Payı	X25	TÜİK	oran
2012	Kadın İstihdam Oranı	X26	TÜİK	oran
2013	Kişi Başına İhracat	X27	TİM	kişi
2013	İmalat Sanayi İş Yerlerinin Türkiye İçindeki Payı	X28	SGK	oran
2013	İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı	X29	SGK	oran
2013	Kişi Başına Sanayi Elektrik Tüketimi (Kwh)	X30	Enerji Bakanlığı	KWh
2013	Organize Sanayi De Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı	X31	B.Sanayi ve T. Bakanlığı	oran
2013	Küçük Sanayi İş Yeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı	X32	B.Sanayi ve T. Bakanlığı	oran
2013	On Bin Kişiyeye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	X33	TOBB	kişi
2013	Yüzbin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Değeri	X34	Türk Patent Enstitüsü	kişi
2013	Yüzbin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Değeri	X35	Türk Patent Enstitüsü	kişi
2013	Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı 2013	X36	Ekonomi Bakanlığı	oran
2013	Yüksek Lisans Ve Doktora Sahibi Nüfusun 30 Yasa Oranı	X37	YÖK	oran
2013	Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri	X38	TÜİK	bin tl
2013	Turizm Yatırım İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı	X39	Kültür ve Turizm Bakanlığı	oran
2013	Kişi Başına Düşen Banka Kredisi	X40	Bankalar Birliği	kişi
2013	Kişi Başına Düşen Tasarruf Mevduatı	X41	Bankalar Birliği	kişi
2013	Kişi Başına Düşen Toplam Mevduat	X42	Bankalar Birliği	kişi
2014	Bin Kişiyeye Düşen İnternet Bankacılığında Aktif Bireysel Müşteri Sayısı	X43	Bankalar Birliği	kişi
2014	Bin Kişiyeye Düşen İnternet Bankacılığında Aktif Bireysel Müşteri Sayısı	X44	Bankalar Birliği	kişi
2012	Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri	X45	Gelir İdaresi Başkanlığı	kişi
2012	Kişi Başına Düşen Vergi Geliri	X46	Gelir İdaresi Başkanlığı	kişi
2013	Kırsal Kesim Asfalt Beton Köy Yolu Oranı	X47	İl Valilikleri	oran
2013	En Yakın Hava Alanına Olan Uzaklığı	X48	DHMİ	km
2013	Hane Başına Genişbant Abone Sayısı	X49	UBAK	kişi
2013	Kişi Başına Düşen Gsm Abone Sayısı	X50	UBAK	kişi
2013	İlin Otoyol Ve Devlet Yollarına Göre Yük-Km Oran	X51	Trafik Güvenliği Dairesi Baş.	oran
2013	Toplam Demiryolu Hattının Yüzölçümüne Oranı	X52	TCDDY	oran
2013	Bin Kişiyeye Düşen Avm Brüt Kiralanabilir Alan Oranı	X53	AYD	oran
2013	Kanalizasyon Şebekesiyle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı	X54	TÜİK	oran
2013	Kişi Başına Mesken Elektrik Tüketimi (Kwh)	X55	TEDAŞ	KWh
2013	Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı	X56	TÜİK	adet
2013	SGK Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	X57	İl Valilikleri	oran
2013	1000 Kişi Başına Cezaevine Giren Hükümlü Sayısı	X58	TÜİK	kişi
2013	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı	X59	TÜİK	oran
2013	So2 Ortalama Değeri	X60	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	µg/m ³
2013	Pm 10 Değeri	X61	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	µg/m ³

Kaynak: Çalışmada kullanılan değişkenler SEGE 2011' de kullanılan değişkenlerden alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM ve DİĞER YÖNTEMLER

2.1. Sosyo-Ekonomik Gelişmişliği Ölçmede Kullanılan Yöntemler

2.1.1. Path Analiz

İki dağılımın karşılıklı değişimleri incelendiğinde terimlerindeki değişiklikler bakımından bir benzerlik veya bağıllık varsa, dağılımların ilgili oldukları olaylar arasında bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. Örneğin herhangi bir malın fiyatı yükselirken arzı da artıyor veya talebi azalıyorsa, insanlarda boy uzunluğu ile birlikte ağırlık da yükseliyorsa, söz konusu değişkenler arasında ilişki var demektir. İncelenen iki değişken arasındaki ilişki çoğu zaman bir sebep-sonuç ilişkisidir (Çömlekçi, 1998:422). Üzerinde çalışılan konu ile ilgili olan değişkenler arasındaki bu ilişkiler de genel olarak doğrusal ve doğrusal olmayan ilişkiler olarak iki grupta incelenirler. Eğer değişkenler arasında ilişki varsa bu ilişkinin derecesi ve fonksiyonel şekli belirlenmeye çalışılır (Bal, 2000:376).

Sistemin yorumlanması hesaplanacak path katsayıları ile yapılır. Ayrıca bu katsayıların matematiksel olarak belirlenebilmesi, değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkiler sistemini bir matematiksel model ile belirlemesini gerekli kılmaktadır. Araştırmacı kuracağı sebep-sonuç ilişkisini belirlerken konuyla ilgili olarak yapılmış araştırmalardan yararlanabileceği gibi konunun uzmanlarıyla birlikte de sebep-sonuç ilişkisine ait path diyagramını oluşturabilir. Path analizinde sonuçların doğru yorumlanabilmesi için kurulan path diyagramının doğru kurulması gerekmektedir.

Bu teknikte değişkenler arasındaki doğrusal olmayan ilişkilerin analizlerinin ve sistemin yorumlanmasının zor olması nedeniyle bütün ilişki sistemlerinin doğrusal olduğu kabul edilir. İlişkilerin doğrusal olmadığı durumlarda, belirli bir dönüşümle ilişki doğrusal hale getirilmeye çalışılır (Wright, 1968:110).

Kaygısız ve diğerleri, illerin gelişmişlik düzeyini belirlemek için bu yöntemle birlikte kümelene analizini kullanmış ve araştırmanın sonucuna bu yöntemle ulaşmışlardır.

2.1.2. Çok Boyutlu Ölçekleme

Çok boyutlu ölçekleme, tüketici tercihleri, tutumları, eğilimleri, inançları ve beklentileri gibi davranışsal verilerin kullanıldığı çok değişkenli bir istatistiksel analiz türüdür (Kurtuluş, 1996:435).

Çok boyutlu ölçekleme analizi (ÇBÖ), nesne ya da birim arasındaki p değişkene göre belirlenen uzaklıklara dayalı olarak nesnelerin k boyutlu ($k > p$) bir uzayda gösterimini elde etmeyi amaçlayan, böylece nesneler arasındaki ilişkileri belirlemeye yarayan ve birçok alanda uygulanabilen bir yöntemdir. Nesnelerin öklid uzayındaki konumları ile birlikte değerlendirilerek grafiksel bir açıklama ortaya koymak amacıyla bu yöntemden yararlanır. Birçok durumda bu kavramsal uzayın boyutları verilerin daha iyi anlaşılması ve yeni bilgilerin üretilmesi için kullanılabilir (Tatlıdil, 2002:424).

ÇBÖ' de genel olarak metrik ve metrik olmayan olmak üzere iki tür ölçekleme yönteminden yararlanılmaktadır. Metrik ölçekleme tekniğinin uygulanmasında temel bileşenlere benzer bir yaklaşım kullanılmaktadır. ÇBÖ' de karşılaşılan bir problem modelin az sayıda boyutla ifade edilmesidir. Bu nedenle ölçekleme yaparken boyut sayısını azaltmak için indirgenmiş değerler hesaplanmaktadır.

Metrik ölçeklemede girdi veri seti ya oran ya da aralık şeklinde ifade edilmelidir. Metrik olmayan ölçekleme tekniğinde ise sadece sıralanmış veri yeterlidir. Metrik olmayan ölçeklemenin uygulanmasında ise D benzerlik matrisinin (köşegen elemanları hariç) tüm elemanları sıralanır. Çok boyutlu uzaydaki gerçek şekil ile indirgenmiş boyutlu uzayda kestirilen şekil arasındaki farklılığın bir ifadesi olan stress değeri hesaplanır. Bu işlem en küçük stress değeri elde edilinceye kadar sürmektedir. Stress katsayısı elde edilen şeklin gerçek şekille uygunluğunun bir ölçüsüdür (Üstünışık, 2007:33).

Kılıç ve diğeri yaptıkları çalışmada bu yöntemi de kullanarak illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini ölçmüş ve diğeri yöntemlerle yapılan sonuçlar ile karşılaştırmıştır.

2.1.3. Gri İlişkisel Analiz

Gri Sistemler Teorisi ilk kez Profesör Deng Ju-long tarafından ortaya konmuştur. Gri İlişkisel Analiz ise Gri Teori ana başlığı altında literatür de yerini almış, bir karar verme ve analiz aracıdır.

Gri ilişkisel analizin ana seyri, öncelikle, tüm alternatiflerin performansının, karşılaştırılabilir bir seriye çevrilmesidir. Bu adıma gri ilişkisel oluşum denir. Bu serilere uygun olarak, referans seri belirlenir. Sonra, tüm karşılaştırılabilir seriler ve referans seri arasındaki gri ilişkisel katsayı hesaplanır. Son olarak, gri ilişkisel katsayılar temel alınarak, referans seri ve her karşılaştırılabilir seri arasındaki gri ilişkisel derece hesaplanır. Gri ilişkisel derecesi en yüksek olan alternatif en iyi seçenek olacaktır (Özdemir ve Deste, 2009:148).

Üstünışık 2007 yılında yaptığı Türkiye'deki İller ve Bölgeler Bazında Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında bu yöntemi kullanarak illeri sosyoekonomik gelişmişlik sırasına dizmiştir.

2.1.4. Diskriminant Analizi

Diskriminant analizinin bir diğeri adı ayırma analizidir. Adından da anlaşılacağı üzere veri setindeki bir verinin hangi diğeri grubuna gireceğini bulmak için yapılır, yani diğeri özelliklerine göre birbirinden ayırır. Diskriminant analizi bir kategorik bağımlı diğeri ile sayısal diğeri alan bağımsız diğeri arasında yapılır. Diskriminant analizi bağımsız diğeri gruplarının bağımlı diğeri etkilemelerine göre ya aynı ya da farklı gruplara göre sınıflandırılmasını sağlar.

Diskriminant analizi, çok diğeri gruplu bir analiz türü olup, önceden sınıflandırılmış iki ya da daha fazla grubu (küme) birbirinden ayıran faktörleri tespit etmeye ve grup dışından alınan bir gözlemin hangi gruba atanabileceğini gösteren analiz türüdür. Analizde

kullanılan değişkenler, bağımlı (kriter) ve bağımsız (tahmin edici) olmak üzere ikiye ayrılır. Bağımlı değişken sadece bir tane iken, bağımsız değişken birden fazla olabilir. Burada bağımlı değişken kategorik (metrik olmayan) ve bağımsız değişkenin de metrik (oranlı ya da aralıklı) olması şarttır.

DPT (2003) 'te illeri ve bölgeleri sosyo-ekonomik olarak sıralarken bu yöntemi kullanmıştır.

2.1.5. Temel Bileşenler Analizi

Temel bileşenler analizi (Principal Component Analysis) orijinal p değişkeninin varyans yapısını daha az sayıda ve bu değişkenlerin doğrusal bileşenleri olan yeni değişkenlerle ifade etme yöntemidir. Aralarında korelasyon bulunan p sayıda değişkeni açıkladığı yapıyı, aralarında korelasyon bulunmayan ve sayıca orijinal değişken sayısından daha az sayıda ($p > k$) orijinal değişkenlerin doğrusal bileşenleri olan değişkenlerle ifade etme yöntemine PCA denir.

Temel bileşenler analizi araştırmacılara birçok yarar sağlamaktadır. Bunlardan en önemlileri; değişkenler arası bağımlılık yapısı söz konusuysen bağımlılık yapısının ortadan kaldırılması, birbirinden ilişkisiz yeni değişkenler elde edilmesi, şeklinde sıralanabilir. Eğer ilk k tane değişken toplam varyansın büyük bir kısmını açıklıyorsa geriye kalan ($p-k$) tane değişkeni almaya gerek yoktur. Böylelikle üzerinde çalışılan örnek uzayın boyutunda indirgeme yapılır (Tatlıdil, 2002:329).

Çok değişkenli istatistiksel yöntemler grubunda yer alan temel bileşenler yöntemiyle ilgili aşağıda verilmiştir.

2.2. Yöntem Seçimi

Çok sayıda değişken kullanılarak, illerin gelişmişlik sıralamalarının yapıldığı benzer çalışmalarda, önceleri endeksleme ve taksonomi gibi yöntemler kullanılmıştır. Bu gibi yöntemlerde, gelişmişliği tanımlayan değişkenler, araştırmacı tarafından seçilmekte ve her değişken eşit değer taşımaktadır. Böylece, araştırmacıya farklı değişken gruplarıyla, farklı gelişmişlik sıralamaları elde etme fırsatı tanımaktadır. Eğer, belli bir değişken ya da

değişkenler grubu açısından illerin sıralaması bilinmek isteniyorsa, söz konusu yöntemler kullanılabilir. Ancak, yapılmak istenen genel bir gelişmişlik sıralaması ise kullanılacak yöntemin objektifliği vazgeçilmez bir şart olmaktadır (Hacıhasanoğlu, 2003:1).

Bunların yerine, daha tutarlı sonuçlar verebilen, istatistiki anlamlılık testleri yapılabilen ve birçok ülkede değişik araştırmacılar tarafından benzer amaçlarla yaygın olarak kullanılan, Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) yöntemi kullanılmış ve kabul görmüştür.

Mekansal gelişmişlik farklılıklarının belirlenmesi konusunda çalışan araştırmacıların birçok değişkeni dikkate almaları ve çok değişkenli bir uzayda karar vermeleri zorunluluğu vardır. Bu ise, çok değişkenli bir uzayda değişken sayısını azaltarak, analizi daha küçük boyutlu bir uzaya indirgeme amacını taşıyan Temel Bileşenler Analizi ile mümkün olmaktadır (Kılıçkaplan ve Köse,1995;2).

Temel Bileşenler Analizi ile bir taraftan değişkenlere uygulamacının isteğine bağlı olabilecek ağırlıklar verilmesinden kurtulunurken, diğer taraftan birbiriyle etkileşim içinde olan çok sayıdaki değişkenden, bu değişkenlerin bileşkeleri olarak ortaya çıkan daha az sayıda yeni değişkenler ya da faktörler (temel bileşenler) oluşturulmaktadır. İstatistiki açıdan hiçbir bilgi kaybına neden olmaksızın elde edilen temel bileşenler, aynı zamanda birbirinden bağımsızdırlar. Böylece değişkenler arası bağımlılık yapısı da ortadan kaldırılmaktadır.

Temel Bileşenler Analizi, analiz konusu değişkenler arasında görülen istatistiki ilişkilerin, bir ya da birkaç temel faktörün etkisi sonucunda meydana geldiği varsayımı üzerine kurulmuş çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir (Schhildernick,1969:62). Diğer taraftan, seçilen, daha doğrusu veri tabanı bulunabilen bütün değişkenlerin belirlendiği uzayda illerin yerlerini tespit edip, bunlar arasındaki farklılıkları herhangi bir uzaklık tanımına göre belirlemek ise anlamlı olmamaktadır. Çünkü bu durumda, değişkenler arasındaki karşılıklı bağıntı yapısı dikkate alınamamakta, göstergelerin seçimi aşamasında bile tek bir olayın farklı ölçümleri tekrar değerlendirilerek, gelişmişliğin bir boyutu önceden ağırlıklandırılmış olmaktadır.

Gerek yukarıda ifade edilen sakıncaları giderebilmek ve gerekse daha önce aynı yöntemle yapılmış olan araştırmalar ile karşılaştırmaya imkan vermesi bakımından bu çalışmada;

- Kullanılan çok sayıda göstergeler arasındaki istatistiki ilişki ve ilişkinin derecesi ve yönü dikkate alınarak, değişkenler arası bağımlılık yapısını ortadan kaldırılabilen,
- Veri setindeki değişkenliği etkileyen temel boyutların ayrı ayrı ortaya çıkarılmasıyla sosyo-ekonomik gelişmişlik boyutu tanımlanabilen,
- Bağımsızlık yapısı içinde değişkenlerin objektif kıstaslara göre ağırlıklar alabildiği,
- Ağırlıklandırmalar sonucunda, değişkenlerin doğrusal birleşiminden elde edilen temel bileşen ya da genel nedensel faktör yardımıyla, illerin gelişmişlik seviyelerinde gösterdikleri farklılıkların sayısal olarak ortaya çıkarılmasıyla, iller için bir anlamda sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi elde edilebilen,
- Değişkenlere etki eden genel nedensel faktör (gelişmişlik) yanında, diğer özel faktörlerin de ortaya çıkması sağlanarak, gelişmenin birbirinden bağımsız boyutları tanımlanabilen, Temel Bileşenler Analizi yöntemi kullanılmıştır.

Yukarıda bu araştırmada neden temel bileşenler analizi seçildiği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Çok değişkenli istatistiksel yöntemler grubunda yer alan temel bileşenler analizi ile ilgili bilgiler aşağıda verilecektir.

2.2.1. Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz

Çok değişkenli istatistiksel analizlerle ilgili çalışmalar 1900'lü yıllarda başlamıştır. Bu analizler çok sayıdaki değişkeni az sayıda lineer bileşimlere indirgeyerek değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin yorumlanmasında kolaylıklar sağlayan istatistiksel analizlerdir. Çok değişkenli istatistiksel analiz, uygulamalarda kullanılan istatistiğin önemli bir koludur. Bu analizde birbiriyle ilgili birçok değişken söz konusudur. Kullanılan birçok yöntemle çok sayıda değişkenin oluşturduğu sistemin yapısı belirlenmeye çalışılır ve olabildiğince basit bir forma dönüştürülerek herhangi bir konuda doğru karar için gerekli bilgi çıkarılmaya çalışılır(Koçak,1998:1).

Çok değişkenli istatistiksel analiz, birden çok analizin özelliği ile ilgilendiğinden uygulamalarda değişik amaçlarla kullanılmaktadır. Bu amaçlardan birkaç tanesi şöyle sıralanabilir(Tatlıdil,1996:3-3).

1. Basitleştirme ve boyut indirgeme

Çok sayıda değişken tarafından belirlenen bir sistem, daha az sayıda gerçek sayıda yada yapay değişkenle temsil edilmeye, böylece basitlik sağlanmaya çalışılır.

2. Birimlerin sınıflandırılması

Gözlenen birimlerin değişik sınıflar oluşturup oluşturmadıkları belirlenmeye çalışılır. Sınıflandırmanın diğer bir biçimi de birimlerin önceden tanımlanmış sınıflardan hangilerine ait olduklarının belirlenmesidir. Bazı durumlarda ise birimler yerine değişkenlerin gruplandırılması söz konusudur.

3. Bağımlılık yapısının incelenmesi

Değişkenlerin korelasyon ve kovaryans matrislerinden yararlanarak bağımlılığın kaynakları ve sonuçları araştırılır. Örneğin; değişkenlerden bir yada daha fazlasının bağımlı, ötekilerinin bağımsız olduğu regresyon analizinin amacı değişkenler arasında ki bağımlılık yapısını ortaya çıkarmaktır.

4. Hipotez testleri ve hipotez oluşturma

5. Sıralama ve ölçkleme

Birimlerin belli ölçklere göre sıralanması bazı uygulamaların asıl amacıdır. Ölçkleme ise çok sayıda değişkendeki yararlanarak birimlerin daha az boyutla gösterilmesidir. Böylece grafik gösterimlerinden de yararlanılarak birimlerin karşılaştırılması, yakınlık ya da uzaklıklarının belirlenmesi kolaylıkla yapılabilmektedir.

Çok geniş bir uygulama alanı olan çok değişkenli istatistiksel yöntemlerin bir çok analiz çeşidi vardır. Bu araştırmada çok değişkenli istatistiksel yöntemin temelini oluşturan temel bileşenler analizi kullanılacaktır.

2.2.2. Temel Bileşenler Analizi

2.2.2.1. Temel Bileşenler Analizinin Tanımı

Temel bileşenler analizi, orijinal p değişkenlerinden oluşan veri setini, daha az sayıda ve bu değişkenlerin doğrusal bileşenleri olan yeni değişkenlerle ifade etme yöntemidir. Yani, aralarında korelasyon bulunan p sayıda değişkenin açıkladığı yapıyı, aralarında korelasyon bulunmayan ve sayıca orijinal değişken sayısından daha az sayıda ($k < p$) orijinal değişkenlerin doğrusal bileşenleri olan k tane değişkenle ifade etme yöntemine temel bileşenler analizi denir (Johnson ve Wichern, 2002, 425).

Temel bileşenler analizi, veri setiyle ifade edilmiş olan bilgiyi alternatif formda ifade etmek amacıyla uygulanan bir metottur. Temel bileşenler analizinde bağımlı değişken bulunmaz. Veri setindeki tüm değişkenler teknik içerisinde aynı amaca hizmet ederler. Herhangi bir tanesi diğerlerini açıklamak için seçilmez. Temel bileşenler analizi veri setini yeniden ifade etmeye yarayan bir teknikten ziyade bir boyut indirgeme metodu olarak bilinir. Bunun sebebi veri setini yeniden ifade etmenin genellikle boyut indirgemeye izin vermesidir (Jackson ve diğerleri, 2004:225). Temel bileşenler analizi, veri indirgemek, şekil sıkıştırıp özellik çıkarmak için esaslı ve önemli bir tekniktir. Temel bileşenler analizi, bir veri setinin varyans-kovaryans yapısını, bu değişkenlerin doğrusal birleşimleri yardımıyla açıklayarak, boyut indirgenmesi ve yorumlanmasını sağlayan çok değişkenli bir istatistik yöntemidir. Bu analizin amacı, mümkün olduğu kadar az sayıda ki yeni değişkenin orijinal yerini alacak yeni değişken oluşturmaktır (Yaycı, 2006:5).

Araştırmacılar genellikle çalışmalarını yaparken başlangıçta değişkenlerden hangisinin daha önemli ve kullanışlı olduğunu bilmeden, değişkenlerin sayısını büyük tutar ve gözlemlerini derler. Daha sonra bazı bilgilerin ışığı altında gözlemlerini küçültme yoluna gider. Bu küçültme işlemlerinin yapılmasında kullanılacak en uygun analiz temel bileşenler analizidir.

Orijinal değişkenler kümesinde, döndürmeyle ilgili herhangi bir ham veri olmaksızın, genellikle makul sayıdaki yeni değişkenlerle ve bu yeni değişkenleri ayrıntılarıyla göstererek, tüm bilgiyi özetleme yoluna gidilebilir. Böylece temel bileşenler yöntemi yeni yapay değişkenler ortaya çıkarma tekniği olarak da gösterilebilir.

2.2.2.2. Temel Bileşenler Analizinin Özellikleri

Faktör türetme tekniği olan temel bileşenler analizinde, ele alınan değişkenlerin bağımlı ve bağımsız değişken şeklinde tanımlanamaması, her bir değişkenin normal bölünmeye sahip olduğu, gözlemlerin birbirinden bağımsız olduğu ve değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olduğu varsayılır (Bayram, 2004:131).

Temel bileşenler analizi çoklu iç ilişki problemini ortadan kaldırmak için kullanılan bir yöntemdir. Temel bileşenler analizi yöntemi, birbiri ile bağımlı olan çok sayıda değişkenin kullanılmasına imkan verdiğinden belirli bir boyutu açıklayan birden fazla değişken kullanılabilir (Hacıhasanoğlu,1980:13).

Değişkenler kümesindeki varyansın büyük kısmını açıklayan, gerekli bağımsız boyutların minimum sayısını belirlemek ihtiyacı duyulduğunda tercih edilen yöntem olan temel bileşenler analizi ile bir obje tanımlanırken, çeşitli formlarda gösterilebilmesine karşın, hesap karmaşıklığı ve sonuçların yorumlanmasındaki güçlükler nedeniyle en basit matematiksel model olarak, doğrusal formdaki model kullanılmaktadır. Ancak analizde sonuçların yoruma uygunluğu bakımından, doğrusal dönüşümün maksimum varyansı göstermesi gerekmektedir. Temel bileşenler, değişkenlerin doğrusal bileşenleri olarak değerlendirildikleri halde kendi başlarına değil, dolaylı olarak ölçülürler. Böylece veri setinde farklı bir bakış açısı sağlayıp, yorumlama ve analizde kolaylık sağlamaktadır (Günel, 1977:1).

Geometrik olarak, birbirinden bağımsız değişkenler ve eksenler üreten temel bileşenler analizinde önemli olan hususlardan bazıları şunlardır(Albayrak,2005:89):

- Birimlerin her bir eksene göre koordinatları yeni değişkenlerin birim değerlerini vermektedir. Yeni eksenlere veya değişkenlere temel bileşenler ve yeni

değişkenlerin birim değerlerine temel bileşen değerleri (puanları) adı verilmektedir.

- Her bir yeni değişken orijinal değişkenlerin doğrusal birleşimidir.
- Birinci temel bileşen verilerde ki maksimum varyansı açıklayacak şekilde türetilenektir.
- İkinci temel bileşen geriye kalan toplam varyansa maksimum katkıda bulunmaktadır. Yani birinci temel bileşen en çok diğer bileşenler ise gittikçe azalan miktarlarda toplam varyansa katkıda bulunurlar. Bu nedenle az sayıda bileşenle toplam varyansın büyük bir kısmı açıklanabilmektedir.
- Maksimum olarak türetilebilecek temel bileşen sayısı orijinal değişken sayısına eşittir.
- Yeni bileşenler birbirinden bağımsız olarak türetilmektedir.

Temel bileşenler analizinde, yeni temel bileşenler bizzat kendileri bir sonuç almaktan ziyade sonuç almayı sağlayıcı özelliğe sahiptirler. Çünkü temel bileşenler daha geniş incelemeler için bir ara adım özelliği taşır. Örneğin, çoklu regresyon analizi uygulanması istenilen fakat regresyon varsayımlarından birisi olan çoklu bağımlılık koşulunun yerine gelmemesi nedeniyle regresyon analizinin uygulanamadığı durumlarda veriler temel bileşenlere göre temel bileşen skorlarına dönüştürülür ve yeni elde edilen verilere çoklu regresyon uygulanır. Kümeleme analizi için koşulları sağlamayan veri setleri temel bileşen skorlarına dönüştürülerek kümeleme analizine uygun veriye dönüştürülür. Ayrıca, ölçeklenmiş temel bileşenler faktör analizi modelleri için kovaryans matrisinin çarpanları olurlar (Cooley ve Lohnes,1971:102-105).

2.2.4. Temel Bileşenler Analizinin Gerekliliği ve Sağladığı Yararları

Daha önce de belirtildiği gibi temel bileşenler analizi, bağımlılık yapısını yok etmekte ve boyut indirgemedde kullanılmaktadır. Eğer değişkenler arasında tam bağımlılık söz konusu ise boyut indirgemenin bir faydası yoktur. Z matrisinin (standartlaştırılmış matris) değişkenleri arasında tam ya da tama yakın bağımsızlık olması durumunda, bağımsızlaştırmanın da bir önemi yoktur ve boyut indirgemesinden önemli bir kazanç sağlanamamaktadır. Çünkü;

$$\Sigma = \frac{1}{n-1} \sum z_j z_j^t = ZZ^t = I \quad (2.1)$$

özelliği nedeniyle z_j 'lerin yerine y_i 'lere dönüştürülmesinden de yine birim ilişki matrisine ulaşılabacaktır. Yukarıda belirtilen deneysel noktaların ilişki matrisi eşitliğindeki gibi ise bu noktaların p boyutlu uzayda bir küre oluşturdukları söylenebilir. Bu kürenin eksenleri z_j 'ler yerine y_i 'ler de olsa durumda önemli bir farklılık olmayacaktır. Bu nedenle böyle bir dönüştürme ile y_i 'lerin bulunmasına gerek yoktur. Ayrıca tüm eksenlerde eşit varyans olduğundan, dönüştürülmüş y_i 'lerden m tanesinin seçilerek boyut indirgenmesi de uygun değildir. Deney ya da gözlemlerden elde edilen veriler için $\Sigma = I$ olma olasılığı sıfırdır. Hangi durumlarda ilişki matrisinin birim matris olarak kabul edileceği konusunda Barlett, tek değişkenli analizlerdeki varyans karşılığı olan genelleştirilmiş varyans kavramını ve aşağıdaki testleri önermiştir(Cooley ve Lohnes,1971:102-105).

$$-\left[(n-1) - \frac{1}{6}(2p+5) \right] \log |\Sigma| \sim \chi_{\frac{1}{2}p(p-1)}^2 \quad (2.2)$$

$$-\left[(n - \frac{1}{6}(2p+11)) \right] \log |\Sigma| \sim \chi_{\frac{1}{2}p(p-1)}^2 \quad (2.3)$$

Burada Σ , Σ matrisinin determinantı yani genelleştirilmiş varyansdır. Küresellik testi olarak bilinen test için,

$$\begin{aligned} H_0: \Sigma = I \\ H_1: \Sigma \neq I \end{aligned} \quad (2.4)$$

Hipotezleri kullanılmakta ve H_0 hipotezinin red edilmesi durumunda temel bileşenler analizinin kullanılması öngörülmektedir.

Temel bileşenler analizinin kullanımının yararlarından birincisi temel bileşenlerin aralarında korelasyon yapısı bulunmamasıdır. Temel bileşenler analizinin avantajı, temel bileşenlerin ortogonal olmasından kaynaklanır. Bu avantaj iki şekilde gerçekleşir. İlki, nesnelar arasında temel bileşenler analizi skorlarının alınması sonucu yapılacak

karşılaştırmalarda farklı ana bileşenler birbirleriyle ilişkisiz olacaktır ve takip eden analizlerde temel bileşen skorları uygun bir şekilde kullanılabilir. İkincisi, temel bileşenler analizinin gizli değişkeni varyans yüzdesi olarak hiyerarşik bir yapıda sıralayabilmesidir(Harris,1975:333). Temel bileşenler analizinin kullanım yararlarından ikincisi, temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen doğrusal bileşenlerin, orijinal değişkenlerin diğer doğrusal bileşenlerinden farklı olarak, mümkün olabilecek az sayıda olarak değişkenler arasındaki varyasyonun yüzdesinin maksimum yapacak şekilde oluşturmasıdır.

2.3. Analiz Öncesi Yapılan Çalışmalar

2.3.1. Uygun Olmayan Değişkenlerin Belirlenmesi

Temel bileşenler yöntemi uygulanırken tekniğin iç varsayımlarına uygun olan değişkenlerin uygun bir şekilde seçilmesi büyük önem taşımaktadır. Temel bileşenler analizine uygun olmayan değişkenler üç grupta toplanabilir(Bayram,2004:15).

- Herhangi bir faktörle anlamlı ilişki göstermeyen değişkenler ($r < 0.30$).
- Çok yüksek çoklu bağıntı sorununa neden olan değişkenler: Büyük bir olasılıkla basit korelasyon katsayısı %90'nın üzerinde olan değişkenler
- Birden çok faktörle ilişki gösteren değişkenler

Bu tür değişkenler analiz sonuçlarını olumsuz bir şekilde gölgelemektedir. Diğer bir anlatımla, bu tür değişkenlerin analizden çıkartılması veya analize dahil edilmesi analiz sonuçlarını anormal bir şekilde değiştirebilmekte ve faktörlerin basit yapısını gizlemektedir. Bu çalışmada ki bazı değişkenler arasındaki korelasyon katsayısı 0.90'ın üzerinde olduğu için bu değişkenler analizden çıkartılmıştır.

Tablo 2: Çıkarılan Değişkenler

X1	Toplam Nüfus
X13	Yüksek Okul Veya Fakülte Mezunu Kadın Nüfus Oranı
X14	Yüksek Okul Mezunu Nüfusun 22+ Yaşa Oranı
X21	İş Gücüne Katılma Oranı
X26	Çalışma Çağındaki Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı
X29	İmalat Sanayi İş Yerlerinin Türkiye İçindeki Payı
X3	Kaba Doğum Hızı
X43	Kişi Başı Toplam Mevduat
X46	Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri
X8	Okuma Yazma Bilen Oranı

2.3.2. Korelasyon Matrisinin İncelenmesi

Herhangi bir temel bileşenler analizine korelasyon matrisindeki tüm değişkenler arasındaki iç ilişkiler incelenerek başlanmaktadır. Temel Bileşenler Analizinin amacı bu iç ilişkileri açıklayabilecek daha az sayıdaki ortak faktörleri belirlemek olunca, analizdeki değişkenlerin birbiriyle yeterli düzeyde ilişkili (tercihen orta düzeyde) olması gerekmektedir.

Yeterli çoklu doğrusal bağlantının olup olmadığı KMO endeksinin, korelasyon matrisinin köşegen dışı değerlerinin ve Bartlett küresellik testinin değerlendirilmesiyle karar verilmektedir. Ancak, bunlardan Bartlett küresellik testinin çoklu normal dağılımdan sapmalara ve örneklem hacmine karşı oldukça duyarlıdır. Daha basit bir yaklaşım, değişkenlerin basit korelasyon katsayılarının incelenmesidir. Korelasyon matrisi %30'dan büyük korelasyonlar içermiyorsa yeterli düzeyde çoklu doğrusal bağlantıdan bahsetmek mümkün değildir. Bunun için, korelasyon matrisi incelenerek, her bir değişkenin analizdeki diğer değişkenlerin en az %20'si ile %30'un üstünde korelasyonlara sahip olmayan değişkenler analizden çıkartılmıştır.

2.3.3. Ters Görüntü Korelasyon Matrisi ve Açıklanan Ortak Varyanslar

Temel Bileşenler Analizinde uygun olmayan değişkenlerin saptanmasına yardımcı olan diğer bir matris ters-görüntü (anti-image) korelasyon matrisidir. Bu matris değerlendirilerek, herhangi bir faktörle ilişki göstermeyen değişkenler saptanabilmektedir.

Matrisin köşegen değerleri her bir değişken için örnek uygunluk testini (MSA) vermektedir. MSA değeri %50'nin altında olan değişkenlerin büyük bir olasılıkla analizden çıkartılması gerekmektedir. Benzer şekilde değişkenlerin türetilen faktörler tarafından açıklanan ortak varyansları %50'nin altında olan değişkenlerin de analizden çıkartılması gerekli olabilir. Bu iki ölçütün birlikte kullanılması daha sağlıklı bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Araştırmamızda bu iki yaklaşım birlikte değerlendirilerek değişkenlerin temel bileşenler analizine uygunluğuna karar verilmiştir.

2.3.4. Örneklem Büyüklüğünün Yeterliliği (KMO ve Barlet İstatistikleri)

Kısmi korelasyon katsayıları büyüklüğü için gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştırmada kullanılan bir indekstir. Eğer bütün değişken çiftleri arasındaki kısmi korelasyon katsayıları kareleri toplamı korelasyon kareleri toplamı için karşılaştırıldığında küçükse KMO ölçümü 1'e yakındır. KMO ölçümü değişkenler analizinde bir faktörün iyi bir fikir olmayacağını belirtir, bu yüzden değişken çiftleri arasındaki korelasyonlar değişkenlerle açıklanamayabilir. Bu indeks küçüldükçe bu değişkenlerle temel bileşenler analizinden vazgeçilir. Kaiser(1974), ölçümleri 0.90'da olağanüstü, 0.80'de yapılmaya değer, 0.70'de orta, 0.60'da ne iyi ne kötü, 0.50'de ise pek kötü ve 0.50'nin altında kabul edilemez olarak belirtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK SIRALAMASI VE 2011 YILINDA Kİ SIRASI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 Literatür

İllerde sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının ölçülmesini analiz eden birçok çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda önde gelen çalışmalardan başlıcaları;

Dinçer (1996) yılında yaptığı İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması adlı çalışmasında ilk olarak genel hatlarıyla Dünya’da ve Türkiye’de sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları olgusu ve sorunu özetlemiştir. Daha sonra yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmalarında kullanılan yöntemler ve istatistiksel teknikleri değerlendirilerek neden temel bileşenler analizini seçtiğini anlatmış ve temel bileşenler analizinin tanımına değinmiştir. Çalışmasına 100 tane değişken ile başlamış daha sonra yaptığı incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda değişken sayısını 58’e indirmiştir. Değişkenlerini sosyal göstergeler ve ekonomik göstergeler olmak üzere iki grupta toplamıştır. Araştırma sonucunda iller için elde edilen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve endeks değerleri baz alınarak, iller farklı gelişmişlik kademelerine göre 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Bu bölümde amaç; aynı özellikleri taşıyan homojen il gruplarının tespit edilmesidir.

En son olarak aynı yöntem ve metodoloji kullanılarak yedi coğrafi bölge bazında, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yapılmaktadır. Bu bölümde, hipotetik olarak mekanda yoğunlaşma eğilimi gösterdiği varsayılan sosyo-ekonomik gelişmişlik, bir yönüyle test edilmektedir. Ayrıca, coğrafi bölgeler içinde homojenleşme ve kutuplaşma (polarizasyon) eğilimleri de analiz etmeye çalışmıştır. DPT tarafından 2003 yılında yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” çalışmasında temel bileşenler analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma, mevcut idari yapı çerçevesinde 81 ili kapsamaktadır.

Araştırmada, sosyal ve ekonomik alanlardan seçilen 58 değişkeni içeren bir veri seti kullanılmıştır. Değişkenlerin, gelişmişlik nedensel faktörü olan birinci temel bileşendeki ağırlıkları büyüklük sırasına göre sıralanarak sosyo-ekonomik gelişmişlik tanımının, ağırlıklı olarak hangi unsurlarla tanımlandığı gözlenmiştir.

Çalışmanın başlıca amaçları şunlardır;

- Sosyal ve ekonomik alanlardan seçilen değişkenler baz alınarak, illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi ve bu belirleme doğrultusunda sıralamalarının yapılması
- Aynı özellikleri taşıyan il gruplarının belirlenmesi
- Coğrafi bölgelere göre gelişmişlik sıralamasının yapılması
- İstatistiki bölge birimlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi
- Eğitim, sağlık ve sanayi gibi sosyal ve ekonomik sektörlere göre farklı mekan birimlerinin (iller, coğrafi bölgeler ve istatistiki bölge birimleri) sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesidir.

İllerin gelişmişlik sıralaması elde ederken birinci temel bileşen değerleri iller için sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi olarak kabul edilmiştir. Söz konusu metodoloji kullanılarak 58 değişken, iller itibarıyla analiz edilmiş ve sonuçta illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması tespit edilmiş daha sonra sıralaması ve indeks değerleri baz alınarak, iller farklı gelişmişlik kademelerine göre kendi içinde “homojen” 5 ayrı gruba ayrılmıştır.

81 il arasında sosyo-ekonomik yönden en gelişmiş ilin İstanbul olduğu tespit edilmiştir. İstanbul’u takiben ikinci sırada Ankara, üçüncü sırada ise İzmir yer almaktadır. 81 il içerisinde en geri kalmış ilimiz Muş’tur. Bu ili Ağrı, Bitlis ve Şırnak takip etmektedir. Araştırmaya göre sosyo-ekonomik yönden en gelişmiş illerin Marmara ve Ege Bölgeleri’nde, en geri kalmış illerin ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde toplandığı tespit edilmiştir. Marmara Bölgesi en yüksek indeks değerine sahip iken Doğu Anadolu en düşük indeks değerine sahip bulunmaktadır. Ege ve İç Anadolu Bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik indeks değerleri birbirine yakın bulunmaktadır. Karadeniz

Bölgesi de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ardından sosyo-ekonomik gelişmenin en düşük olduğu üçüncü bölge durumundadır.

Dinçer ve Özaslan (2004), DPT'nin 2003 yılındaki çalışmasını tamamlamak amacıyla, ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını ve benzer özellikleri taşıyan ilçelerin gruplandırılmasını gerçekleştirdikleri çalışmada PCA'yı kullanmışlardır. 872 ilçeyi ve 32 değişkeni kapsayan çalışmada ilçeler 6 kademeli gelişmişlik düzeyine ayrılmıştır.

Özdemir ve Altınparmak (2000) makalelerinde illerdeki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını belirlemek için sosyal ve ekonomik gelişmişliği temsil eden 34 tane değişken kullanmıştır. İller göstergeler itibariyle temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. İller ilk önce sosyal göstergeler açısından daha sonra da ekonomik göstergeler açısından temel bileşenler analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda sosyal göstergeler üç faktörde, ekonomik göstergeler ise iki faktörde toplanmıştır. Sosyal göstergelerle yapılan analizde şu bulgulara ulaşılmıştır. Sağlık göstergeleri bakımından Ankara, Isparta ve İzmir ilk üç sırayı almıştır. Eğitim göstergeleri bakımından ise Bilecik, Tekirdağ, Çankırı ilk üç sırayı almıştır. Ekonomik göstergelerle yapılan analizde ise, en gelişmiş üç il; İstanbul, Ankara, İzmir'dir.

Albayrak ise Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini çok değişkenli istatistik yöntemlerle incelemiştir. Araştırmada çok değişkenli istatistik yöntemlerden açıklayıcı faktör analizi ve doğrusal diskriminant analizi kullanmıştır. Çalışmada sosyoekonomik yapıyı temsil eden 48 tane değişken kullanmıştır. Yapılan faktör analizi yöntemine göre, birinci derece gelişmiş iller arasında üç il bulunmaktadır. İstanbul, İzmir ve Ankara. İkinci derece gelişmiş iller arasında sekiz il bulunmaktadır. Bursa, Kocaeli, Adana, Tekirdağ, Antalya, Eskişehir, Balıkesir ve İçel. Üçüncü, dördüncü beşinci ve altıncı il gruplarında ise sırasıyla 18, 15, 16 ve 20 il bulunmaktadır.

Çalışmada yapılan iki gruplu analizin sınıflandırma sonuçlarına göre, birinci dönemde, toplam 44 az gelişmiş ilden 41 ilin az gelişmiş, 3 ilin ise gelişmiş iller grubuna ve toplam 29 gelişmiş ilden 28 ilin gelişmiş, 1 ilin ise az gelişmiş iller grubuna atandığını görüyoruz. Üç gruplu diskriminant analizine göre ise, birinci dönem itibariyle, toplam 21

az gelişmiş ilden 18'i az gelişmiş, 3'ü gelişmekte; toplam 25 gelişmekte olan ilden 22'si aynı gruba, 2'si gelişmiş ve 1'i az gelişmiş; toplam 27 gelişmiş ilden 22'si gelişmiş, 5'i ise gelişmekte olan iller grubuna atanmıştır (Albayrak, 2003:235-284).

Berber ve diğerleri, 2010 yılında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yapmak ve bu sıralamayı 2003 yılında yapılan sıralama ile karşılaştırmak için 41 tane değişken kullanmıştır. Araştırmanın yönteminde de çalışmanın karşılaştırılabilir olması için Temel Bileşenler Analizi kullanılmıştır.

81 il için yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında, 1996 ve 2003 yıllarındaki çalışmalara paralel olarak en gelişmiş ilk altı il sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Eskişehir iken sıralamanın en sonunda yer alan 2 il sırasıyla Ağrı ve Muş illeridir. 2010 sıralamasında, 2003 yılı sıralamasına göre 36 il sıra atmış, 30 il sıra kaybetmiş ve 15 ilin de konumu değişmemiştir. Çalışmadan elde edilen diğer bir önemli sonuç ise illerin gelişmişlik seviyeleri ile coğrafi konumları arasında önemli bir bağıntı olduğudur. Şöyle ki sıralamanın üst seviyelerinde bulunan iller Türkiye'nin batısında yer alırken, sıralamanın alt seviyelerinde bulunan iller Türkiye'nin doğusundadır. Sıralamanın sonunda yer alan illerden hiç biri batıda bulunmazken 16 il Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir. Bu sonuç Türkiye'de bölgesel eşitsizliğin sürdüğünün açık bir göstergesidir.

Kalkınma bakanlığı tarafından 2011 yılında yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında ise demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2009-2010 yıllarına ait 61 değişken kullanılmıştır. Önceki SEGE çalışmalarında olduğu gibi 2011 SEGE çalışmasında da Temel Bileşenler Analizi kullanılarak, il sıralamaları elde edildi. Bu araştırmanın sonucunda çıkan sıralamada ilk 5 ilde İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Antalya ili yer alırken son iki il ise Hakkari ve Muş olmuştur.

3.2. İllerin Gelişmişlik Seviyesine İlişkin Temel Bulgular

3.2.1. Açıklanan Varyanslar

Analiz sonuçlarına göre 52 temel bileşenden 11 tanesinin varyansı 1'den büyük bulunmuştur. Bu bileşenler toplam değişkenliğin yüzde 81,549 ini açıklamaktadır. Birinci temel bileşen elde edilen 11 bileşen arasında, verideki toplam değişkenliğin yüzde 37,74 sini tek başına açıklayabilmiştir. Birinci temel bileşenin yüksek düzeydeki açıklama gücü, bu bileşenin tüm değişkenleri temsil edebileceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle **birinci temel bileşen**, değişkenlerin tümüne eş zamanlı ve ortak tesir eden veya değişkenler tarafından etkilenen, **genel nedensel faktör** olarak tanımlanmıştır. Gelişmişlik kriterini açıklayan genel nedensel faktörde her bir değişkenin sahip olduğu ağırlıklar incelendiğinde 47 değişkenin pozitif, 5 değişkenin negatif (genç yaş bağımlılık oranı (x4), işsizlik oranı (x19), hane başına genişbant abone sayısı(x50), kişi başına düşen GSM abone sayısı (x51), SGK dışında kalan nüfusun toplam nüfusa oranı(x58) ağırlığa sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3:Toplam Açıklanan Varyanslar

Bileşenler	Temel Özdeğerler			Toplam	%	Kümülatif Toplam %
	Toplam	% Varyanslar	Kümülatif toplam %			
1	19,626	37,742	37,742	19,626	37,742	37,742
2	6,737	12,956	50,697	6,737	12,956	50,697
3	3,020	5,808	56,506	3,020	5,808	56,506
4	2,376	4,569	61,075	2,376	4,569	61,075
5	2,139	4,114	65,189	2,139	4,114	65,189
6	1,733	3,332	68,521	1,733	3,332	68,521
7	1,664	3,200	71,721	1,664	3,200	71,721
8	1,497	2,878	74,600	1,497	2,878	74,600
9	1,320	2,539	77,139	1,320	2,539	77,139
10	1,179	2,267	79,406	1,179	2,267	79,406
11	1,114	2,143	81,549	1,114	2,143	81,549

3.2.2. Uygunluk İstatistikleri (KMO ve Barlet istatistikleri)

Yapılan temel bileşenler analizinde Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,812 olarak tespit edilmiş olup, bu sonuç, temel bileşenler analizi çalışmalarında asgari 0,50 olarak kabul edilen değerin çok üzerindedir. Buda yapılan çalışmanın anlamlı olduğunu gösteriyor. Araştırmada SPSS 6.0 programı kullanılmıştır.

3.3. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması 2014

İllerin gelişmişlik seviyesini ölçmek için hazırlanan bu endekste illerin gelişmişlik seviyesinin genel olarak ekonomik faaliyetlere paralel bir sıralama izlediği görülmüştür. Bu endekse göre ilk üç sırada İstanbul, Ankara, Kocaeli yer almaktadır. Bunları takip eden illere baktığımızda İzmir Antalya Bursa olduğunu görmekteyiz. Bu illerin hepsinin de ortak özelliği batıda yer almasıdır. Doğu Anadolu da yer alan Hakkari, Ağrı, Muş ise son üç sırada yer almaktadır. Geçmişte yapılan sıralamalara benzer bir şekilde bu sıralamada da bölgesel farklılıklar göze çarpmaktadır. Bölgesel gelişmişlik farkı problemini Tablo 4' teki endeks değerlerine baktığımızda rahatlıkla görebiliriz. İstanbul 72,40 değerini alarak birinci sıraya yerleşirken, Muş -33,81 ile sıralamada en sonuncu olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark bize illerdeki gelişmişlik farkının boyutunun büyüklüğünü açıkça göstermektedir.

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini ölçtükten sonra tekrar aynı değişkenler arasından ekonomik ve sosyal değişkenler seçilerek gruplanmış, ekonomik ve sosyal sıralama diye iki tane daha sıralama yapılmıştır. Sosyal sıralamada ilk üç il Ankara, İstanbul, Eskişehir olurken son üç il grubuna Şırnak, Ağrı, Muş girmiştir. Ekonomik sıralamada ise ilk üç grubu İstanbul, Ankara, Kocaeli girerken son üç il grubuna Bitlis, Şırnak, Hakkari girmiştir. Ekonomik sıralama sosyoekonomik sıralamada ki illerle benzer bir yapı göstermiştir.

İller 2011 SEGE sonuçları ile karşılaştırılarak; konumu iyileşen iller, konumu kötüleşen iller ve konumu sabit kalan iller diye üç gruba ayrılmıştır.

Konumu iyileşen illerin pozitif yönde etkileyen faktörlerin; X6 şehirleşme oranı, X34 on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı, X22 imalat sanayi istihdamının

sigortalı istihdam içindeki payı, X11 mesleki ve teknik ortaöğretim okullaşma oranı, X16 kişi başına düşen hekim sayısı, X56 kişi başına düşen mesken elektrik tüketimi, X54 kiralanabilir avm alanı, X48 kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranı, X36 kişi başına düşen patent başvuru değeri, X27 kadın istihdam oranı, X23 SGK kapsamındaki çalışanların aktif nüfusa oranı olduğu görülmüştür.

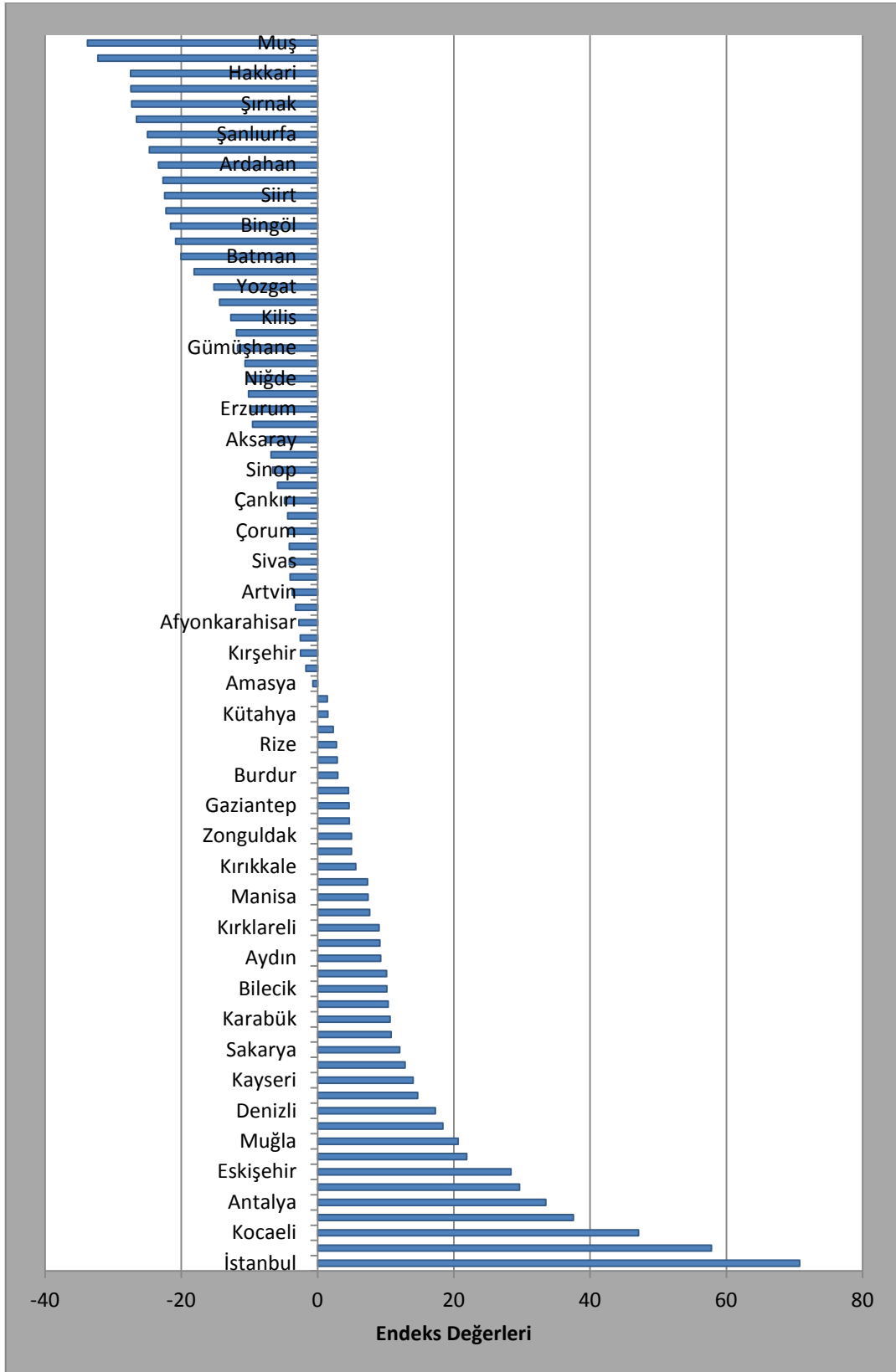
Konumu kötüleşen illerin negatif yöndeki ortak faktörleri; X6 şehirleşme oranı, X22 imalat sanayi istihdamının sigortalı istihdam içindeki payı, X36 kişi başına düşen patent başvuru değeri, X48 kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranı, X54 kiralanabilir avm alanı, X50 hane başına geniş bant abone sayısı, X12 yüksek okul veya fakülte mezunu oranı, X27 kadın istihdam oranı, X44 aktif bireysel müşteri sayısı, X9 okuma yazma bilen kadın oranı, X23 SGK kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı, X45 kurumsal müşteri sayısıdır.

Tablo 4: 2014 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması

İl Kodu	İller	Sırası	Endeks
TR100	İstanbul	1	72,4020
TR510	Ankara	2	62,4500
TR421	Kocaeli	3	47,1718
TR310	İzmir	4	37,8466
TR611	Antalya	5	33,3633
TR411	Bursa	6	29,9597
TR412	Eskişehir	7	28,4353
TR211	Tekirdağ	8	21,8284
TR323	Muğla	9	20,4367
TR425	Yalova	10	18,1966
TR322	Denizli	11	17,1178
TR424	Bolu	12	14,5108
TR721	Kayseri	13	14,3200
TR222	Çanakkale	14	12,6230
TR422	Sakarya	15	11,9273
TR521	Konya	16	10,9103
TR812	Karabük	17	10,4397
TR621	Adana	18	10,2240
TR612	Isparta	19	10,1893
TR413	Bilecik	20	9,9457
TR321	Aydın	21	9,0670
TR212	Edirne	22	8,9482
TR213	Kırklareli	23	8,8037
TR221	Balıkesir	24	7,4780
TR331	Manisa	25	7,2977
TR622	Mersin	26	7,2812
TR711	Kırıkkale	27	5,5046
TR831	Samsun	28	4,9412
TRC11	Zonguldak	29	4,8612
TR811	Trabzon	30	4,8033
TR901	Gaziantep	31	4,5303
TR423	Düzce	32	4,3837
TR613	Burdur	33	2,7596
TR522	Karaman	34	2,7332
TR904	Rize	35	2,5994
TR334	Uşak	36	2,3020
TR333	Kütahya	37	1,3150
TR714	Nevşehir	38	1,2368
TR834	Amasya	39	-0,6978
TRB12	Elazığ	40	-1,7776
TR715	Kırşehir	41	-2,6002

İl Kodu	İller	Sırası	Endeks
TR631	Hatay	42	-2,62026
TR332	Afyon	43	-2,7977
TRB11	Malatya	44	-3,2359
TR905	Artvin	45	-3,9216
TR821	Kastamonu	46	-4,2526
TR722	Sivas	47	-4,3226
TRA12	Erzincan	48	-4,2919
TR833	Çorum	49	-4,4918
TR813	Bartın	50	-4,6260
TR822	Çankırı	51	-5,0345
TR903	Giresun	52	-6,0604
TR823	Sinop	53	-6,7974
TR633	Osmaniye	54	-6,9211
TR712	Aksaray	55	-7,6708
TRB14	Tunceli	56	-9,6506
TRA11	Erzurum	57	-9,8048
TR832	Tokat	58	-10,2431
TR713	Niğde	59	-10,4323
TR632	Kahramanmaraş	60	-10,7176
TR906	Gümüşhane	61	-11,8623
TR902	Ordu	62	-12,0318
TRC13	Kilis	63	-12,8819
TRA13	Bayburt	64	-14,5305
TR723	Yozgat	65	-15,3561
TRC22	Diyarbakır	66	-18,0155
TRC32	Batman	67	-20,0415
TRC12	Adıyaman	68	-20,9047
TRB13	Bingöl	69	-21,6749
TRA23	İğdır	70	-22,3460
TRC34	Siirt	71	-22,4442
TRA22	Kars	72	-22,7543
TRA24	Ardahan	73	-23,5265
TRC31	Mardin	74	-24,6264
TRC21	Şanlıurfa	75	-24,8251
TRB23	Bitlis	76	-26,5957
TRC33	Şırnak	77	-27,2744
TRB21	Van	78	-27,3952
TRB24	Hakkari	79	-27,4873
TRA21	Ağrı	80	-32,2901
TRB22	Muş	81	-33,8188

Grafik 1: 2014 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

3.3.1. Sosyal Göstergelere Göre Gelişmişlik Endeksi

Türkiye’deki 81 ilin, çalışmada ki değişkenlerden sosyal göstergelere ilişkin olanlar ayrılmış olup analiz edilmek suretiyle hangi gelişmişlik derecesinde bulunduğu belirlenmiştir. İlleri değerlendirmede kullanılan sosyal gelişmişlik göstergelerine ilişkin değişkenler çalışmadaki isimleri ve orijinal isimleri itibariyle aşağıda Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5: Sosyal Değişkenler

Sosyal Değişkenler	Değişken Adı
Nüfus Yoğunluğu	x2
Genç Yaş Bağımlılık Oranı	x4
Ortalama Net Göç	x5
Şehirleşme Oranı	x6
Ortalama Nüfus Artış Hızı	x7
Okuma Yazma Bilen Oranı-Kadın	x9
Orta Öğretimde Okullaşma Oranı	x10
Mesleki Ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı	x11
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu Oranı (%)	x12
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu Oranı (%)	x13
Yüz bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı	x15
On Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	x16
On Bin Kişiye Düşen Eczacı Sayısı	x17
On Bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	x18
Yüksek Lisans Ve Doktora Sahibi Nüfusun 30 Yaşa Oranı	x38
AVM Kiralanabilir Alan	x54
1000 Kişi Başına Cezaevine Giren Kişi Sayısı	x59

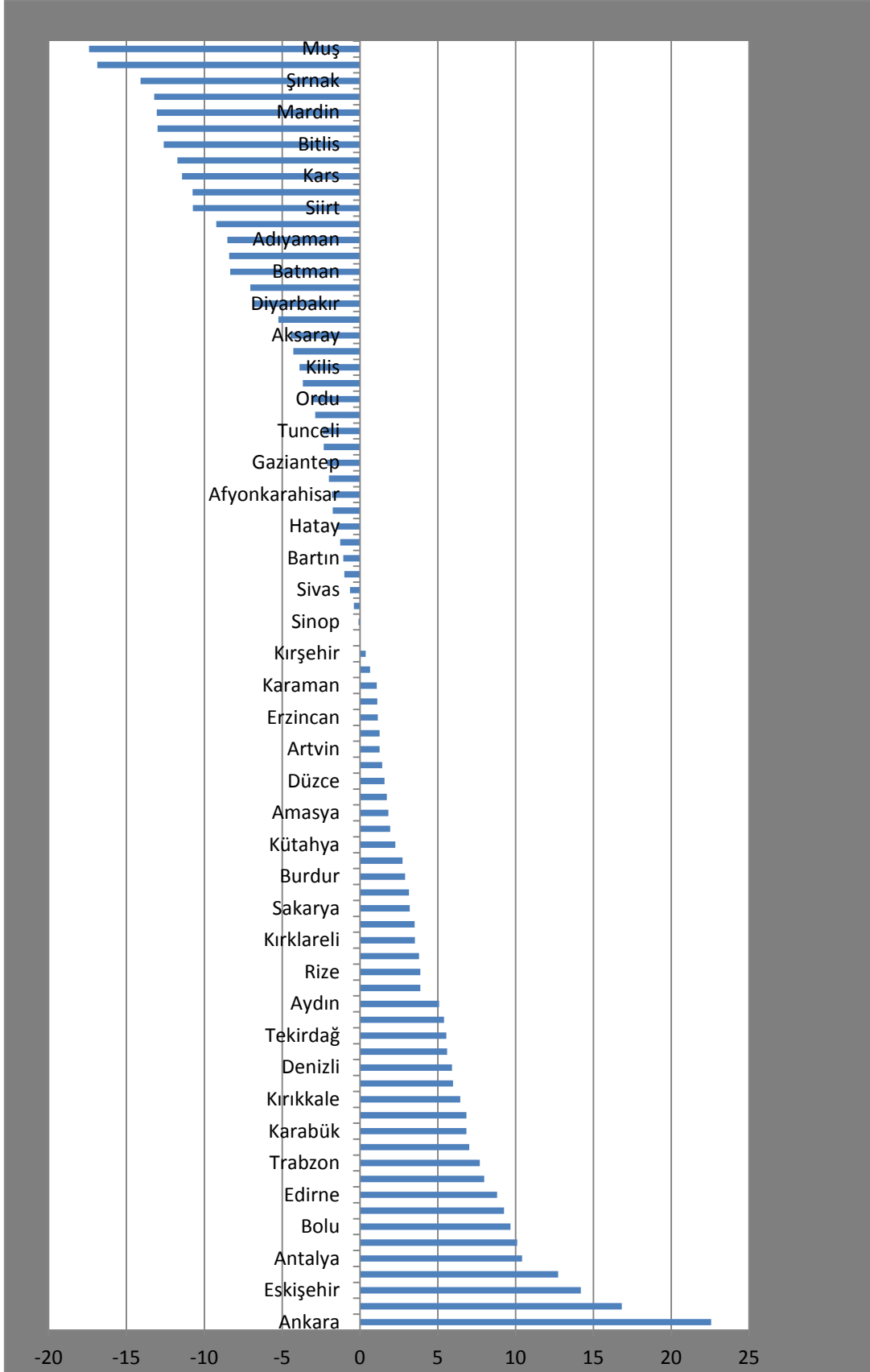
İller yukarıdaki tabloda belirtilen sosyal değişkenlere göre Temel Bileşenler Analizine tabi tutulmuştur. Yapılan temel bileşenler analizinde Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,832 olarak elde edilmiş olup bu sonuç, temel bileşenler analizi analizi çalışmalarında asgari 0,50 olarak kabul edilen değerinin çok üzerindedir. Aynı zamanda değişkenler arası korelasyon matrisinin birim matrise eşit olup olmadığını gösteren Bartlett testi sonuçlarına göre de (Significance=0,000) korelasyon matrisinin birim matrise eşit olmadığı sonucu elde edilmiştir. Buradan hareketle korelasyon analizi yapılmış ve diğer değişkenlerle çok zayıf ilişki içinde olan herhangi bir değişken tespit edilememiştir. Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde, bu çalışmada yapılan Temel Bileşenler Analizinin anlamlı olduğu

sonucuna varılmaktadır. Analiz sonucunda öz değeri 1 den büyük olan 3 tane bileşen bulunmuştur. Bunlardan ilkinin değişimi açıklama yüzdesi 0.50 dir.

Tablo 6: İllerin Sosyal Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması

Sırası	İl	Endeks	Sırası	İl	Endeks
1	Ankara	21,8611	41	Karaman	1,077282
2	İstanbul	15,9341	42	Çankırı	0,646792
3	Eskişehir	14,5038	43	Kırşehir	0,360481
4	İzmir	13,3629	44	Kastamonu	0,033956
5	Antalya	11,9964	45	Sinop	-0,1001
6	Isparta	10,7572	46	Zonguldak	-0,39238
7	Bolu	9,8075	47	Sivas	-0,64764
8	Kocaeli	9,7953	48	Nevşehir	-1,011
9	Edirne	8,7373	49	Bartın	-1,07586
10	Yalova	8,4707	50	Osmaniye	-1,26694
11	Muğla	7,4864	51	Hatay	-1,49208
12	Çanakkale	7,4189	52	Gümüşhane	-1,74768
13	Bursa	7,1723	53	Afyonkarahisar	-1,79192
14	Trabzon	7,0466	54	Tokat	-2,0031
15	Denizli	6,8849	55	Gaziantep	-2,10946
16	Karabük	6,8326	56	Erzurum	-2,33441
17	Aydın	6,2779	57	Tunceli	-2,38347
18	Kayseri	5,8486	58	Çorum	-2,87215
19	Tekirdağ	5,8384	59	Ordu	-3,07742
20	Samsun	5,3502	60	Bayburt	-3,66502
21	Kırıkkale	4,6353	61	Kilis	-3,88268
22	Konya	3,881343	62	Niğde	-4,28984
23	Rize	3,871644	63	Aksaray	-4,46543
24	Elazığ	3,798406	64	Kahramanmaraş	-5,23952
25	Kırklareli	3,535416	65	Diyarbakır	-6,88095
26	Balıkesir	3,518574	66	Yozgat	-7,04313
27	Sakarya	3,201662	67	Batman	-8,34045
28	Bilecik	3,155841	68	Bingöl	-8,40874
29	Burdur	2,900844	69	Adıyaman	-8,52172
30	Adana	2,736922	70	Ardahan	-9,23012
31	Kütahya	2,270037	71	Siirt	-10,744
32	Malatya	1,945239	72	Iğdır	-10,7477
33	Amasya	1,829715	73	Kars	-11,4277
34	Mersin	1,717824	74	Hakkari	-11,7311
35	Düzce	1,578219	75	Bitlis	-13,6038
36	Uşak	1,430196	76	Şanlıurfa	-13,002
37	Artvin	1,262368	77	Mardin	-14,0481
38	Giresun	1,258161	78	Van	-14,2198
39	Erzincan	1,142638	79	Şırnak	-15,0931
40	Manisa	1,120775	80	Ağrı	-17,8794
			81	Muş	-18,4134

Grafik 2: İllerin Sosyal Değişkenlere Göre Sıralaması

3.3.2. Ekonomik Göstergelerle Göre Gelişmişlik Endeksi

İllerin ekonomik gelişmişlik seviyesini tespit etmek için çalışmada kullanılan değişkenlerden ekonomik olanlardan 30 tane değişken seçilmiş temel bileşenler analizi yapılmıştır. İlleri değerlendirmede kullanılan ekonomik göstergelere ilişkin değişkenler çalışmada ki isimleri ve orijinal isimleri ile tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: Ekonomik Değişkenler

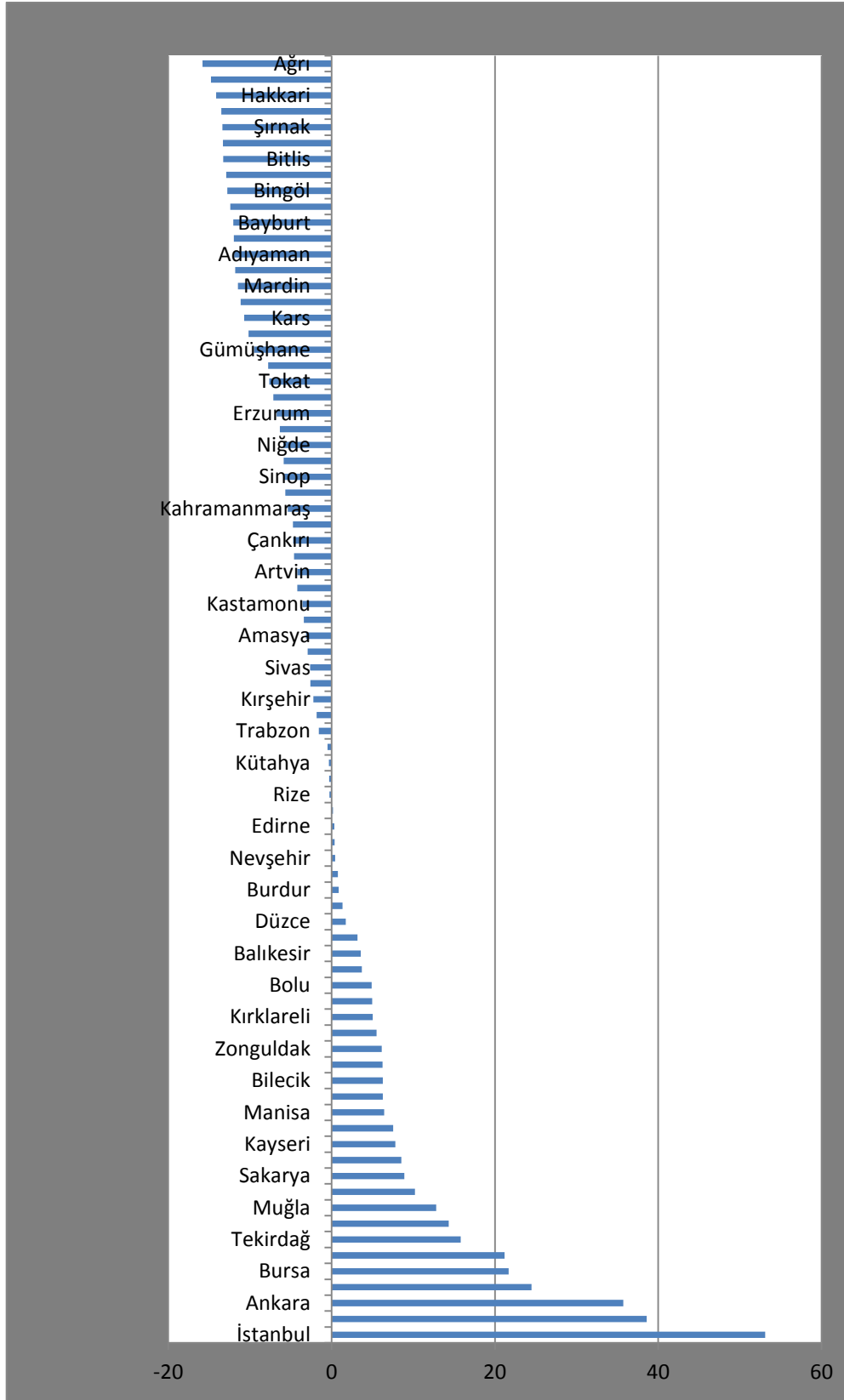
Ekonomik Değişkenler	Değişken adı
İşsizlik Oranı (%)	x19
İstihdam Oranı (%)	x20
İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Payı	x22
SGK Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı	x23
Ortalama Günlük Kazanç	x24
Ortalama Günlük Kazanç Kadın	x25
Kadın İstihdam Oranı	x27
Kişi Başına İhracat	x28
İmalat Sanayi Kayıtlı İş yeri Oranı	x30
Kişi Başına Sanayi Elektrik Tüketimi (Kwh)	x31
Organize Sanayi De Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı	x32
Küçük Sanayi İş Yeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı	x33
On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	x34
Yüz bin Kişiye Düşen Marka Başvuru Değeri	x35
Yüz bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Değeri	x36
Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı 2013	x37
Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri	x39
Turizm yatırım İşletme-Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki yeri	x40
Kişi Başı Banka Kredisi	x41
Kişi Başı Tasarruf Mevduatı	x42
Aktif Bireysel Müşteri Sayısı	x44
Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı	x45
Kişi Başı Vergi Geliri	x47
Kırsal Kesim Asfalt Beton Köy Yolu Oranı	x48
En Yakın Hava Alanına Olan Uzaklık	x49
İlin Otoyol Ve Devlet Yollarına Göre Yük-Km Değeri	x52
Toplam Demiryolu Hattının Yüzölçümüne Oranı	x53
Kişi Başına Mesken Elektrik Tüketimi (Kwh)	x56
Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı	x57
SGK Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	x58

İller yukarıdaki Tablo7 'de belirtilen ekonomik değişkenlere göre temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Analizde Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,806 bulunmuştur.

Tablo 8: İllerin Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ve Sıralaması

Sırası	İl	Endeks	Sırası	İl	Endeks
1	İstanbul	44,2646	41	Amasya	-1,9181
2	Ankara	34,8641	42	Rize	-2,2025
3	Kocaeli	34,6497	43	Edirne	-2,4098
4	İzmir	20,3990	44	Sivas	-2,6096
5	Bursa	20,1933	45	Kahramanmaraş	-2,7039
6	Antalya	15,0639	46	Çorum	-2,7886
7	Eskişehir	12,5259	47	Artvin	-2,9975
8	Tekirdağ	12,3926	48	Bartın	-3,0970
9	Muğla	9,6832	49	Erzincan	-3,5330
10	Denizli	7,6831	50	Aksaray	-3,5471
11	Zonguldak	7,0800	51	Malatya	-36398
12	Kayseri	7,0074	52	Sinop	-4,0859
13	Çanakkale	6,8562	53	Çankırı	-4,3948
14	Sakarya	5,4743	54	Trabzon	-4,4347
15	Konya	5,3571	55	Elazığ	-4,6068
16	Adana	5,2742	56	Niğde	-4,7740
17	Bilecik	5,1063	57	Gümüşhane	-4,7965
18	Gaziantep	4,6969	58	Osmaniye	-5,3387
19	Yalova	4,6963	59	Erzurum	-5,4538
20	Manisa	4,3160	60	Giresun	-6,1659
21	Mersin	3,7057	61	Bayburt	-6,6374
22	Burdur	3,4451	62	Kilis	-6,8159
23	Bolu	2,5305	63	Kars	-7,6359
24	Kırklareli	2,4652	64	Tokat	-7,6478
25	Tunceli	2,3251	65	Yozgat	-7,7046
26	Karaman	2,1373	66	Bingöl	-8,7526
27	Balıkesir	1,7288	67	Ordu	-8,9638
28	Karabük	1,4214	68	Diyarbakır	-9,0853
29	Kırıkkale	1,1398	69	Batman	-9,1224
30	Aydın	0,8540	70	Adıyaman	-9,1224
31	Düzce	0,5490	71	Ardahan	-9,8949
32	Kırşehir	0,4763	72	Iğdır	-10,0175
33	Isparta	0,3528	73	Mardin	-10,5221
34	Uşak	-0,4567	74	Muş	-10,6313
35	Kütahya	-0,9072	75	Siirt	-10,7104
36	Samsun	-1,0696	76	Ağrı	-11,5462
37	Kastamonu	-1,1914	77	Şanlıurfa	-11,6064
38	Hatay	-1,2788	78	Van	-11,7286
39	Nevşehir	-1,3125	79	Bitlis	-12,5110
40	Afyonkarahisar	-1,9147	80	Şırnak	-12,5110
			81	Hakkari	-13,5306

Grafik 3:İllerin Ekonomik Değişkenlere Göre Sıralaması

3.4. 2011 SEGE Sıralaması

Bu araştırmanın birinci amacı illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına ulaşmaktır. İkinci amaç ise Kalkınma Bakanlığının 2011 yılında yapmış olduğu sıralama ile karşılaştırmaktır. 2011' de yapılan sıralama tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: 2011 SEGE Sıralaması

İl kodu	İller	Sırası	İl kodu	İller	sırası
TR100	İstanbul	1	TRB11	Malatya	42
TR510	Ankara	2	TR332	Afyon	43
TR310	İzmir	3	TR905	Artvin	44
TR421	Kocaeli	4	TRA12	Erzincan	45
TR611	Antalya	5	TR631	Hatay	46
TR411	Bursa	6	TR821	Kastamonu	47
TR412	Eskişehir	7	TR813	Bartın	48
TR323	Muğla	8	TR722	Sivas	49
TR211	Tekirdağ	9	TR833	Çorum	50
TR322	Denizli	10	TR823	Sinop	51
TR424	Bolu	11	TR903	Giresun	52
TR212	Edirne	12	TR633	Osmaniye	53
TR425	Yalova	13	TR822	Çankırı	54
TR222	Çanakkale	14	TR712	Aksaray	55
TR213	Kırklareli	15	TR713	Niğde	56
TR621	Adana	16	TR832	Tokat	57
TR721	Kayseri	17	TRB14	Tunceli	58
TR422	Sakarya	18	TRA11	Erzurum	59
TR321	Aydın	19	TR632	K.Maraş	60
TR521	Konya	20	TR902	Ordu	61
TR612	Isparta	21	TR906	Gümüşhane	62
TR221	Balıkesir	22	TRC13	Kilis	63
TR331	Manisa	23	TRA13	Bayburt	64
TR622	Mersin	24	TR723	Yozgat	65
TR334	Uşak	25	TRC12	Adıyaman	66
TR613	Burdur	26	TRC22	Diyarbakır	67
TR413	Bilecik	27	TRA22	Kars	68
TR812	Karabük	28	TRA23	Iğdır	69
TR811	Zonguldak	29	TRC32	Batman	70
TRC11	Gaziantep	30	TRA24	Ardahan	71
TR901	Trabzon	31	TRB13	Bingöl	72
TR522	Karaman	32	TRC21	Şanlıurfa	73
TR831	Samsun	33	TRC31	Mardin	74
TR904	Rize	34	TRB21	Van	75
TR423	Düzce	35	TRB23	Bitlis	76
TR714	Nevşehir	36	TRC34	Siirt	77

9 (Devamı)

TR834	Amasya	37	TRC33	Şırnak	78
TR333	Kütahya	38	TRA21	Ağrı	79
TRB12	Elazığ	39	TRB24	Hakkari	80
TR715	Kırşehir	40	TRB22	Muş	81
TR711	Kırıkkale	41			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

3.5. 2011- 2014 Yılı İllerin Sosyo-Ekonomik Sıralamalarının Karşılaştırılması

3.5.1. Konumu İyileşen İller

Sosyo-ekonomik açıdan konumu iyileşen illerin iyileşme yönü ve kaç sıra öne geçtiği tablo 10'da verilmiştir.

Tablo:10 Konumu İyileşen İller

İl	2011	2014	YÖNÜ	DEĞİŞİM
Kırıkkale	41	27	↑	14
Karabük	28	17	↑	11
Bilecik	27	20	↑	7
Samsun	33	28	↑	5
Kayseri	17	13	↑	4
Konya	20	16	↑	4
Hatay	46	42	↑	4
Yalova	13	10	↑	3
Sakarya	18	15	↑	3
Siirt	77	74	↑	3
Düzce	35	32	↑	3
Çankırı	54	51	↑	3
Batman	70	67	↑	3
Bingöl	72	69	↑	3
Isparta	21	19	↑	2
Tekirdağ	10	8	↑	2
Sivas	49	47	↑	2
Tunceli	58	56	↑	2
Erzurum	59	57	↑	2
Kocaeli	4	3	↑	1
Trabzon	31	30	↑	1
Kütahya	38	37	↑	1

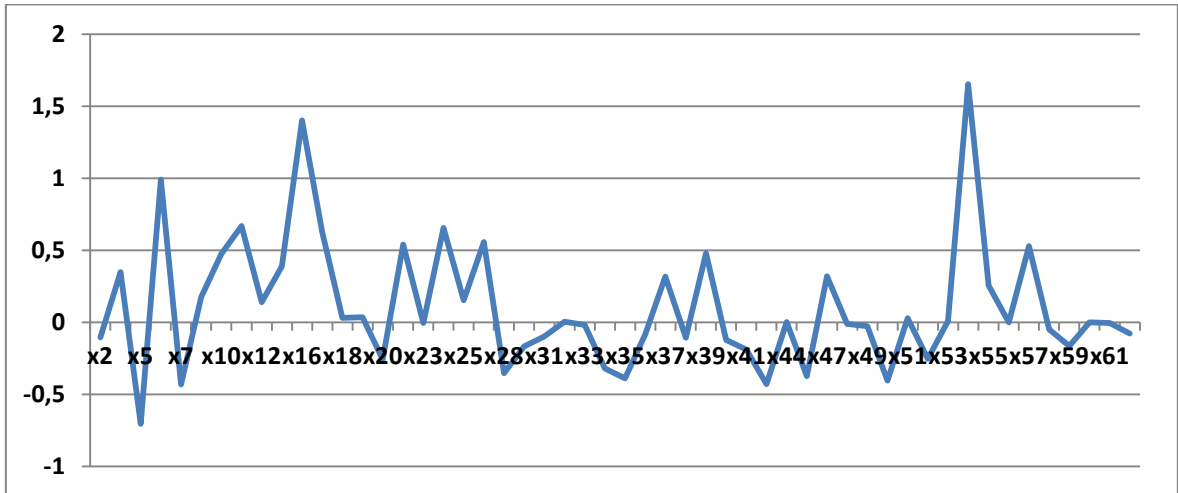
10 (Devamı)

Kastamonu	47	46	↑	1
Çorum	50	49	↑	1
Gümüşhane	62	61	↑	1
Diyarbakır	67	66	↑	1
Şırnak	78	77	↑	1
Hakkari	80	79	↑	1

3.5.1.1. Kırıkkale

Önemli bir gelişme kaydeden Kırıkkale on dört sıra ilerleyerek 41. sıradan 27. sıraya yerleşerek en çok gelişme gösteren iller arasında birinci sırada yer almıştır. İldeki şehirleşme oranı(x6), kişi başına düşen hekim sayısı(x16),brüt kiralanabilir avm oranı(x54) ve daha bir çok değişken ili pozitif yönde etkilemiştir. Bu gelişmenin ardındaki en büyük nedenler değişkenleri incelediğimizde sosyal değişkenler olduğu görülmektedir. İldeki sanayi yapısını incelediğimizde; Tüpraş T.P.Rafineleri Kırıkkale Rafinesi ve MKEK-Ağır Silah ve Çelik Fab. Müdürlüğü gibi büyük işletmelere ev sahipliği yapmaktadır. Kırıkkale ilinde sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmesi sayısı 214'tür. Toplam sanayi işletmesi içerisinde % 0.3'lük bir oran ile sanayisi gelişmekte olan iller grubuna girmektedir.(Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2013:409) İli önemli ölçüde negatif yönde etkileyen değişken olmamakla birlikte öne çıkan faktör ortalama net göç hızıdır(x5). Ekonomik sıralama da 29. sırada olan il, sosyal sıralamada 18. sıraya yükselmiştir.

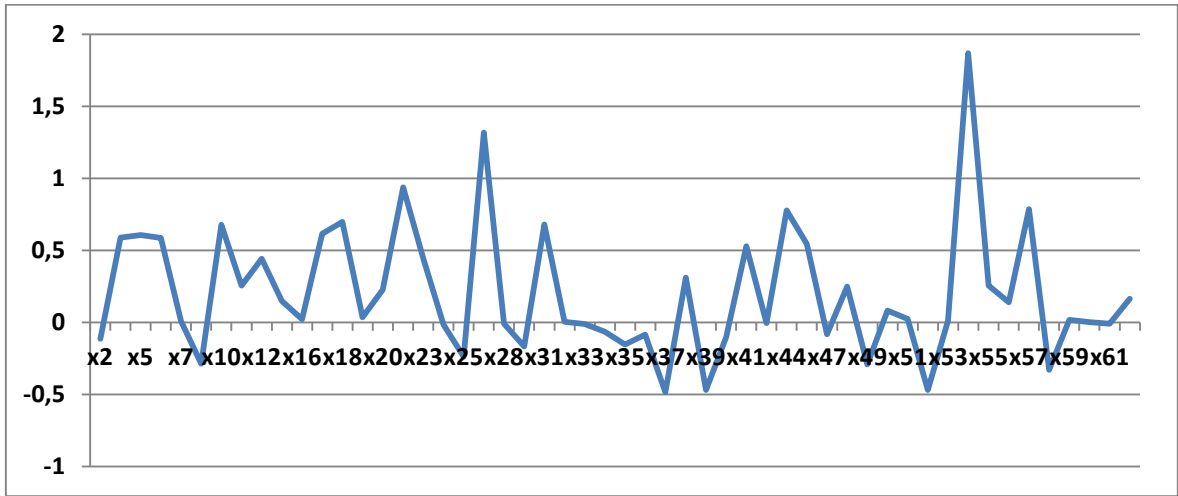
Grafik 4: Değişkenlerin Kırıkkale Üzerindeki Etkisi

3.5.1.2. Karabük

28. sırada olan Karabük büyük bir ilerleme kaydederek 17. sıraya yükselmiştir. Kadın istihdam oranı(x27) öne çıkan değer olmakla birlikte birçok değişken yönünden de Türkiye ortalamasının üstündedir. İlin sanayi yapısına baktığımızda Karabük ilinde sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmesi sayısı 189'dur. Toplam sanayi işletmesi içerisinde %0.2'lik bir oran ile sanayisi gelişmekte olan illerimiz arasında yer almaktadır.(Bilim Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı,2013:442). Bu ilimizde de sosyal değişkenler incelediğinde hepsinde bir iyileşme söz konusudur. Ekonomik sıralamada 28. sırada yer alan il, sosyal sıralamada ise daha öne çıkarak 16. sırada yer almıştır. İli olumlu etkileyen birçok değişkenin yanı sıra öne çıkan önemli iki değişken ortaöğretim okullaşma oranı(x10) ve brüt kiralanabilir avm oranıdır(x54).

Grafik 5: Değişkenlerin Karabük Üzerindeki Etkisi

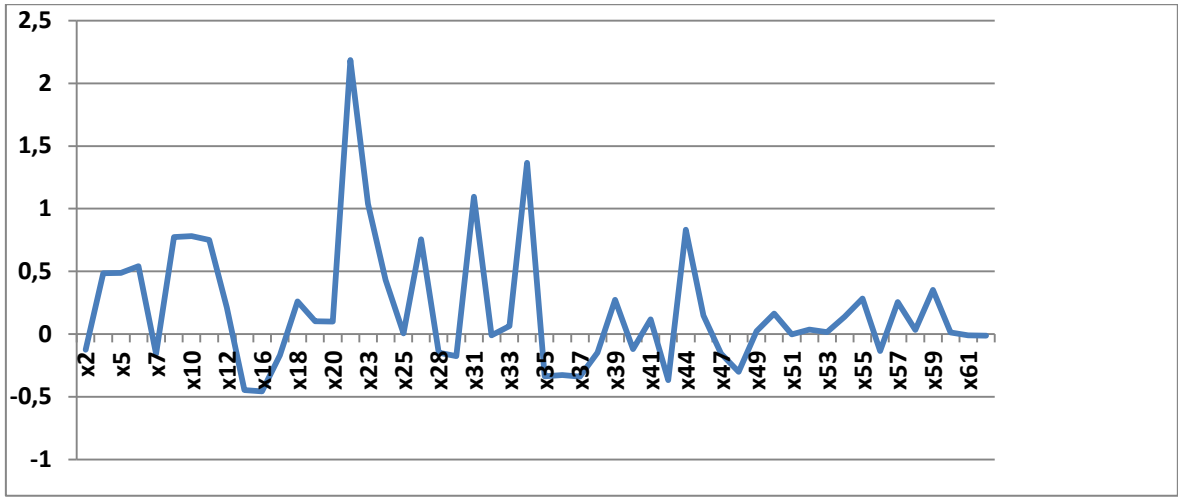

3.5.1.3. Bilecik

Büyük bir ilerleme kaydeden Bilecik sekiz sıra ilerleyerek 27. sıradan 20. sıraya yerleşmiştir. İl 1999 depreminde en çok etkilenen illerden olmasına rağmen her geçen yıl ilin gelişmesi dikkat çekmektedir. İlin gelişmesine en büyük katkıyı imalat sanayi istihdamı(x22) ve buralarda yapılan istihdam oranlarıdır. İlin sanayi sektörü her geçen yıl gelişmektedir. İl metalik olmayan maden yatakları bakımından önemli ve zengin rezervlere sahiptir. Zengin mermer yataklarına bağlı olarak ilde mermercilik endüstrisi

büyük bir oranda gelişme sağlamıştır. İlde çıkarılan mermerler ülkemiz doğal taş ihracatında, önemli bir yere sahiptir. Bunlara paralel olarak da ekonomik sıralamada 17. sırada yer alan il, sosyal sıralamada daha gerilere giderek 26. sırada yer almıştır. İldeki gelişen imalat sanayinin ili ekonomik olarak sıralamada daha da öne çektiği açıkça görülmektedir.

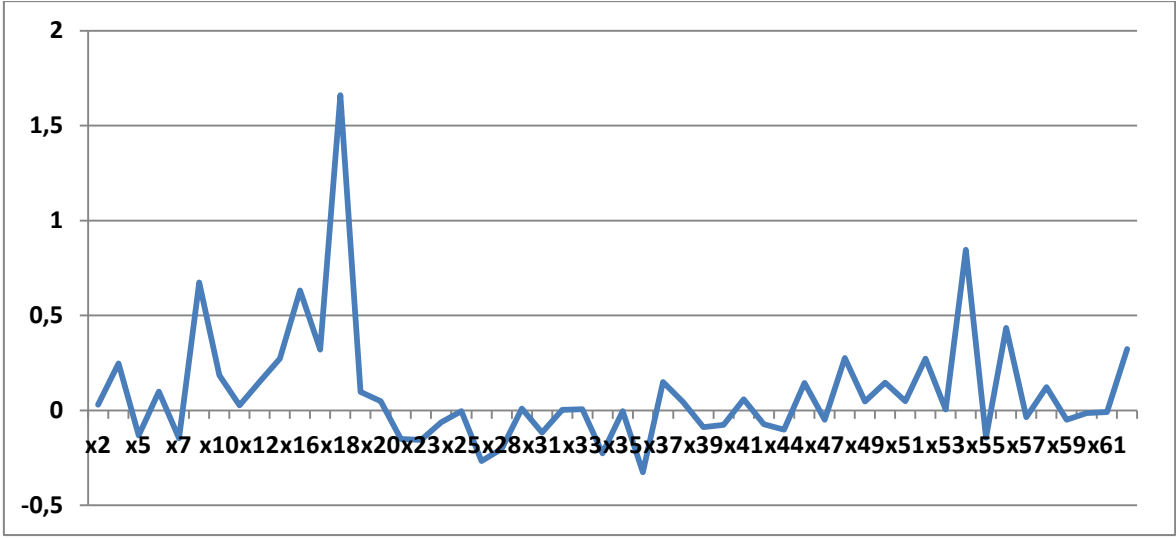
Grafik 6: Değişkenlerin Bilecik Üzerindeki Etkisi

3.5.1.4. Samsun

33. sırada yer alan Samsun beş sıra gelişme göstererek 28. sıraya yerleşmiştir. İlde öne çıkan değişkenler okuma yazma bilen kadın oranı(x19), kişi başına düşen diş hekimi sayısı(x18) ve brüt kiralanabilir avm oranı(x54)dır. İldeki sosyal değişkenler de bir iyileşme söz konusudur. İlde bulunan finans ve sigorta kuruluşlarının bölge müdürlükleri, şubeleri ve alışveriş merkezleri, ilin ticaret hacmini artırmaktadır. Otomotiv satış ve satış sonrası hizmet sektöründe, Karadeniz Bölgesi'nde lider durumdadır. Bu gelişmelere baktığımızda ilin gelişmekte olmasının bir tesadüf olmadığı görülmektedir. Ekonomik sıralamada 36. sırada yer alan il, sosyal sıralamada ise 20. sıraya yerleşmiştir. İli sosyal sıralamada öne çıkaran değişkenler ise hekim sayısı ve okuryazar kadın nüfus oranıdır.

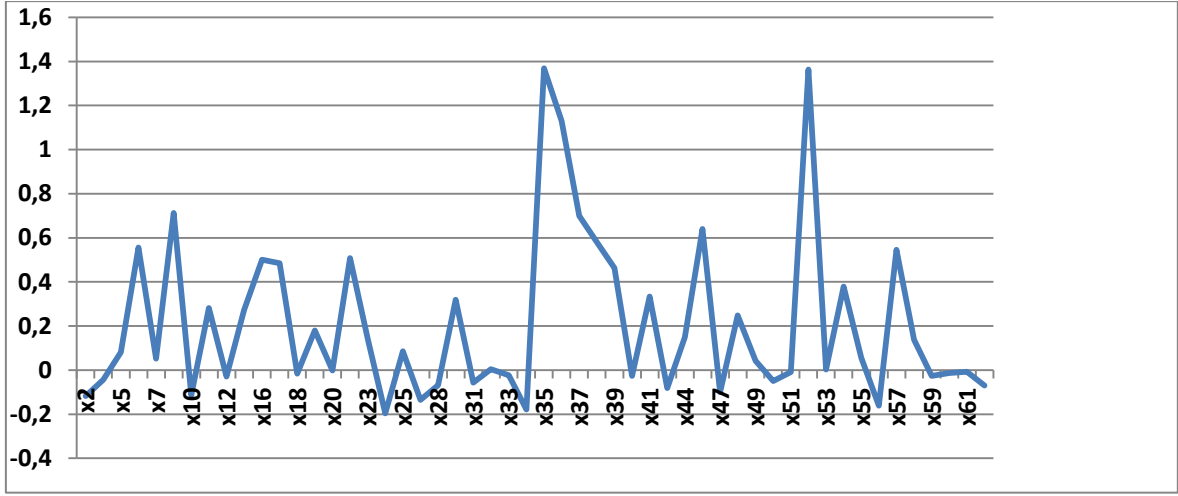
Grafik 7: Değişkenlerin Samsun Üzerindeki Etkisi

3.5.1.5. Konya

SEGE 2011'e göre dört sıra ilerleme kaydeden il, 20. sıradan 16. sıraya yükselmiştir. İlde sıralamaya olumlu katkısı bulunan en büyük iki değişkenin kişi başına düşen patent başvuru değeri(x35) ve ildeki otoyollardaki yük-km değeridir(x52). Türkiye ortalamasının çok üzerinde olan fakat sıralamaya olumsuz katkıda bulunan değerler ise ortalama günlük kazanç(x24) ve yabancı sermayeli şirket sayısıdır(x34). Konya ili ülkemizin makine imalat sanayi alanındaki önemli üretim merkezlerinden biridir. Ülkemizin araç üstü ekipman ve değirmen makinaları sanayinde lider firmaları Konya ilinde bulunmaktadır. Değirmen makinaları imalatçıları; Türkiye'deki pazar liderliğinin yanı sıra dünyada piyasalarında önemli bir yere sahiptir.(Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2013:243).il de ihracat yapan firma sayısı 2010 da 1086 iken, 2013 yılında 1208'e çıkmıştır. Ekonomik sıralamada 15. olan il sosyal sıralamada ise 22. sıraya yerleşmiştir.

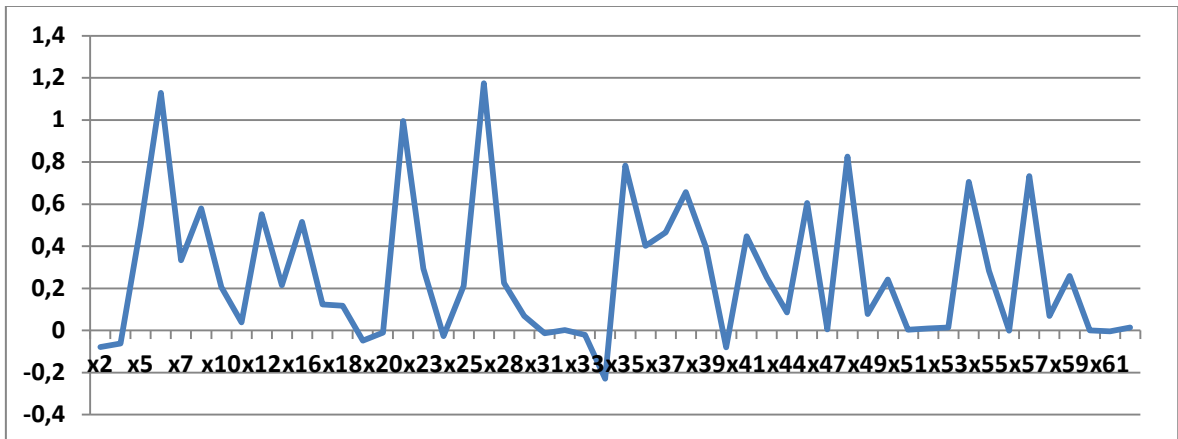
Grafik 8: Değişkenlerin Konya Üzerindeki Etkisi

3.5.1.6. Kayseri

2011 yılında dört sıra ilerleme kaydeden il 17. sıradan 13. sıraya yükselmiştir. İlin değişken grafiğine baktığımızda istihdam oranı(x19), imalat sanayi istihdamının(x22) kadın istihdam oranının(x27) ili pozitif yönde etkilemektedir. İli sosyal ve ekonomik sıralama bakımından incelediğimiz de her iki sıralamada da Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu grafiklerden açıkça görülmektedir. İl sosyal sıralamada 18. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 12. sırada yer almıştır. İlde 2011 yılından sonra 2014 te iki tane küçük sanayi sitesi (Erciyes küçük sanayi sitesi ve Kayseri otomotiv küçük sanayi sitesi) faaliyete geçmiştir.

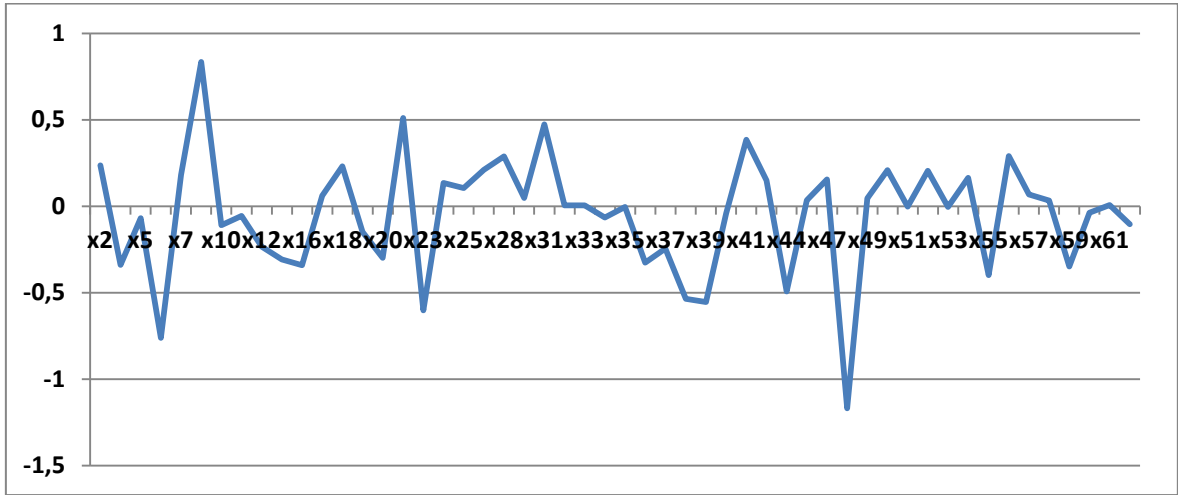
Grafik 9: Değişkenlerin Kayseri Üzerindeki Etkisi

3.5.1.7. Hatay

46. sıradan dört sıra ilerleyerek 42. sıraya yerleşen ilin sırasında pozitif değişkenlerin ağırlıklarının fazla olduğu ilde gelişme olmasına rağmen hala Türkiye ortalamasının altındadır. Okur yazar oranı(x8) ve imalat sanayi istihdamının(x22) yüksek olduğu ilde, kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranının(x48) çok düşük olduğu ve aynı şekilde şehirleşme oranının(x6) düşük olması ve sıralamada negatif yönde etki yapması dikkat çekicidir. Sosyal sıralamada 51. sırada olan il, ekonomik sıralamada öne geçerek 38. sıraya yerleşmiştir. İlin gelişme sağlamlasında zeytin ve zeytin yağı sektörünün büyük önemi vardır, hem iç pazarda hem de dış pazarda her geçen yıl ilerleme kaydetmektedir. İlin sıralamalarda gerilerde kalmasının sebebini Suriye ye sınır olmasından dolayı orada yaşanan iç karışıklıklardan olumsuz etkilenmesidir.

Grafik 10: Değişkenlerin Hatay Üzerindeki Etkisi

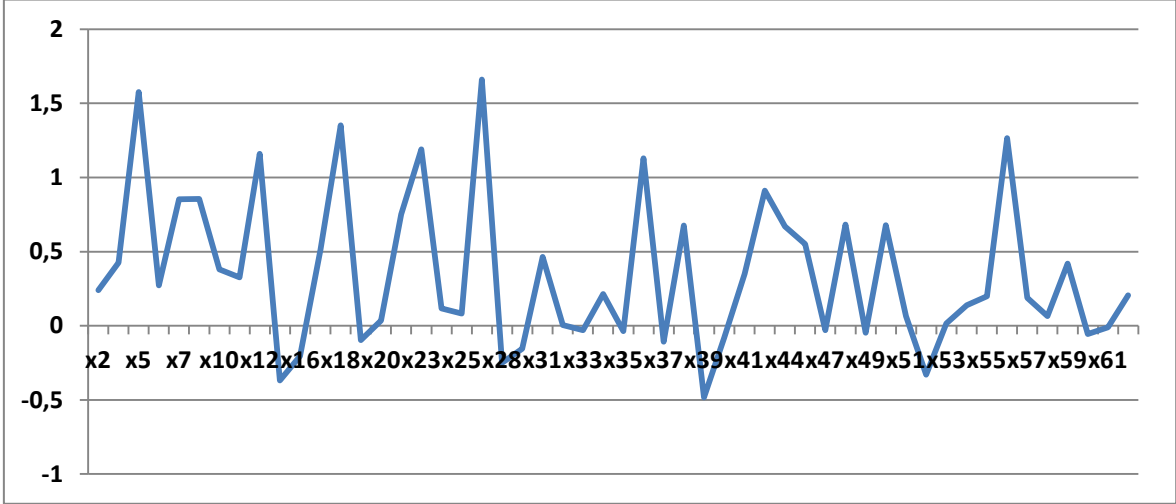

3.5.1.8. Yalova

2011 yılında 13. sırada olan il, 2014 yılında 10. sıraya yükselmiştir. Gelişmesine katkıda bulunan değişkenler; ortalama net göç hızı(x5), okuma yazma bilen kadın nüfus oranı(x9), kişi başına düşen eczacı sayısı(x17), istihdam oranı(x20), yapılan ihracat tutarı(x28), imalat sanayi iş yeri oranı(x29), yabancı sermayeli şirket sayısı(x34) ve kişi başına düşen bütçe gelirleridir(x46). Türkiye de ki bütün illerin bu değişkenlerinin değerleri incelendiğinde ilde bu değerlerin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu

görülmüştür. İl sosyal sıralamada 10. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 19. sırada yer almıştır.

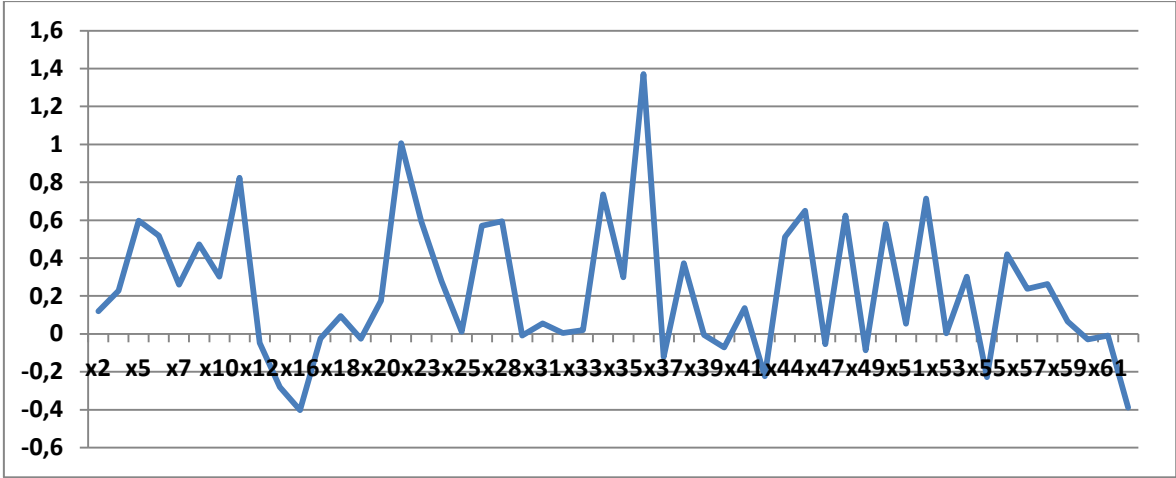
Grafik 11: Değişkenlerin Yalova Üzerindeki Etkisi

3.5.1.9. Sakarya

Üç sıra yükselerek 18. sıradan 15. sıraya gelen Sakarya ili de konumu iyileşen iller arasına girmeyi başarmıştır. Aşağıdaki grafiğe baktığımızda ilde kişi başına düşen patent başvuru değeri(x36) ile imalat sanayi istihdamının(x22) öne çıktığını görmekteyiz. İlin sıralamasını olumsuz etkileyen değişkenler ise teşvik belgeli yatırım tutarı(x34), kişi başına düşen hekim sayısı(x16) ve havada ki kükürtdioksit oranıdır(x61). İlde 1 Teknopark, 1 Teknoloji Merkezi ve 73 Bilişim şirketi bulunmaktadır. Sakarya Teknokent'de faaliyet gösteren 15 Ar-Ge firması bulunmaktadır. Sosyal sıralamada 27. sırada yer alan il, ekonomik açıdan baktığımızda 14. sıraya yükselmiştir.

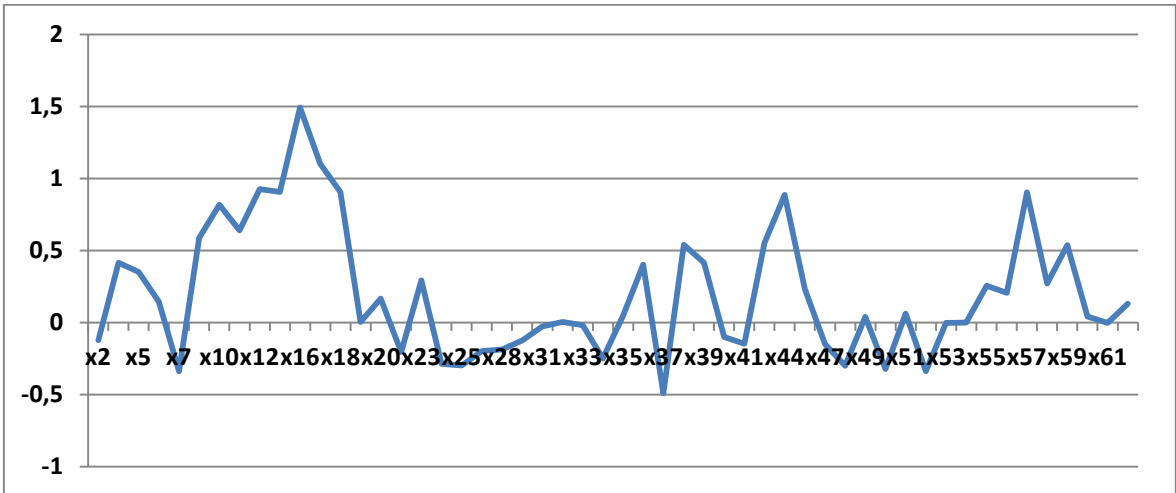
Grafik 12: Değişkenlerin Sakarya Üzerindeki Etkisi

3.5.1.10 Isparta

Üç sıra ilerleyerek 21. sıradan 18. sıraya yükselen ili sıralamada pozitif etki yapan faktörler kişi başına düşen hekim sayısı(x16), kişi başına düşen otomobil sayısı(x27) ve internet ortamını kullanan aktif bireysel müşteri sayısıdır(x44). Sıralamayı olumsuz etkileyen değişkenlerden öne çıkan değişken ise teşvik belgeli yatırım tutarıdır(x37). Ekonomik açıdan 33. sırada olan il, sosyal açıdan 6. sıradadır. Sosyal yönden öne çıkmasının nedenleri arasında okullaşma oranı ve kişi başına düşen hekim sayısı gösterilebilir.

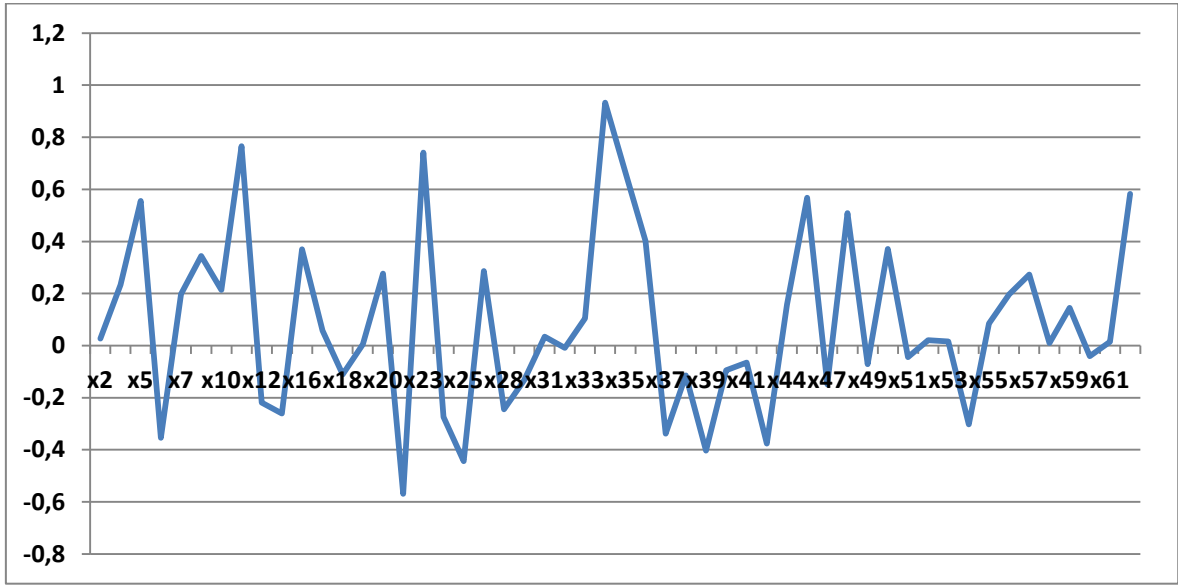
Grafik 13: Değişkenlerin Isparta Üzerindeki Etkisi

3.5.1.11. Düzce

SEGE araştırmasına göre 35. sırada olan il, üç sıra yükselerek 32. sıraya yerleşmiştir. İilde mesleki ve teknik liselerin okullaşma oranı(x11) ve kişi başına düşen yabancı sermayeli şirket oranı(x34) öne çıkan pozitif yönlü değişkenlerdir. Negatif yönde etkileyen önemli faktörlerden biri ise imalat sanayi istihdamıdır(x22). İl ekonomik sıralamada 31. sırada yer alırken, sosyal sıralama da gerileyerek 35. sırada yer almıştır.

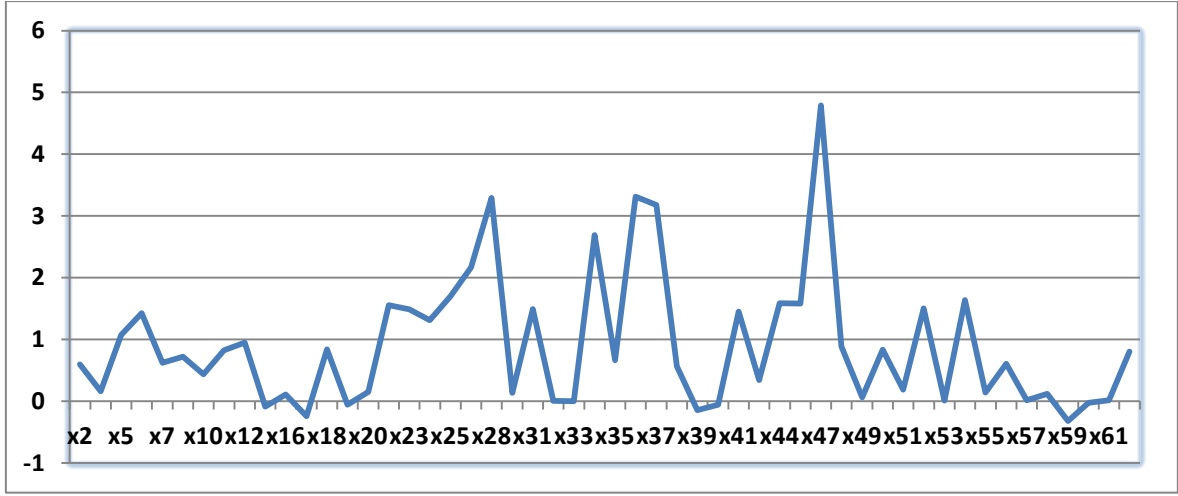
Grafik 14: Değişkenlerin Düzce Üzerindeki Etkisi

3.5.1.12. Kocaeli

Her iki yılda da ilk 5 sırada olan Kocaeli 2011 yılında 4. sırada iken 2014 yılında 3. sıraya yükselmiştir. Grafikte değişken matrisinin grafiğine baktığımızda kişi başına düşen vergi gelirinin(x47) ve ihracat tutarının(x28) sıralamayı öne çektiğini söyleyebiliriz. Öne çıkan bir diğer değişken ise kişi başına düşen patent başvuru değeridir(x6).İlin hem ekonomik gelişmişlik sırasına hem de sosyal gelişmişlik sırasına baktığımızda ise iki sıralamada da ilk onda yerini aldığını görmekteyiz. Hatta ekonomik sıralamada ikinci sıraya yerleştiğini görmekteyiz. İlin ilk beşte olmasının tesadüf olmadığı değişkenlerin sıralamayı yüksek rakamlarla pozitif etkilemesinden görebiliyoruz.

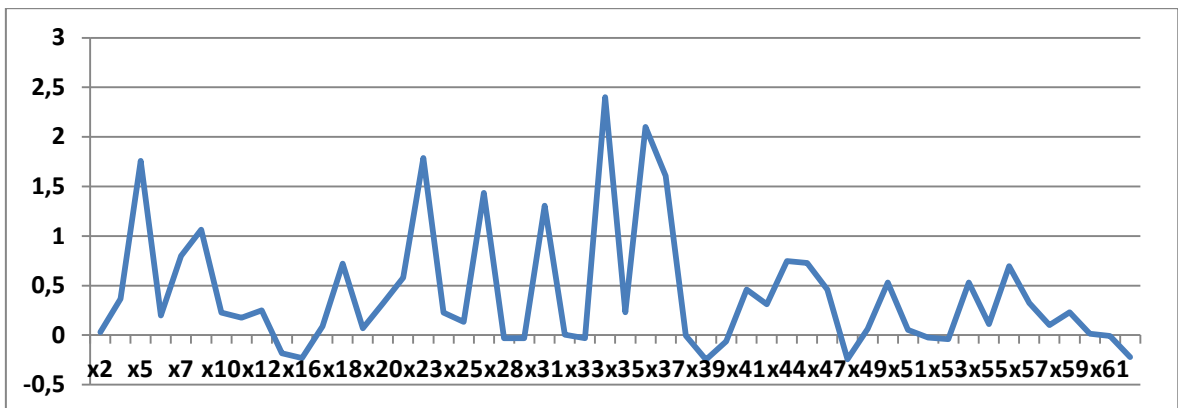
Grafik 15: Değişkenlerin Kocaeli Üzerindeki Etkisi

3.5.1.13. Tekirdağ

Her iki dönemde de ilk on da olmayı başaran ilimiz, 2011 yılında 10. sırada iken 2014 yılında iki sıra ileri gitmiş ve 8. sıraya yerleşmiştir. İlde ki verimli tarım üretimi ve tekstil fabrikaları ve bunların sağladığı iş olanakları ilin ilk ona yerleşmesinin önemli nedenlerindedir. Bunların yanı sıra aşağıdaki grafiği incelediğimizde ilde öne çıkan göstergeler; okuma yazma bilen kadın nüfus oranı(x9), imalat sanayi kayıtlı iş yeri oranları(x30) ve kişi başına düşen vergi geliri(x47)dir. Bunların yanı sıra yüksek olan bir diğer gösterge de kişi başına düşen marka başvuru değerinin(x35) sıralamayı olumlu etkileyerek öne çıkardığını görmekteyiz. Ekonomik ve sosyal sıralama açısından ayrı ayrı baktığımızda ise; ekonomik sıralama da 8, sosyal sıralamada ise 19. sıradadır.

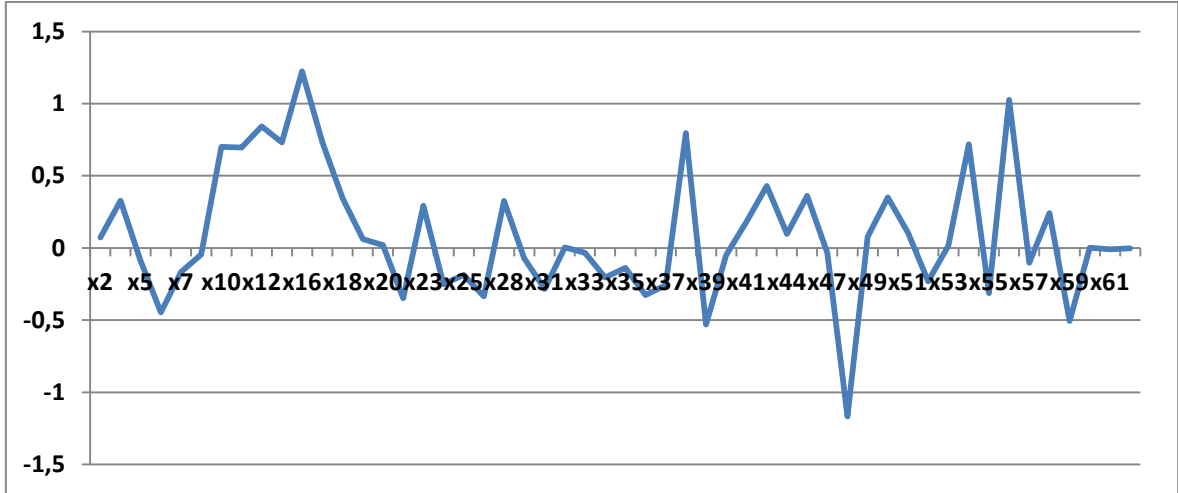
Grafik 16: Değişkenlerin Tekirdağ Üzerindeki Etkisi

3.5.1.14. Trabzon

31. sırada olan il bir sıra ilerleyerek 30. sıraya yerleşmiştir. İli pozitif yönde etkileyen en önemli değişken hekim sayısı(x16) ve kişi başına düşen mesken elektrik tüketimi(x56) olmuştur. Sosyal sıralamada 11. olan il, ekonomik sıralamada daha geriye giderek 54. sırada yer almıştır. Yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus(x38), okullaşma oranı(x10) ve kişi başına düşen hekim sayısı(x16) sosyal açıdan ilin sıralamada önde olmasını sağlamıştır. İli negatif yönde etkileyen en göze çarpan değişken ise kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranıdır(x48). Bunu da ilin coğrafi şartlarıyla açıklamak mümkündür.

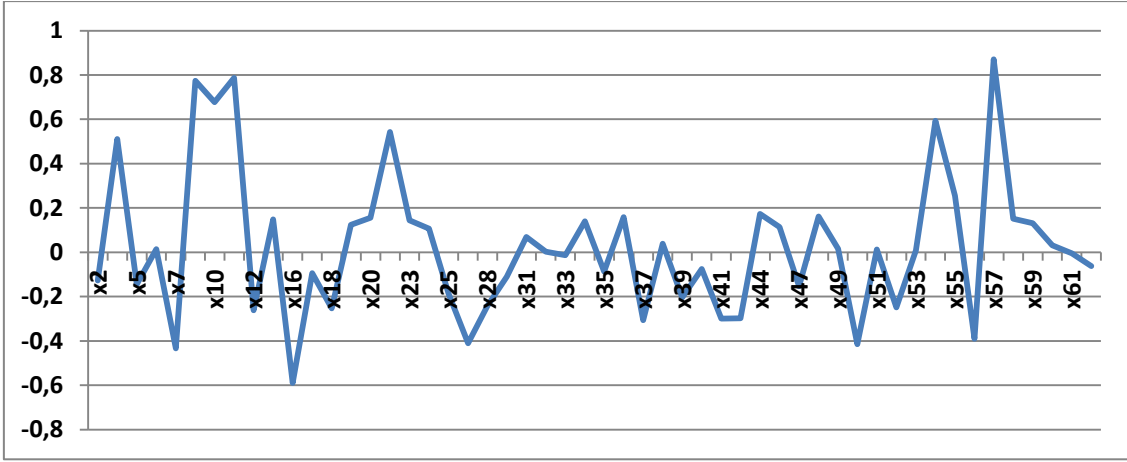
Grafik 17: Değişkenlerin Trabzon Üzerindeki Etkisi

3.5.1.15. Kütahya

Bir sıraya ilerleyerek 38. sıradan 37. sıraya yerleşen il konumu iyileşen iller arasına girmeyi başarmıştır. İldeki mesleki ve teknik okullaşma oranı(x11), okur yazarlık oranı(x8) ve kişi başına özel otomobil sayısı(x57) sıralamayı öne çeken ağırlıklı faktörlerdir. Dikkat çeken negatif ağırlıklı değişken ise kişi başına düşen hekim sayısıdır(x16). Ekonomik sıralama da 35. sırada olan il, sosyal sıralamada öne geçerek 31. sıraya yerleşmiştir.

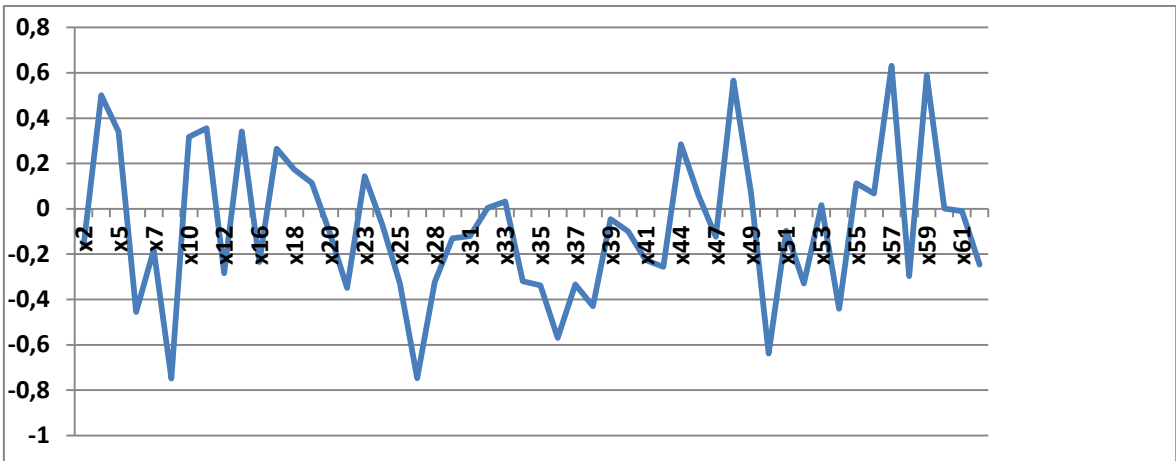
Grafik 18: Değişkenlerin Kütahya Üzerindeki Etkisi

3.5.1.16. Kastamonu

SEGE 2011’de 47. sırada yer alan il, bir sıra ilerleyerek 46. sıraya yerleşen il konumunu iyileştiren iller arasına girmeyi başarmıştır. Pozitif ve negatif faktörlerin değişkenlik gösterdiği ilde öne çıkan pozitif yönlü değişkenler; genç yaş bağımlılık oranı(x4), kişi başına otomobil sayısı(x57) ve okullaşma oranları ve sağlık göstergeleridir. Sıralamayı negatif yönde etkileyen göze çarpan üç değişken ise; okuma yazma bilen kadın nüfus oranı(x9), kadın istihdam oranı(x27) ve hane başına düşen geniş bant abone sayısı(x50)dır. İl sosyal sıralamada 44. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada daha geride yer alarak 37. sıraya yerleşmiştir.

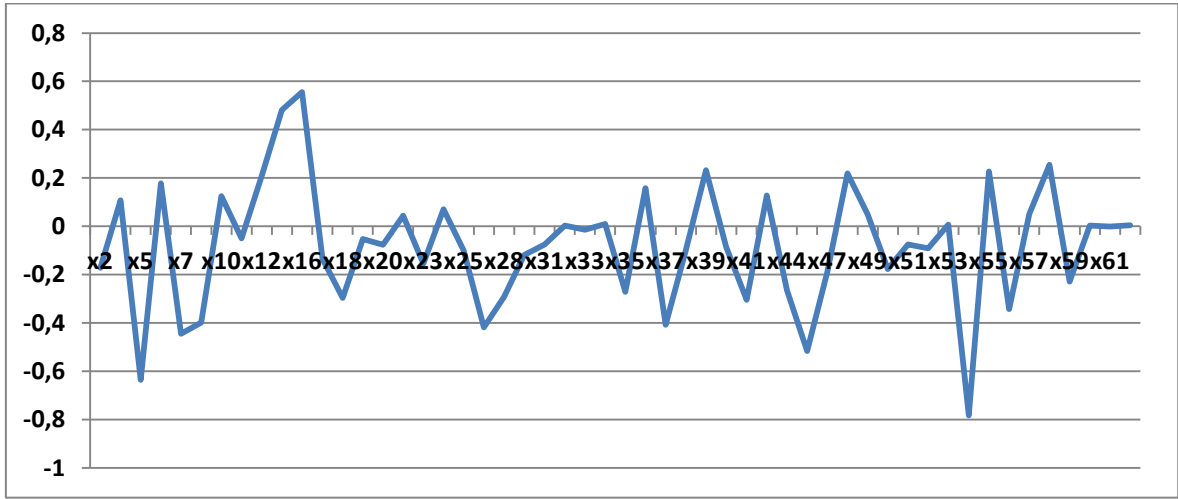
Grafik 19: Değişkenlerin Kastamonu Üzerindeki Etkisi

3.5.1.17. Sivas

49. sıradan 47. sıraya yükselen ilde faktörlerin çok değişkenlik gösterdiği aşağıdaki grafikte açıkça görülmektedir. Pozitif yönde en büyük ağırlıkta olan faktör kişi başına düşen hekim sayısı(x16) iken, negatif yönde ağırlığı fazla olan iki faktör ortalama göç hızı(x5) ve kiralanabilir avm oranı(x54)dır. Sosyal sıralamada 47. sırada olan il, ekonomik sıralamada 44. sırada yer almıştır.

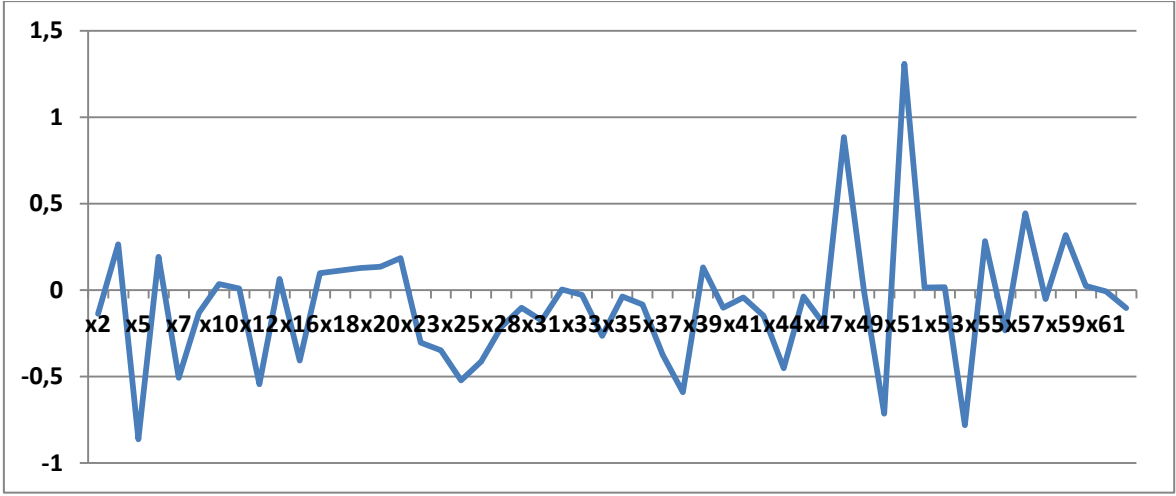
Grafik 20: Değişkenlerin Sivas Üzerindeki Etkisi

3.5.1.18. Çorum

50. sıradan 49. sıraya yükselen Çorum da konumu iyileşen iller arasındadır. İlin gelişmişlik sıralamasını pozitif yönde etkileyen en yüksek iki faktör; kırsal kesim asfalt beton köy oranı(x48) ve kişi başına düşen GSM abone sayısı(x48)dır. İli negatif yönde etkileyen iki faktör ise ortalama göç hızı(x5) ve kiralanabilir avm oranı(x54)dır. İl sosyal sıralamalarda 58. sıraya yerleşirken, ekonomik sıralamada 46. sıradadır.

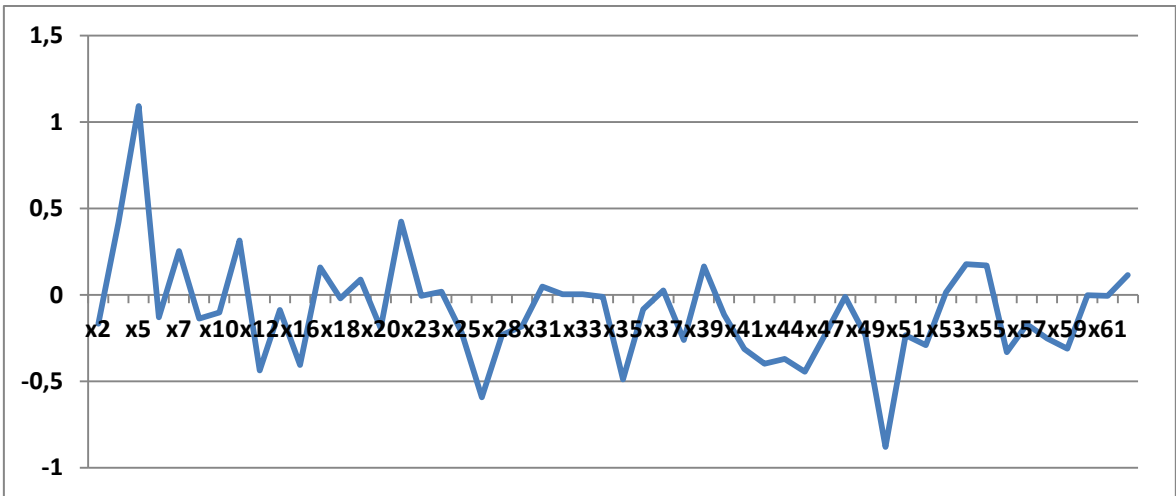
Grafik 21: Değişkenlerin Çorum Üzerindeki Etkisi

3.5.1.19. Çankırı

SEGE 2011’de 54. sıradan 51. sıraya yükselen ilde pozitif yönde etki yapan en önemli faktör ortalama net göç hızıdır(x5). Negatif yönlü etki yapan değişkenler ise hane başına geniş bant abone sayısı(x50) ve kadın istihdam oranının(x27) Türkiye ortalamasının çok altında olmasıdır. Sosyal sıralamada 42. sırada yer alan il, ekonomik sıralamada 53. sıraya gerilemiştir.

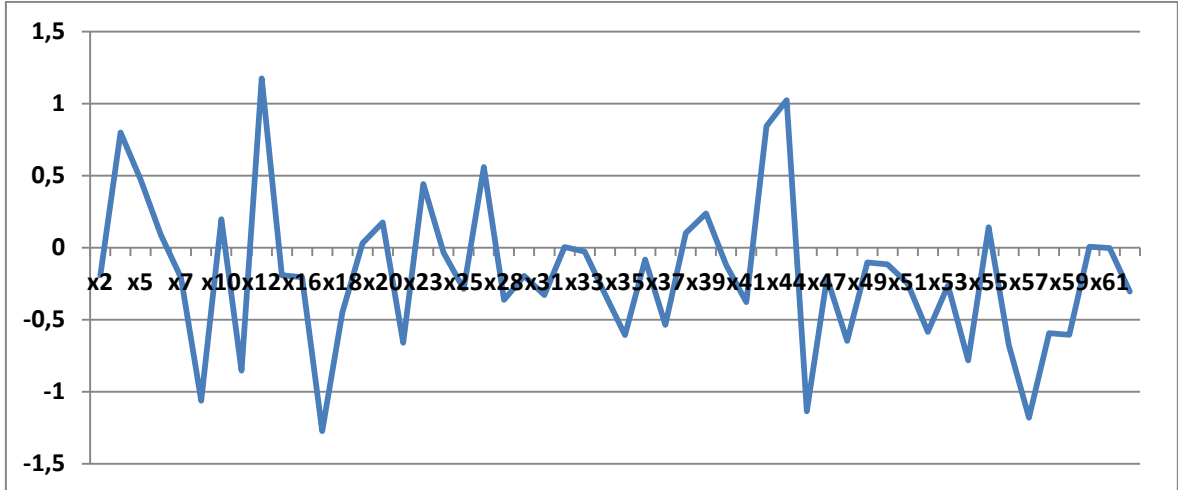
Grafik 22: Değişkenlerin Çankırı Üzerindeki Etkisi

3.5.1.20. Tunceli

Faktörlerin ağırlıklarının çok değişkenlik gösterdiği il 2011 SEGE de 58. sırada yer alırken 2014 yılında 56. sıraya yükselmiştir. İilde pozitif yönlü ağırlığı olan öne çıkan faktörler; yüksek okul veya fakülte mezunu nüfus oranı(x12), aktif bireysel müşteri sayısı(x44) ve genç yaş bağımlılık oranı(x4)dır. Negatif yöndeki öne çıkan değişkenler ise kişi başına düşen eczane sayısı(x17), kişi başına düşen otomobil sayısı(x57) ile kişi başına düşen kurumsal müşteri sayısı(x45)dır. İl sosyal sıralamada 57. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 25. sırada yer almaktadır.

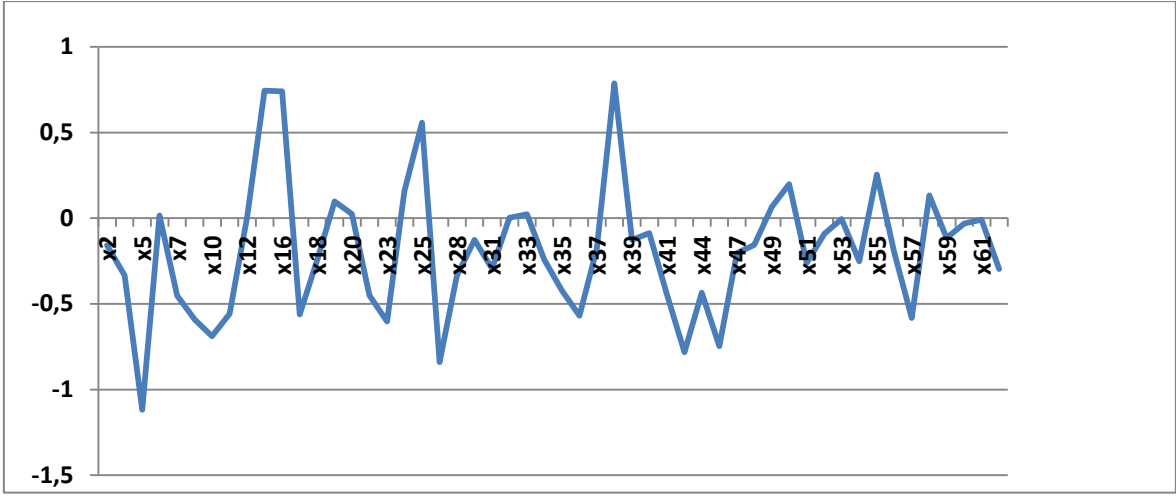
Grafik 23: Değişkenlerin Tunceli Üzerindeki Etkisi

3.5.1.21. Erzurum

SEGE 2011 de 59. sırada yer alan il iki sıra yükselerek 57. sıraya yerleşmiştir. İlin değişken grafiğine baktığımızda pozitif etki eden faktörden daha çok negatif etki eden faktörün var olduğu gözden kaçmamaktadır. Kişi başına düşen hastane yatak sayısı(x15) ,ortalama günlük kazanç kadın(x25) ve yüksek lisans ve doktora sahibi nüfus(x12) ilin sıralamasına pozitif yönde etki yapmıştır. Ortalama net göç(x5) ve kadın istihdam oranı(x27) negatif yönde etkilemiştir. İl sosyal sıralamada gerilerde kalarak 56. sıraya yerleşirken, ekonomik sıralamada da aynı şekilde Türkiye ortalamasının altında kalarak 59. sıraya yerleşmiştir.

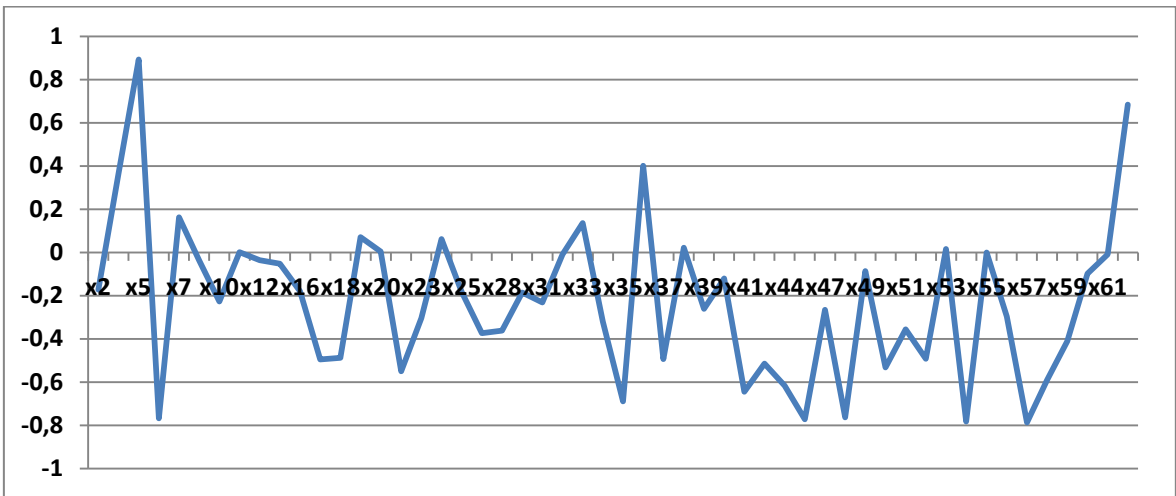
Grafik 24: Değişkenlerin Erzurum Üzerindeki Etkisi

3.5.1.22. Gümüşhane

SEGE 2011' de 62. sırada yer alan il bir sıra yükselerek 61. sıraya yerleşmiş ve konumu iyileşen iler arasına girmiştir. İl bu sıralama Türkiye ortalamasının hala çok altındadır. İldeki şehirleşme oranının(x6) çok düşük olması, imalat sanayi istihdamı(x22)nın düşük olması, kişi başına düşen marka başvuru değeri(x35) ve daha birçok faktör ilin gelişmişliğini olumsuz derecede etkilemiştir. İl sosyal sıralamada 52. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada daha da geriye giderek 57. sıraya yerleşmiştir.

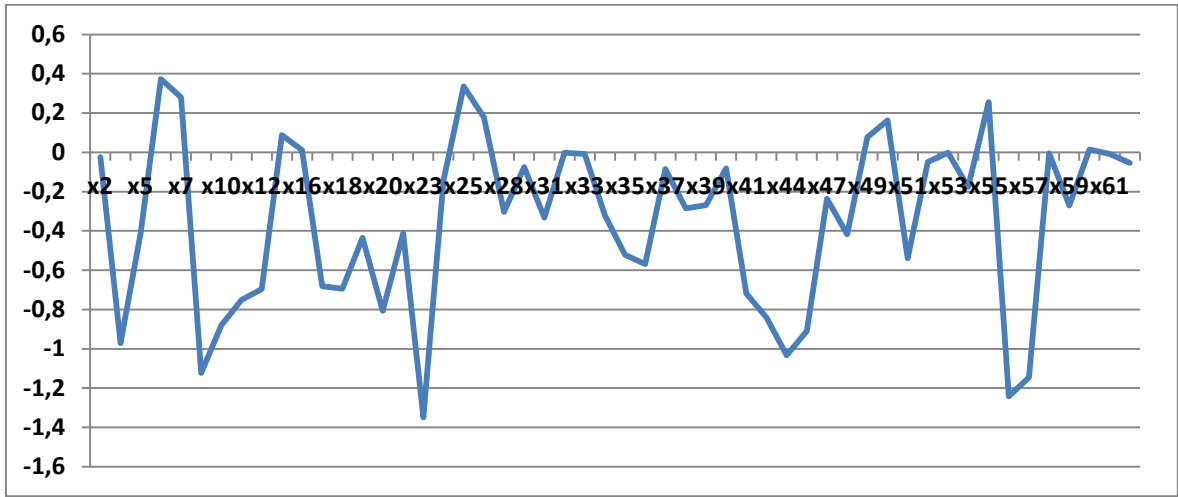
Grafik 25: Değişkenlerin Gümüşhane Üzerindeki Etkisi

3.5.1.23. Diyarbakır

67. sıradan 66. sıraya yükselen il hala geride kalan iller arasındadır. İlin değişken grafiğine baktığımızda negatif yöndeki birçok değişkenden en göze çarpanları okuma yazma bilen kadın oranının(x9), SGK kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı(x23), aktif bireysel müşteri sayısının(x44) ve kişi başına düşen elektrik tüketimi(x31) görülmektedir. Sosyal sıralamada 65. olan il, ekonomik sıralama da 68. sıraya yerleşerek, tüm sıralamalarda Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

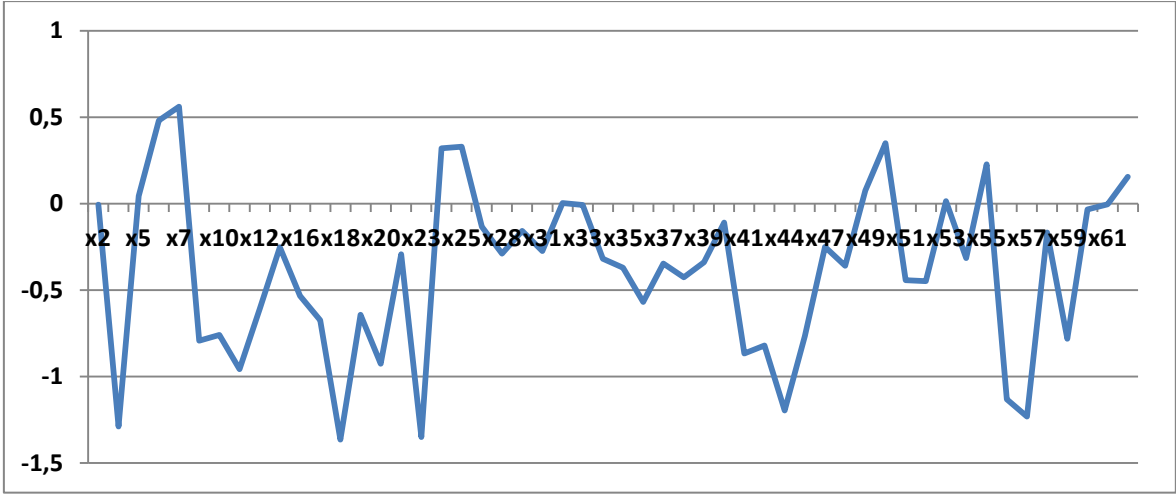
Grafik 26: Değişkenlerin Diyarbakır Üzerindeki Etkisi

3.5.1.24. Batman

SEGE 2011 de 70. sırada yer alan il 67. sıraya yükselmiştir. İlin birçok faktör bakımından geride kaldığı faktörlerin değişken grafiğinde açıkça gözükmektedir. İlde genç yaş bağımlılık oranını(x4), sgk kapsamındaki aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23) kişi başına düşen otomobil sayısı(x57) ilin sıralamasını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden önde gelenlerdir. Sosyal sıralamada 67. sırada yer alan il, ekonomik sıralamada 69. sırada yer almıştır. İli ekonomik bakımından geriye atan faktör SGK kapsamındaki nüfus aktif bireysel müşteri sayısıdır. Pozitif yönde öne çıkan faktör ise ortalama nüfus artışıdır(x7).

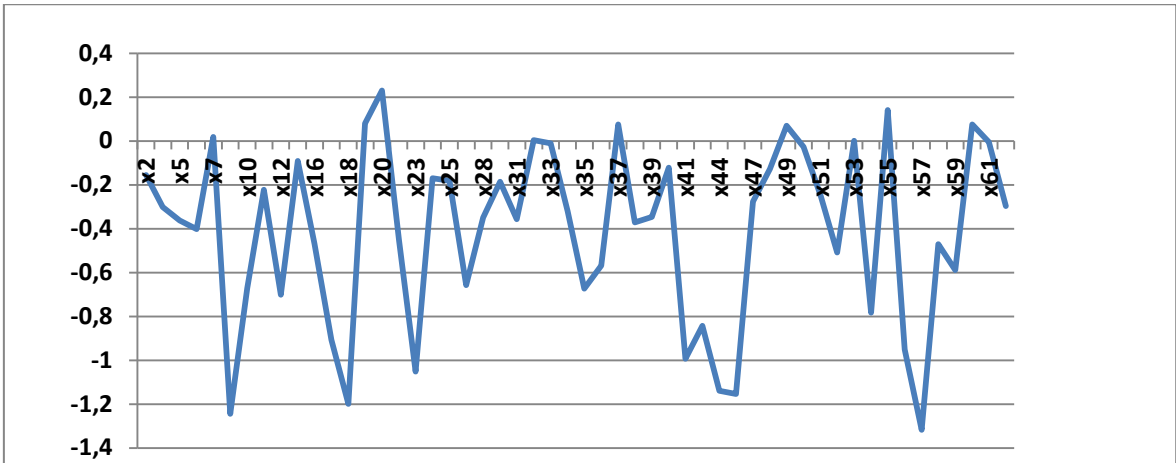
Grafik 27: Değişkenlerin Batman Üzerindeki Etkisi

3.5.1.25. Bingöl

SEGE 2011'e göre 72. sırada yer alarak son on ile giren Bingöl üç sıra ilerleyerek 69. sırada yer almıştır. İlin birçok faktör bakımından geride kaldığını aşağıdaki grafikten görebiliriz. İlde okuma yazma bilen kadın nüfus oranı(x9)nın çok düşük olması, kişi başına düşen hekim sayısı(x16)nın azlığı, sgk kapsamında ki aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23), kişi başına düşen otomobil sayısı(x57) ilin gelişmişlik seviyesini geriye çeken etmenlerdir. İl sosyal sıralamada 68. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada daha da geride kalarak 66. sırada yer almıştır.

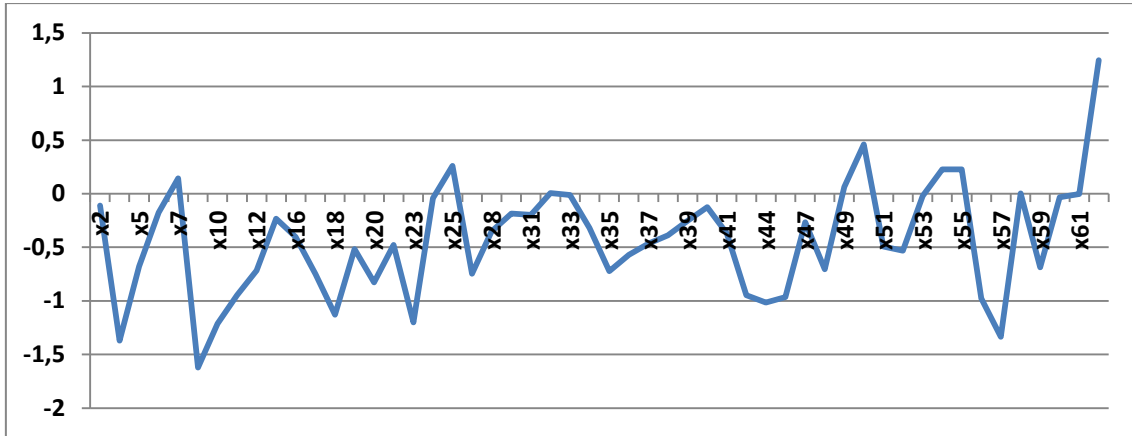
Grafik 28: Değişkenlerin Bingöl Üzerindeki Etkisi

3.5.1.26. Siirt

SEGE 2011 de son 5 ilde yer alan Siirt 2014 sıralamasında 77. sıradan ilerleme göstermiş ve 74. sıraya yerleşmiştir. Ama halen sıralamada en az gelişmiş son 10 ilde yer almaktadır. Bir çok faktör bakımından geride olan ilde yüksek çıkan değer PM10(x62) değeridir. Bunun da sebebi ilde bulunan petrol şirketleridir. İldeki okur yazar kadın oranı(x9) ve kişi başına düşen otomobil sayısının(x57) düşük oluşu sıralamalarda geride kalmasına sebep olan önde gelen değişkenlerdir. İl tüm bu sıralamalara paralel olarak sosyal sıralamada 71, ekonomik sıralamada ise 75. sırada yer alarak gelişmişlik sıralamaların da son on il grubunda yer almıştır.

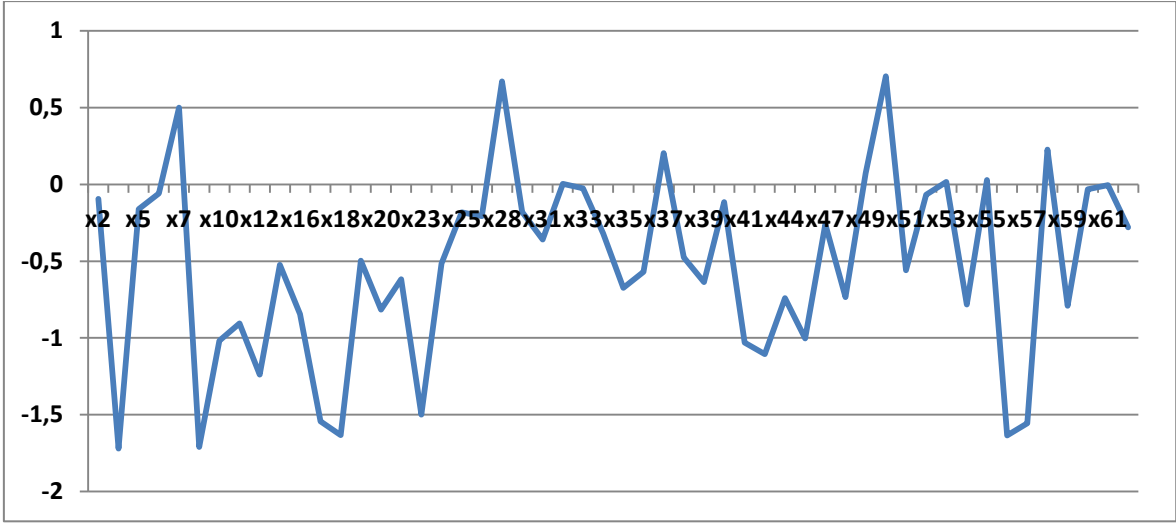
Grafik 29: Değişkenlerin Siirt Üzerindeki Etkisi

3.5.1.27. Şırnak

Son 5 il grubunda yer alan Şırnak 78. sıradan 77. sıraya yükselmiştir. İl birçok bakımından geride kalmıştır. Bu geride kalmışlığı ekonomik ve sosyal sıralamada da devam ettirmiştir. Sosyal sıralamada 79. Sırada yer alan il ekonomik sıralamada 77. Sırada yer almıştır. İlin pozitif yöndeki değişkenlerinde kişi başına düşen ihracat(x28) ve genişbant abone sayısı(x50) olması sınır bölgesinde olmasından dolayı beklenen bir durumdur. İlde yaşanan terör olayları sanayi başta olmak üzere birçok faktörü olumsuz yönde etkilemektedir.

Grafik 30: Değişkenlerin Şırnak Üzerindeki Etkisi

3.5.1. 28 Hakkari

80. sırada olan Hakkari 79. sıraya gelmiş ve 80. sırayı Ağrı'ya bırakmıştır. Güneydoğu illerinde görülen geride kalmışlık Hakkari ilinde de kendini göstermiştir. İl sanayi ve eğitim göstergeleri bakımından birçok alanda geride kalmıştır tüm bunların altında yatan en büyük engel ise bu bölgelerde yaşanan terör olaylarıdır. İl sosyal sıralamada 74. Sırada yer alırken ekonomik sıralamada daha da sonlara giderek 81. sırada yer almıştır.

Grafik 31: Değişkenlerin Hakkari Üzerindeki Etkisi

3.5.2. Durumu Kötüleşen İller

Sosyo-ekonomik açıdan konumu kötüleşen illerin konumlarındaki değişiklik ve sırası tablo 12’de verilmiştir.

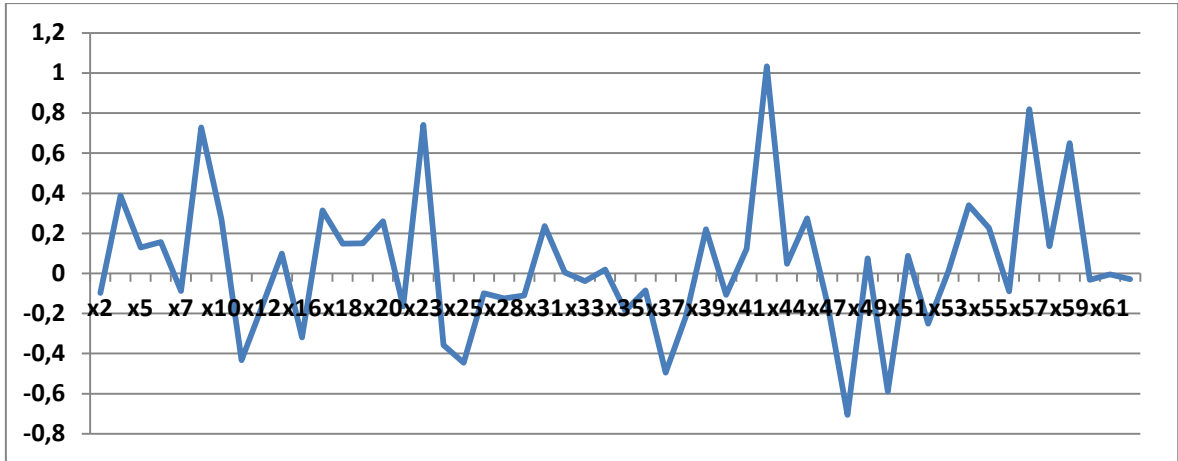
Tablo 12: Konumu Kötüleşen İller

İL	2011	2014	YÖNÜ	DEĞİŞİM
Uşak	25	36	↓	11
Edirne	12	22	↓	10
Kırklareli	15	23	↓	8
Burdur	26	33	↓	6
Adana	16	18	↓	2
Kars	68	72	↓	4
Van	75	78	↓	3
Erzincan	45	48	↓	3
Balıkesir	22	24	↓	2
Manisa	23	25	↓	2
Mersin	24	26	↓	2
Karaman	32	34	↓	2
Nevşehir	36	38	↓	2
Amasya	37	39	↓	2
Malatya	42	44	↓	2
Bartın	48	50	↓	2
Niğde	57	59	↓	2
Adıyaman	66	68	↓	2
Ardahan	71	73	↓	2
Şanlıurfa	73	75	↓	2
Ağrı	79	80	↓	1
Iğdır	69	70	↓	1
Ordu	61	62	↓	1
Tokat	57	58	↓	1
Osmaniye	53	54	↓	1
Artvin	44	45	↓	1
Kırşehir	40	41	↓	1
Elazığ	39	40	↓	1
Rize	34	35	↓	1
Gaziantep	30	31	↓	1
Bolu	11	12	↓	1
Denizli	10	11	↓	1
Muğla	8	9	↓	1
İzmir	3	4	↓	1

3.5.2.1. Uşak

SEGE 2011 de 25. sırada olan il, büyük bir gerileme ile 36. sıraya yerleşmiştir. Önemli yer altı zenginlikleri ve sanayisi gelişmiş bir il olmasına rağmen ilin gerilemesi dikkat çekicidir. Pozitif ve negatif faktörlerin birlikte boy gösterdiği ilde kişi başına tasarruf mevduatı(x42)nın çokluğu ilgi çekicidir. Kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranı(x48) ve hane başına genişbant abone sayısı(x50) ili sıralamada geriye çekene faktörlerin başında gelmektedir. İldeki değişkenler incelendiğinde rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergelerinde bir düşüş söz konusudur. İl sosyal sıralamada 36. sırada yer alırken ekonomik sıralamada 34. sıraya yerleşmiştir.

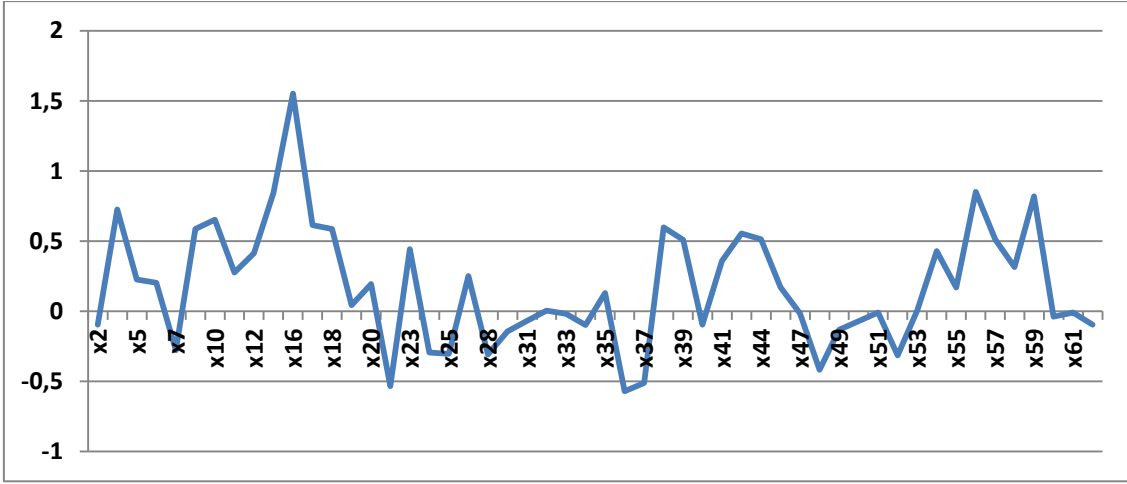
Grafik 32: Değişkenlerin Uşak Üzerindeki Etkisi

3.5.2.2. Edirne

SEGE 2011'de 12. sırada yer alan il 2014 yılında on sıra gerileyerek 22. sıraya yerleşmiştir. İmalat sanayi istihdamı(x22)nın düşük olması ili geriye çeken önemli faktörlerdendir. İli olumlu yönde en yüksek oranda etkileyen faktör kişi başına düşen hekim sayısı(x16) ve daha bir çok sağlık göstergesinde bir iyileşme söz konusudur. İl sosyal sıralamada 9. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada geride kalarak 43. sıraya yerleşmiştir. İlde imalat sanayiden daha çok tarım kendini göstermiştir. Bu yüzden de sanayi geride kalmıştır. İmalat sanayi istihdamının düşük olması ilin ekonomik sıralamada geride kalmasına neden olmuştur.

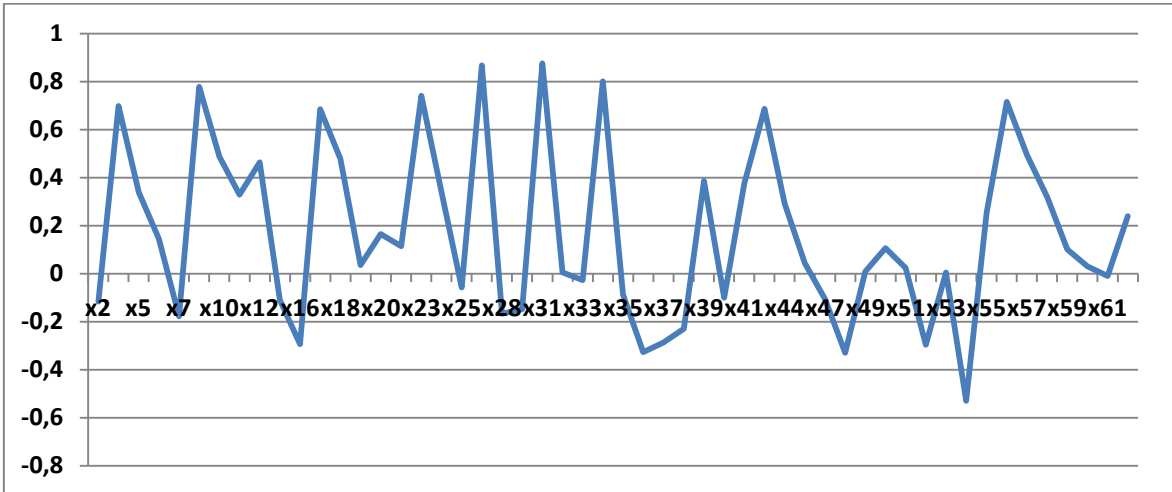
Grafik 33: Değişkenlerin Edirne Üzerindeki Etkisi

3.5.2.3 Kırklareli

SEGE 2011 de 15. sırada yer alan il 2014 yılında gerileyerek 23. sıraya yerleşmiştir. İlde ki okuma yazman bilen kadın oranının(x9) ve kişi başına mesken elektrik tüketiminin(x56) yüksek oluşu ili olumlu yönde etkilemiştir. İli geriye çeken faktörler ise kiralanabilir avm oranı(x54), kırsal kesim asfalt beton köy oranı (x48) ve kişi başına düşen patent başvuru değeridir. İlde 2010 yılında ihracat yapan firma sayısı 58 iken 2013 yılında 49' a düşmüştür. İlin erişilebilirlik göstergeleri il için yetersizdir. İl sosyal sıralamada 25. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 24. sırada yer almıştır.

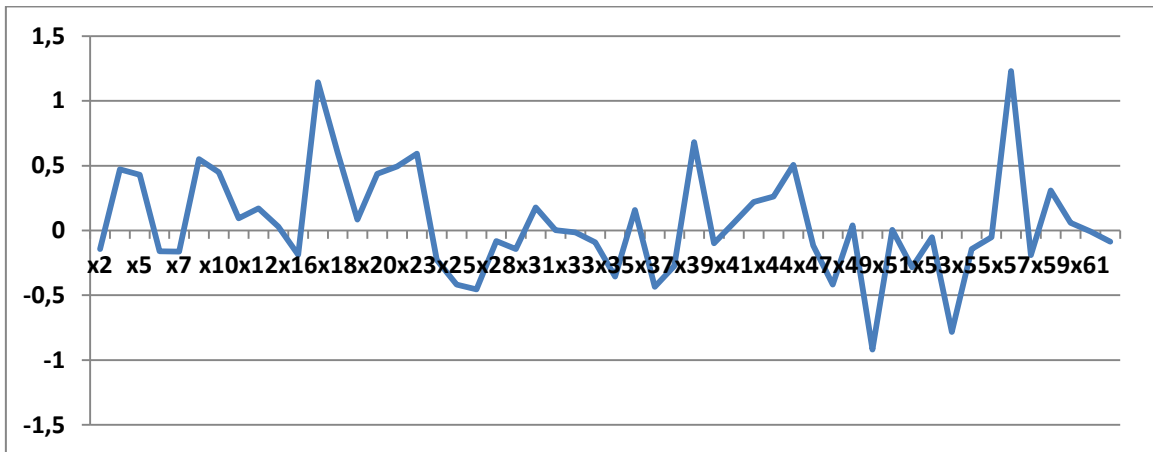
Grafik 34: Değişkenlerin Kırklareli Üzerindeki Etkisi

3.5.2.4. Burdur

SEGE 2011’de 26. sırada olan il 2014’de 33. sıraya gerilemiştir. Kişi başına düşen eczacı sayısı(x17) ile kişi başına düşen otomobil sayısı(x57) ilin sıralamasa olumlu etki yapan değişkenlerdir. İle negatif etki yapan faktörlerden öne çıkanlar ise hane başına düşen geniş bant abone sayısı(x50) ile brüt kiralabilir avm alanı(x54). İlin değişkenleri incelendiğinde sağlık değişkenlerinde Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. İl sosyal sıralamada 29. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada da öne gelerek 22. sıraya yerleşmiştir.

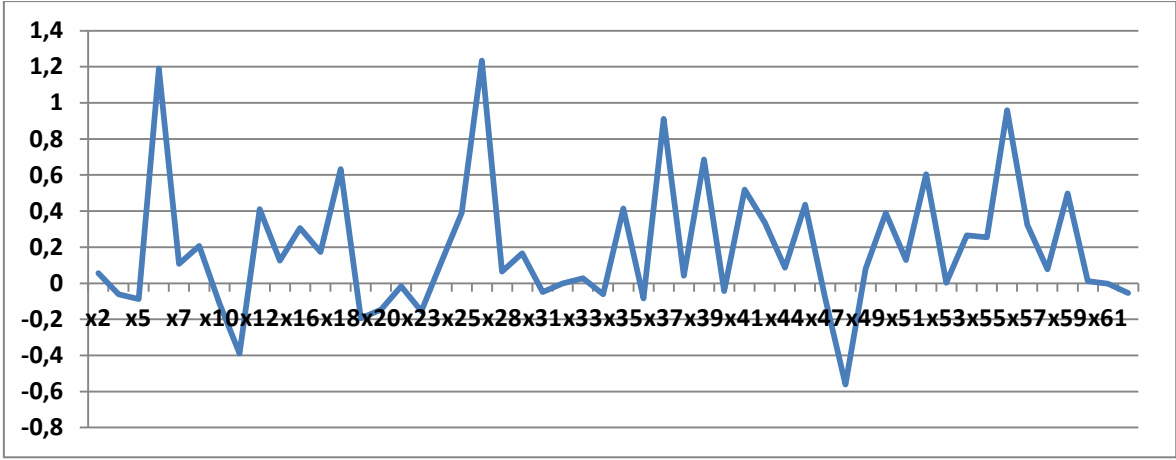
Grafik 35: Değişkenlerin Burdur Üzerindeki Etkisi

3.5.2.5. Adana

SEGE 2011 de 16. sırada olan il , dört sıra gerileyerek 20. sıraya yerleşmiştir. İli pozitif yönde etkileyen yüksek faktörler olmasına rağmen kırsal kesim asfalt beton köy oranı(x48)nın düşük olduğunu görmekteyiz. Bu düşüklüğü coğrafi olarak yer şekilleriyle açıklayabiliriz. İli geriye götüren asıl neden ise ilde yaşanan kuraklıklar dolayısıyla hem tarımsal üretimin hem istihdamın azalmasıdır. İl sosyal sıralamada 30. sırada yer alırken ekonomik sıralamada daha öne geçerek 16. sırada yer almıştır. İli pozitif yönde etkileyen en yüksek iki faktör ise şehirleşme oranı(x6) ve kadın istihdam oranının(x25) yüksekliğidir.

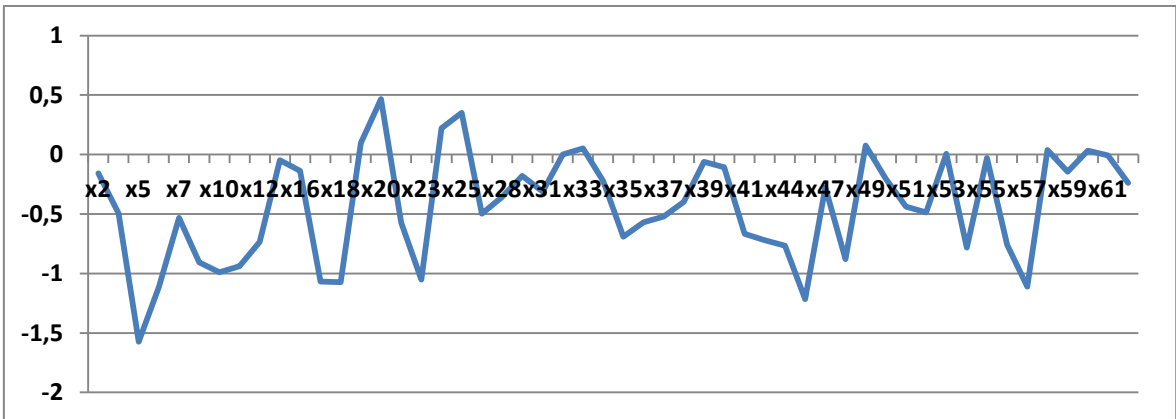
Grafik 36: Değişkenlerin Adana Üzerindeki Etkisi

3.5.2.6. Kars

SEGE 2011’de 68. sırada yer alarak zaten gerilerde olan il daha da gerileyerek 72. sıraya yerleşmiş ve en az gelişmiş son on il arasına girmiştir. İlin geride kalmasının sebebi aşağıda ki grafikten görüldüğü gibi iki değişken dışında diğer değişkenlerin hepsinden negatif yönde etkilenmiş olmasıdır. Ayrıca ilin geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlaması sanayisinin geride kalmasına sebep olmuştur. Eğitim ve sağlık göstergelerine baktığımızda Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır. Bunlardan en öne çıkanlar ise net göç hızı(x5), kurumsal müşteri sayısı(x45) ve kişi başına düşen otomobil sayısıdır(x57). İl sosyal sıralamada 73. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 63. sırada yer almıştır.

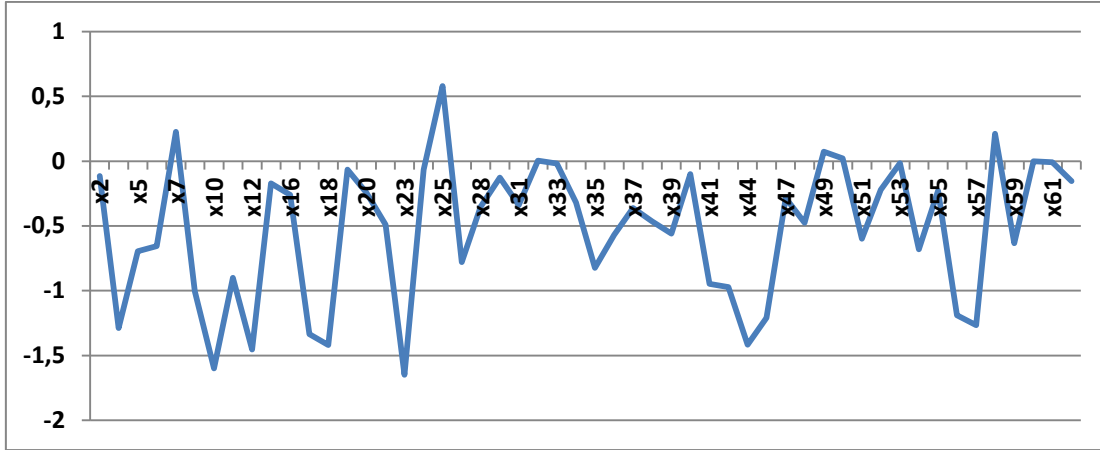
Grafik 37: Değişkenlerin Kars Üzerindeki Etkisi

3.5.2.7. Van

SEGE 2011' de 75. sırada yer alan il, bu çalışmada ki sıralamada dört sıra gerileyerek 78. sıraya yerleşmiş ve en az gelişmiş son beş il grubunda yer almıştır. Ortaöğretim okullaşma oranının (x10) düşüklüğü ve SGK kapsamındaki aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23) düşüklüğü ilde göze çarparken diğer birçok değişkenin negatif yönde etkilediği görülmektedir. İl sosyal sıralamada 78. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada da sıralamasını değiştirmeyerek 78. sıraya yerleşmiş ve en ez gelişmiş son beş il grubuna girmiştir.

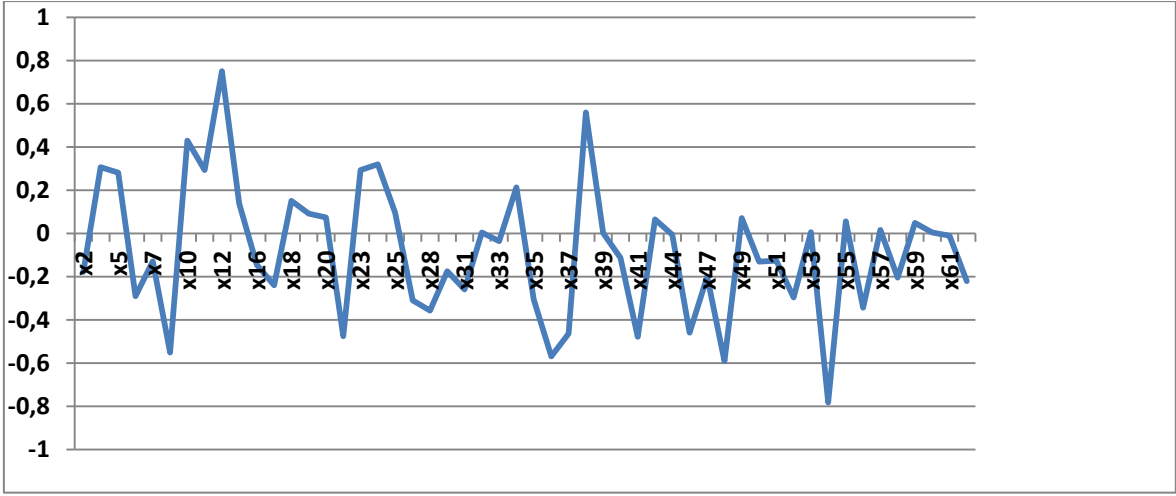
Grafik 38: Değişkenlerin Van Üzerindeki Etkisi

3.5.8. Erzincan

SEGE 2011 yılında 45. sırada olan Erzincan, 2014 yılında üç sıra gerileyerek 48. sıraya yerleşmiştir. Yükseköğretim mezunu nüfus(x12) ve yüksek lisans veya doktora sahibi nüfus(x38) ili doğuda kalmasına rağmen öne çeken değişkenlerdir. Kişi başına düşen patent başvuru değeri(x36), kırsal kesim asfalt beton köy oranı(x48) ve brüt kiralanabilir avm alanı ili negatif yönde etkileyen değişkenlerdir.. İl sosyal sıralamada 39. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 49. sırada yer almaktadır.

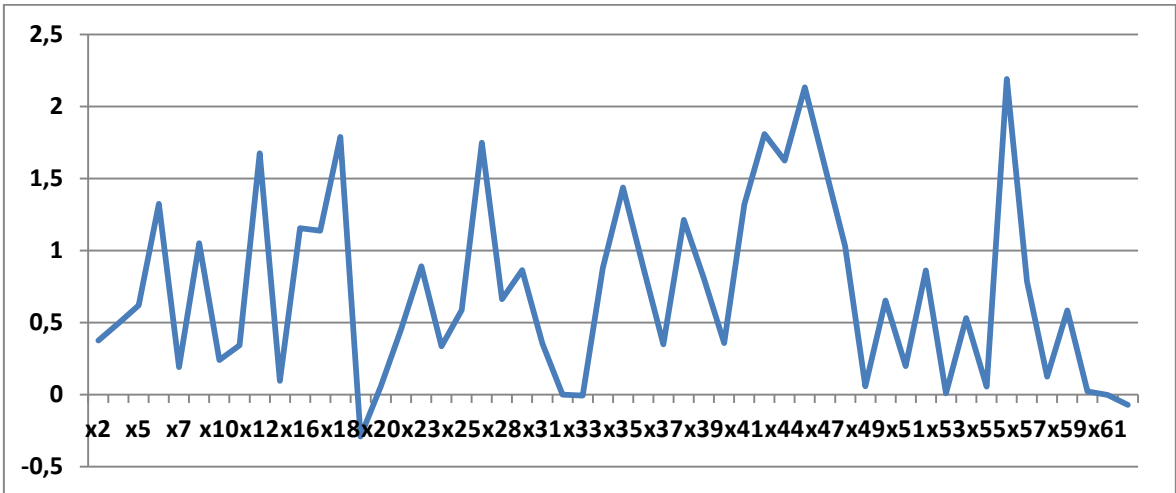
Grafik 39: Değişkenlerin Erzincan Üzerindeki Etkisi

3.5.2.9. İzmir

SEGE 2011'e 3. sıradan bir sıra gerileyerek 4. sıraya yerleşen il gelişmiş olan ilk 5 ilde olma özelliğini hala koruyor. İli faktör bazında incelediğimizde negatif yönlü bir faktör olmadığını gerilerde kalan sadece kişi başına düşen dış hekimi sayısı(x18) olduğunu görmekteyiz. Bu değişkenin bile ile göre geri kalırken diğer illerle karşılaştırıldığında ortalamanın çok üstünde olduğunu düşük çıkmasının sebebinin ise ilin nüfusunun fazla olmasına bağlayabiliriz. İl hem sosyal hem de ekonomik sıralamada 4. sıraya yerleşerek ilk beşe girmeyi başarmıştır.

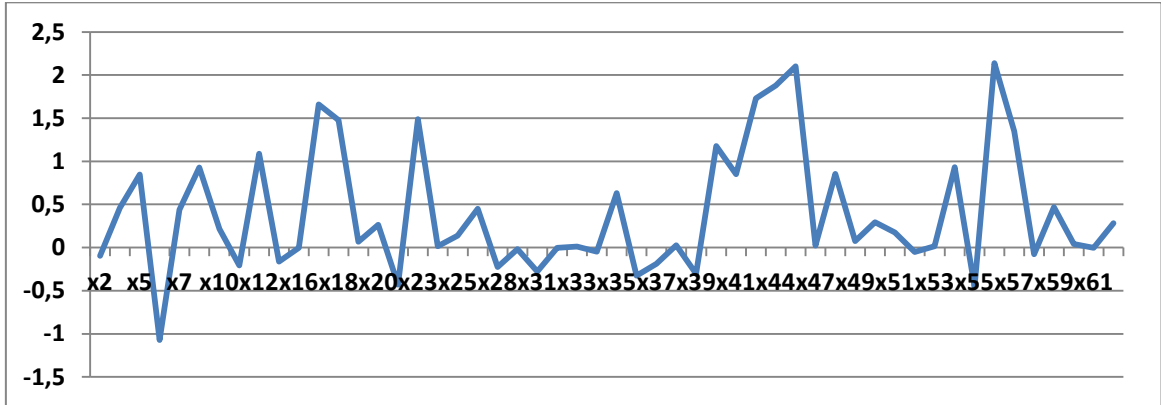
Grafik 40: Değişkenlerin İzmir Üzerindeki Etkisi

3.5.2.10. Muğla

SEGE 2011’de 8. sırada yer alan il 2014 yılında bir basamak gerileyerek 9. sıraya yerleşmiştir. İl her iki sıralamada da gelişmiş ilk on ile girmeyi başarmıştır. Kişi başına düşen elektrik tüketimi(x56), kişi başına düşen aktif kurumsal müşteri sayısı(x45), kişi başına düşen eczacı sayısı(x17) ve kapsamındaki aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23) ilin gelişmesinde önemli rol oynayan birçok değişkenden birkaçıdır. İl deki şehirleşme oranının(x6) düşük olması dikkat çekici bir değişkendir. Sosyal sıralamada 14. olan il, ekonomik sıralamada 9. sıraya yerleşmiştir. İlin ekonomik bakımdan öne çıkan değişkenleri ise kişi başına düşen mesken elektrik tüketimi ile aktif kurumsal müşteri sayısıdır.

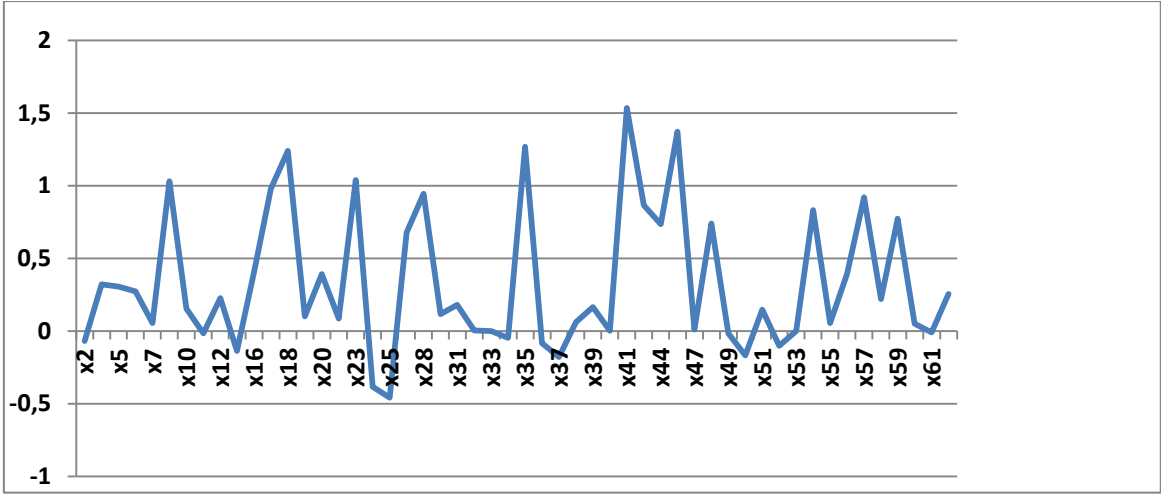
Grafik 41: Değişkenlerin Muğla Üzerindeki Etkisi

3.5.2.11. Denizli

SEGE 2011 de 10. sırada olan il, bir sıra gerileyerek 11. sıraya yerleşmiştir. İlde kişi başına düşen banka kredisi(41) ve aktif kurumsal müşteri sayısının(x45) yüksek olduğu grafikte görülürken diğer değişkenlerin birkaç değişken dışında olumlu yönde sıralamayı etkilediğini grafikten anlayabiliriz. Sıralama da negatif yönde etki yapan öne çıkan tek faktör ortalama günlük kazanç kadınıdır(x25). İl sosyal sıralamada 17. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 10. sırada yer almıştır. İldeki banka mevduatının yüksek olması ve aktif kurumsal müşteri sayısının çok oluşu ili ekonomik anlamda öne çeken değişkenlerin başında gelmektedir.

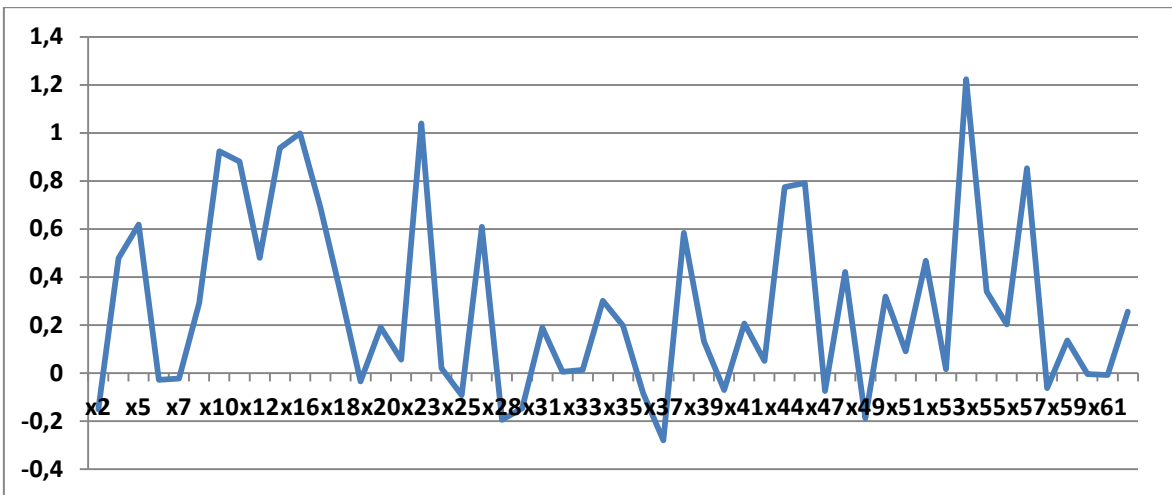
Grafik 42: Değişkenlerin Denizli Üzerindeki Etkisi

3.5.2.12. Bolu

SEGE 2011 de 11. sırada yer alan il bir sıra gerileyerek 12. sıraya yerleşmiştir. İlde kişi başına düşen hekim sayısı(x16), SGK kapsamında çalışan aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23) ,brüt kiralanabilir avm alanı(x54) ve kişi başına düşen otomobil sayısının(x57) yüksek oluşu ili olumlu etkilerken, ilin sıralamasını negatif yönde etkileyen tek faktör teşvik belgeli yatırım tutarıdır(x37). İl sosyal sıralamada 7. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada daha geriye giderek 23. sırada yer almıştır.

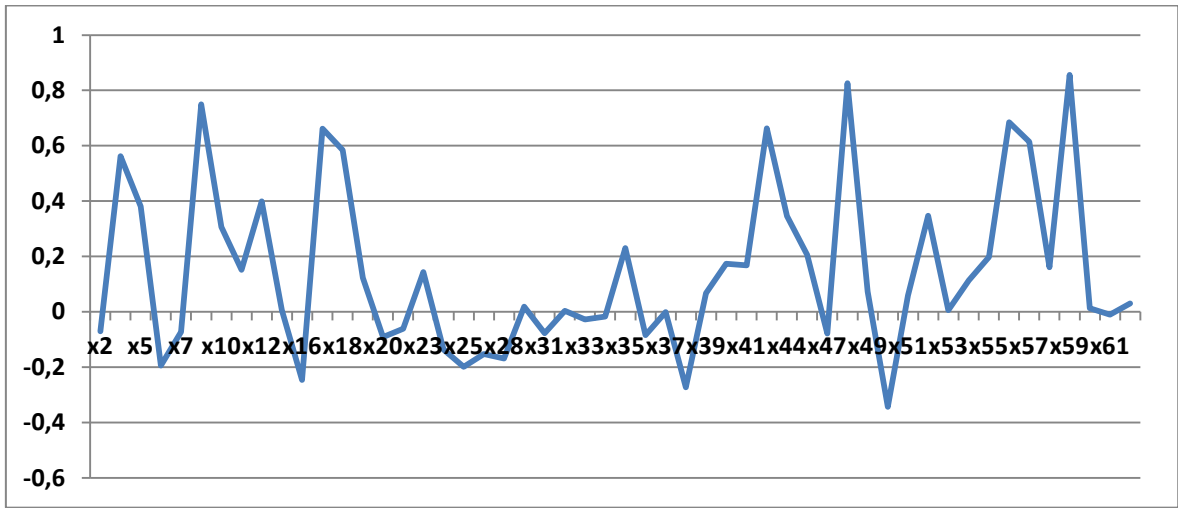
Grafik 43: Değişkenlerin Bolu Üzerindeki Etkisi

3.5.2.13. Balıkesir

SEGE 2011 de 22. sırada yer alan il, gerileyerek 25. sıraya yerleşmiştir. Okuma yazma bilen kadın oranının(x9) yüksekliği ve kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranı(x48) yüksekliği ilgi çekicidir. Yüksek lisans ve doktora sahibi nüfus(x38) ve genişbant abone sayısı(x50) sıralamayı olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir. İl sosyal sıralamada 26. sıraya yerleşirken, ekonomik sıralamada 27. sırada yer almıştır.

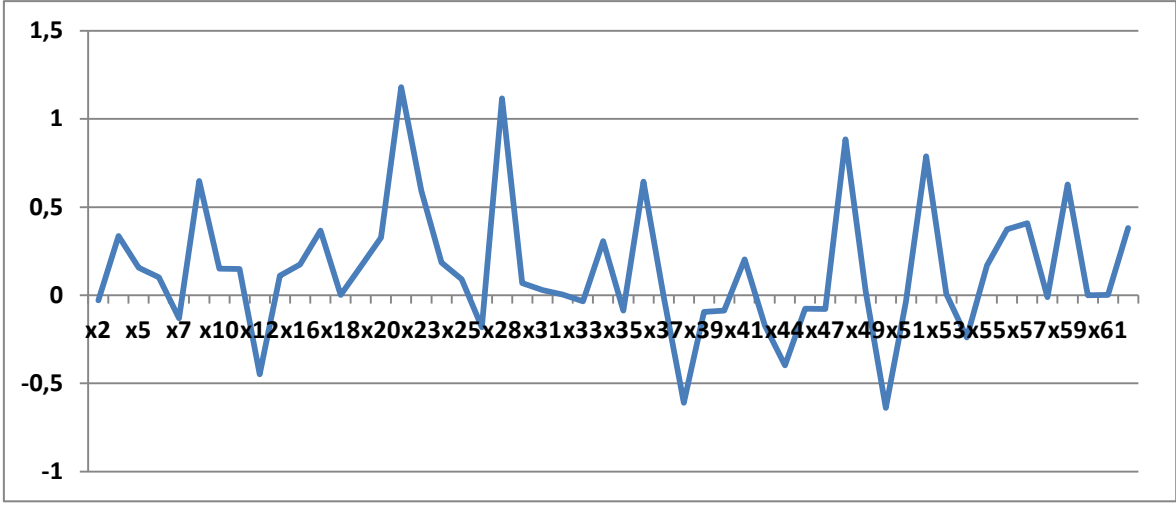
Grafik 44: Değişkenlerin Balıkesir Üzerindeki Etkisi

3.5.2.14. Manisa

SEGE 2011 de 23. sırada yer alan il, 25. sıraya gerilemiştir. İli pozitif yönde etkileyen faktörler ildeki imalat sanayi istihdamı(x22), kişi başına düşen ihracat(x28), asfalt beton kırsal kesim yolu oranı(x48) ve ilin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değeridir(x52). İlin sıralamasını aşağı çeken faktörlerden önde gelenler ise yüksek okul veya fakülte mezunu nüfus oranı(x12), yüksek lisans veya doktora sahibi nüfus(x38) ve hane başına genişbant abone sayısıdır(x50). İl sosyal sıralamada çok gerilere giderek 40. sırada yer alarak ortada yer alırken, ekonomik sıralamada önlere geçerek 20. sıraya yerleşmiştir.

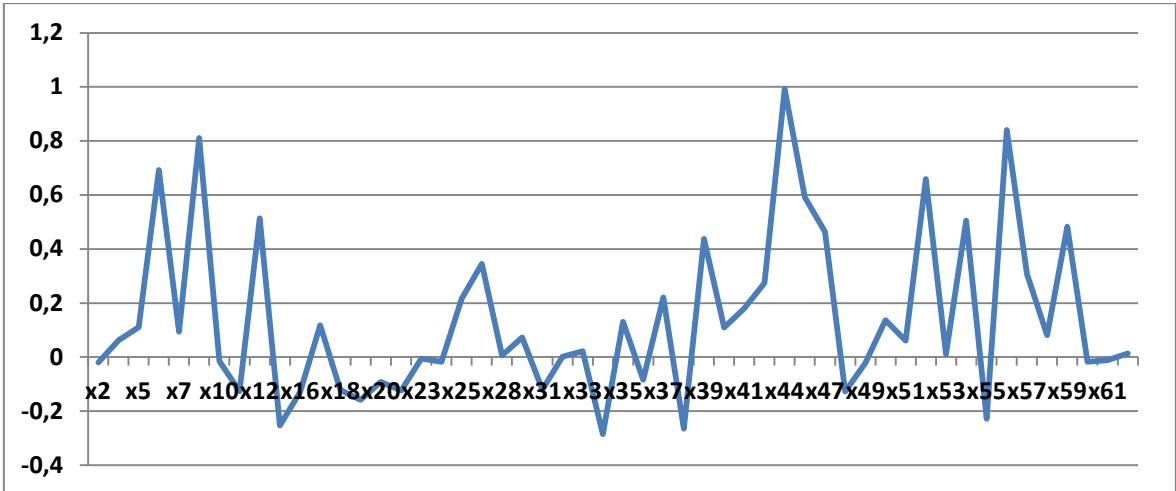
Grafik 45: Değişkenlerin Manisa Üzerindeki Etkisi

3.5.2.15 Mersin

SEGE 2011 de 24. sırada yer alan il, iki sıra gerileyerek 26. sıraya yerleşmiştir. İlde aktif bireysel müşteri sayısının(x44) yüksek olduğu görülürken, kişi başına düşen hastane yatak sayısının(x15) ve yabancı sermayeli şirket sayısının(x34) ili olumsuz etkilediği grafikten görülmektedir. İl sosyal sıralamada 34. sıraya yerleşirken, ekonomik sıralamada önlere ilerleyerek 21. sıraya yerleşmiştir.

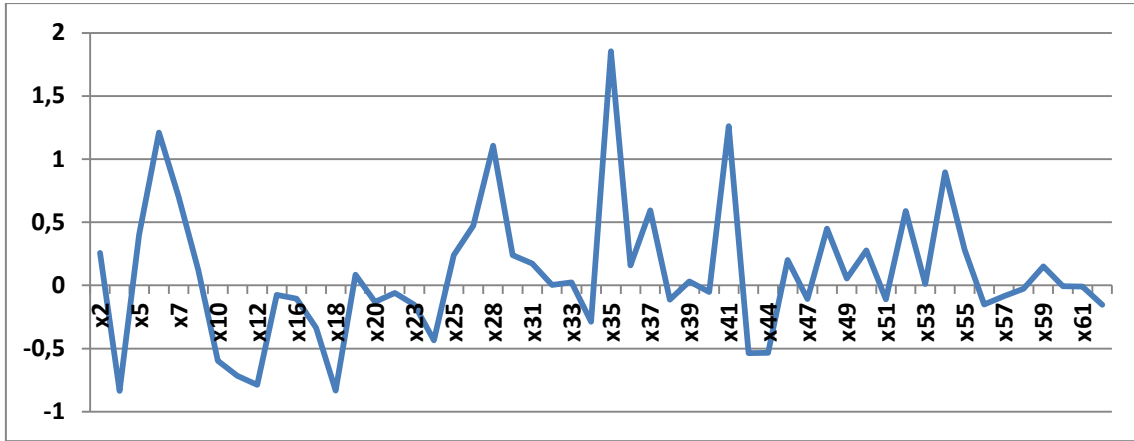
Grafik 46: Değişkenlerin Mersin Üzerindeki Etkisi

3.5.2.16. Gaziantep

SEGE 2011 de 30. Sırada olan il, bir sıra gerileyerek 31. sıraya yerleşmiştir. Şehirleşme oranı(x6), kişi başına düşen ihracat(x28), kişi başına düşen marka başvuru değeri(x35) ve kişi başına düşen banka kredisi(x41) sıralamayı pozitif yönde etkileyen faktörlerden önde gelenlerdir. Genç yaş bağımlılık oranı(x4), yüksek okul veya fakülte mezunu nüfus oranı(x12) ve kişi başına düşen diş hekimi sayısı(x18) sıralamayı olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir. İl sosyal sıralamada Türkiye ortalamasının çok altında kalarak 55. sırada yer alırken. Ekonomik sıralamada 18. sırada yer almıştır. İldeki gelişen sanayi ve sağladığı olanaklar ili ekonomik anlamda ileriye taşımıştır.

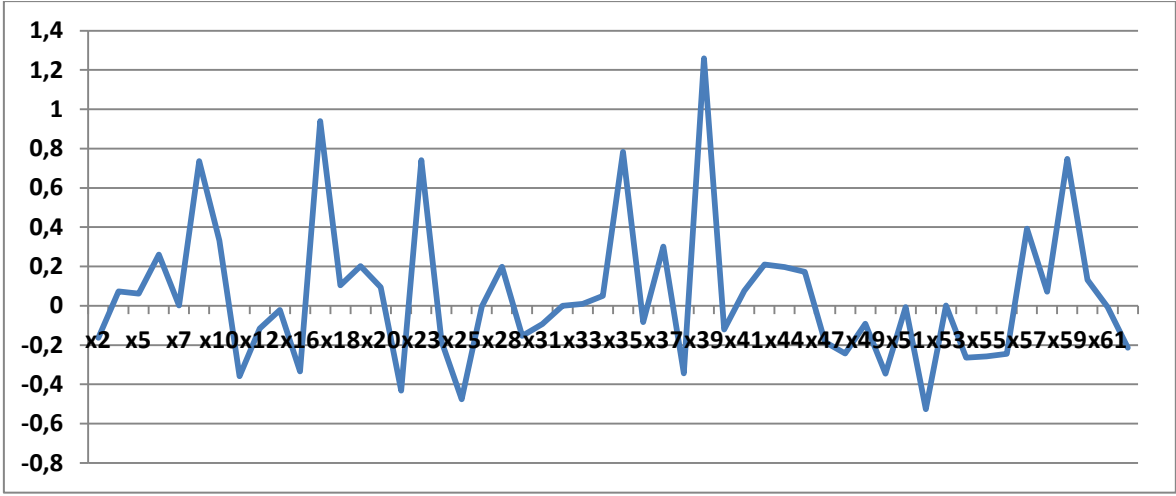
Grafik 47: Değişkenlerin Gaziantep Üzerindeki Etkisi

3.5.2.17. Karaman

SEGE 2011 de 32. sırada yer alan il iki sıra gerileyerek 34. sıraya yerleşmiştir. İli pozitif yönde etkileyen faktörlerden öne çıkanlar kişi başına düşen eczacı sayısı(x17) ile kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeridir(x39). Ortalama günlük kazanç-kadın(x25) ve ilin otoyol ve devlet yollarına düşen yük-km değeri(x52) ilin sıralamasını olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. İl sosyal sıralamada 41. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada daha öne geçerek 26. sırada yer almıştır. İlde yüksek okul veya fakülte mezunu oranının düşük olması ve genç yaş bağımlılık oranının düşük olması ili sosyal yönden sıralamada geriye çeken faktörlerdendir.

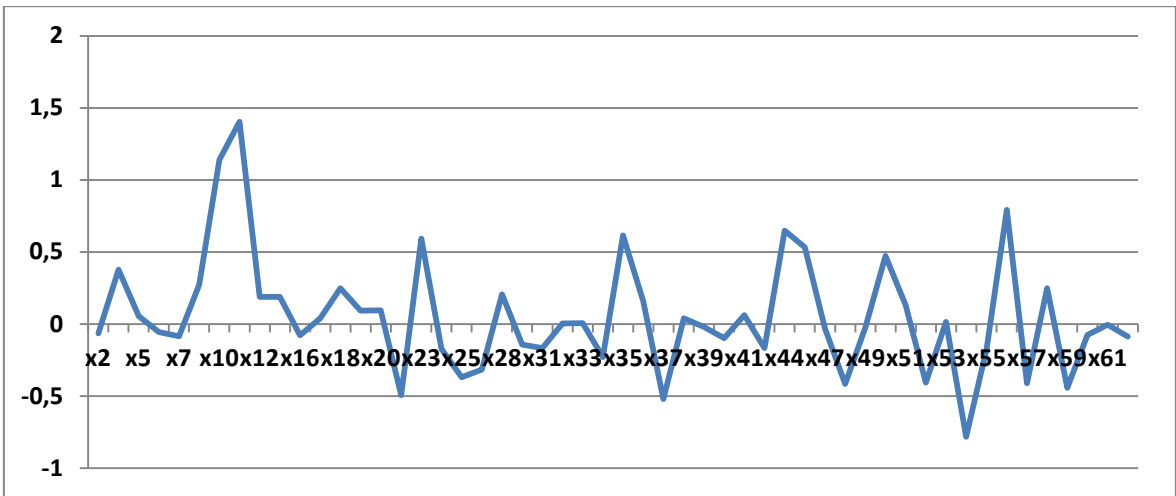
Grafik 48: Değişkenlerin Karaman Üzerindeki Etkisi

3.5.2.18. Rize

SEGE 2011 de 34. sırada yer alan Rize, bir sıra gerileyerek 35. sıraya yerleşmiştir. İlde mesleki ve teknik ortaöğretim okullaşma oranının(x11) çok yüksek olduğu görülürken, imalat sanayi istihdamının(x22) düşük olması, teşvik belgeli yatırım tutarının(x37) azlığı ve brüt kiralabilir avm alanı(x54) ilin sıralamasını negatif yönde etkileyen faktörlerdir. İl sosyal sıralamada 23. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada gerilere giderek 42. sırada yer almıştır.

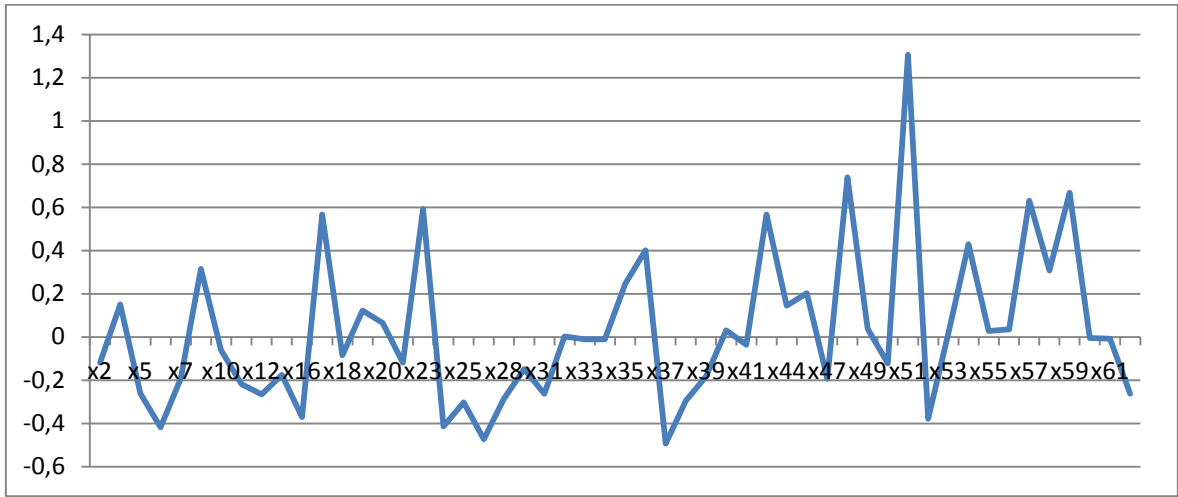
Grafik 49: Değişkenlerin Rize Üzerindeki Etkisi

3.5.2.19. Nevşehir

SEGE 2011 de 36. sırada yer alan il, 2014 sıralamasında 38. sıraya gerilemiştir. İlde kişi başına düşen GSM abone sayısı(x51)nın çokluğu dikkat çekerken birçok faktör tarafından pozitif yönde etkilenmiştir. İlin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değeri(x52) sıralamayı olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında önde gelmektedir. İl sosyal sıralamada Türkiye ortalamasının altında kalarak 48. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada ekonomik sıralamada biraz daha öne gelerek 39. sırada yer almıştır.

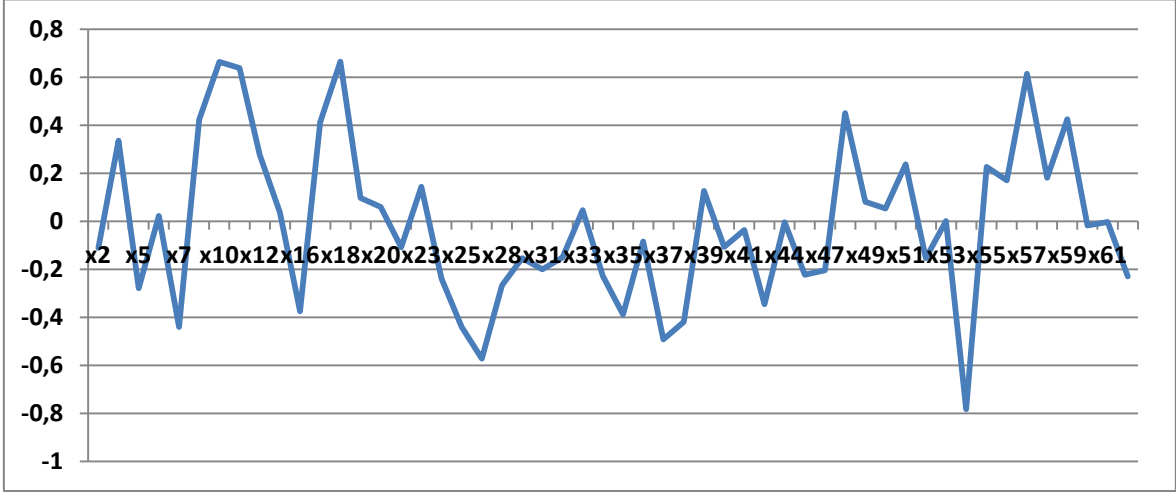
Grafik 50: Değişkenlerin Nevşehir Üzerindeki Etkisi

3.5.2.20. Amasya

SEGE 2011'e göre 37. sırada yer alan il iki sıra gerileyerek 39. sıraya yerleşmiştir. İli olumsuz yönde faktörlerden öne çıkanlar istihdam oranı(x20) ve kiralanabilir avm alanıdır(x57). Pozitif yönde etkileyen faktörler ise ortaöğretimdeki okullaşma oranı(x10) kişi başına düşen özel otomobil sayısı(x57) ve kişi başına düşen hekim sayısıdır(x16). İl sosyal sıralamada 33. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada Türkiye ortalamasının altına inerek 41. sıraya yerleşmiştir.

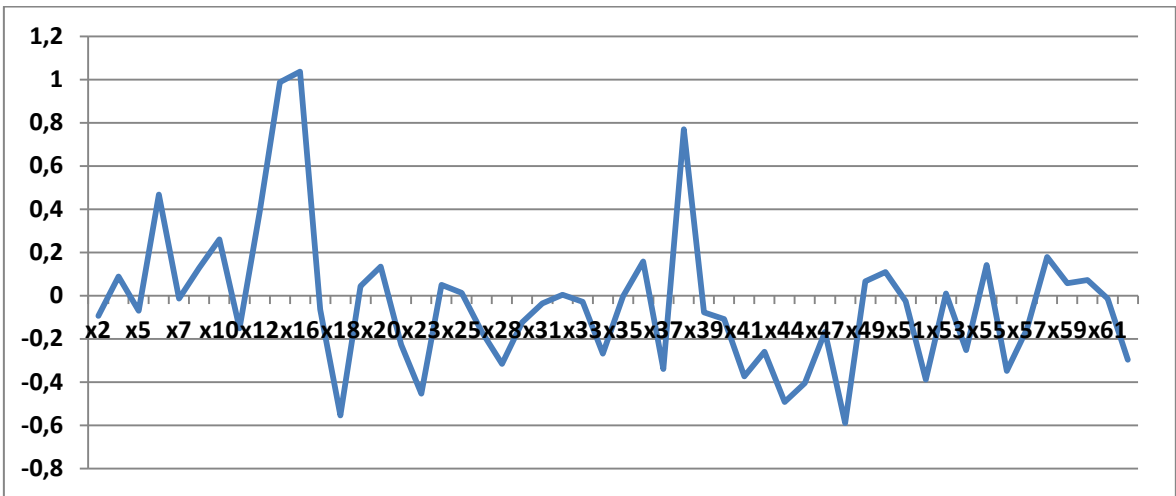
Grafik 51: Değişkenlerin Amasya Üzerindeki Etkisi

3.5.2.21. Elazığ

SEGE 2011 sıralamasına göre 39. sırada yer alan il 2014 te bir sıra gerileyerek 40. sırada yer almıştır. İldeki kişi başına düşen hastane yatak sayısı(x15) ve yüksek lisans ve doktora sahibi nüfus(x38) pozitif yönde etkileyen önemli değişkenlerden iken ildeki dış hekimi sayısı(x18) ve sgk kapsamındaki aktif nüfusun toplam nüfusa oranı (x23) ilin sıralamasını olumsuz yönde etkilemektedir. İl sosyal sıralamada 24. sırada yer alırken ekonomik sıralamada çok gerilere giderek 55. sıraya yerleşmiştir.

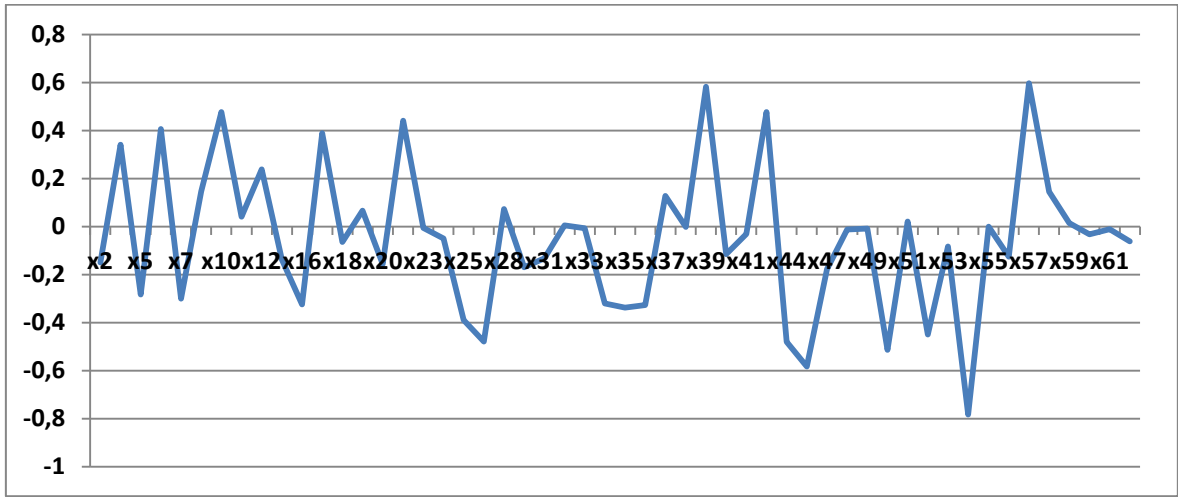
Grafik 52: Değişkenlerin Elazığ Üzerindeki Etkisi

3.5.2.22. Kırşehir

SEGE 2011’de 40. sırada yer alan Kırşehir, 2014’te yapılan çalışmada bir sıra gerileyerek 41. sıraya yerleşmiştir. İilde ki kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri(x39) ve kişi başına düşen otomobil sayısı(x57) sıralamayı etkileyen olumlu faktörlerden iken aktif kurumsal müşteri sayısı(x45) ve brüt kiralanabilir avm oranı(x54) ilin sırasına olumsuz yönde katkı yapmaktadır. İl sosyal sıralamada 43. sırada yer alırken ekonomik sıralamada 32. sırada yer almıştır.

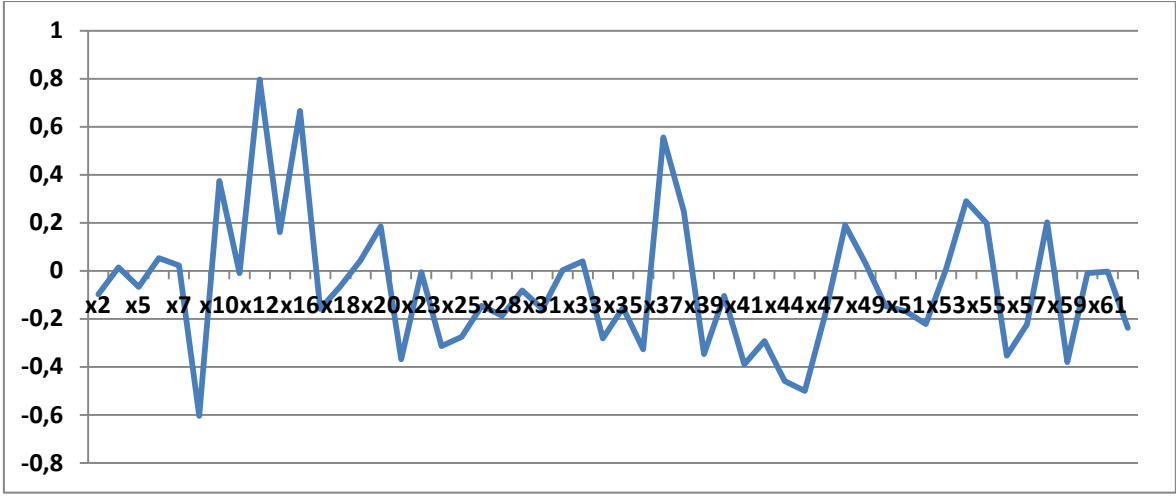
Grafik 53: Değişkenlerin Kırşehir Üzerindeki Etkisi

3.5.2.23. Malatya

SEGE 2011’ de 42. sırada yer alan il, 2014’te iki sıra gerileyerek 44. sıraya yerleşmiştir. İlin yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus oranı(x12), kişi başına düşen hekim sayısı(x16) ve teşvik belgeli yatırım tutarı(x37) ili pozitif yönde etkileyen faktörler iken, okuma yazma bilen kadın oranı(x9) ve aktif kurumsal müşteri sayısı(x45)nın azlığı sıralamaya negatif etki eden faktörlerin başında gelmektedir. İl sosyal sıralamada 32. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada daha gerilere giderek 51. sırada yer almaktadır.

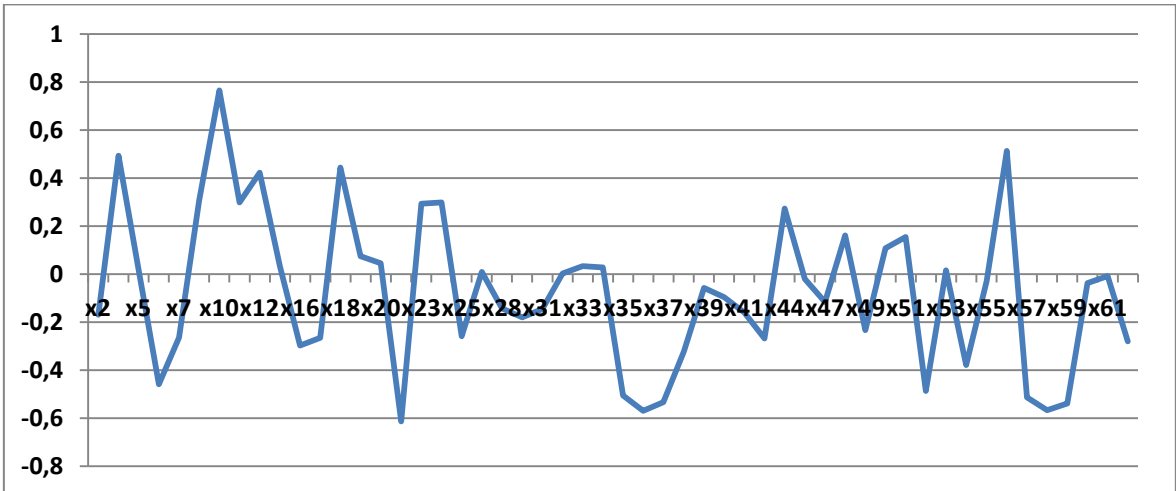
Grafik 54: Değişkenlerin Malatya Üzerindeki Etkisi

3.5.2.24. Artvin

SEGE 2011 de 44. sırada yer alan il, 2014 sıralamasında bir sıra gerilemiş ve 45. sıraya yerleşmiştir. İlin sıralamasına ortaöğretimde ki net okullaşma oranı(x10) ve kişi başına mesken elektrik tüketimi(x56) pozitif etki yaparken, imalat sanayi istihdamının(x22) düşük olması, kişi başına düşen patent başvuru değeri(x36) ve SGK dışında kalan nüfusun toplam nüfus içindeki payı(x58) ilin sıralamasını negatif yönde etkileyen faktörlerdendir. İl sosyal sıralamada 37. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada gerilerde kalarak 47. sırada yer almıştır.

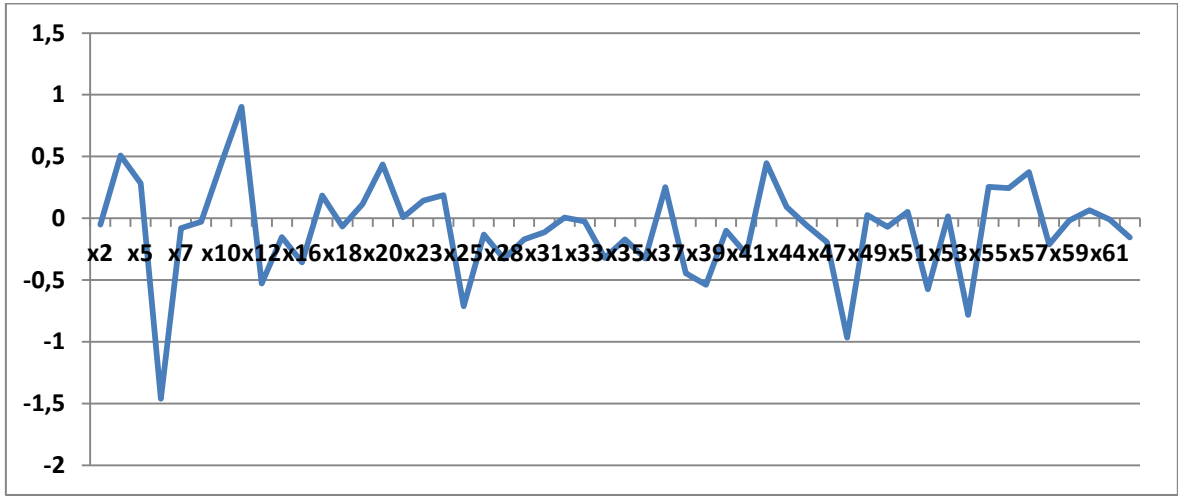
Grafik 55: Değişkenlerin Artvin Üzerindeki Etkisi

3.5.2.25. Bartın

SEGE 2011’de 48. sırada yer alan il, 2014 te iki sıra gerileyerek 50. sırada yer almıştır. İldeki şehirleşme oranının(x6) düşüklüğü dikkat çekerken, kırsal kesim asfalt beton köy oranı(x48) da gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. İlde meslek ve teknik ortaöğretim oranı(x11)nın yüksekliği sıralamayı pozitif yönde etkileyen faktörlerdir. Sosyal sıralamada 49. sırada yer alan il, ekonomik sıralamada 48. sıraya yerleşmiştir.

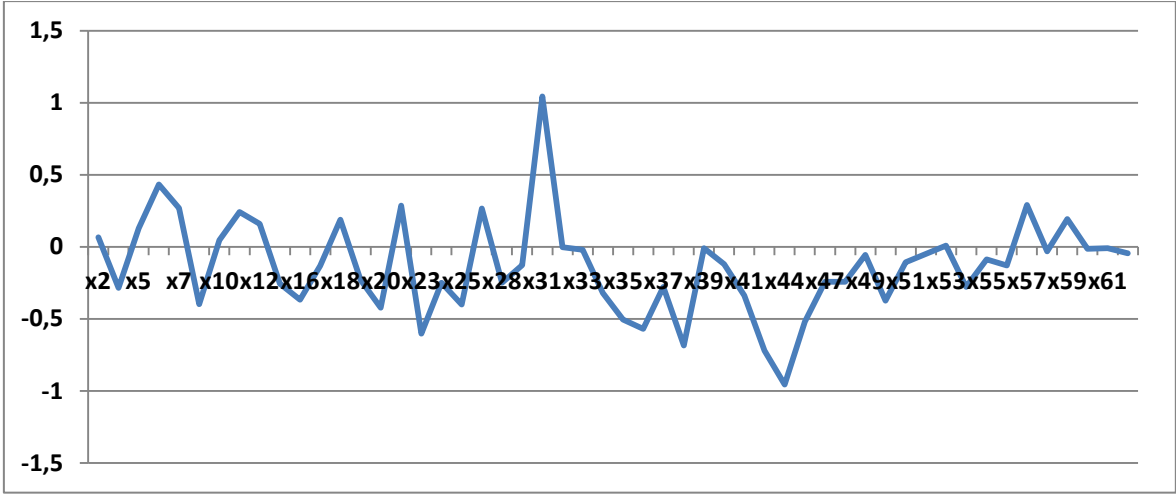
Grafik 56: Değişkenlerin Bartın Üzerindeki Etkisi

3.5.2.26. Osmaniye

SEGE 2011’ de 53. sırada olan 2014 yılında bir sıra gerileyerek 54. sıraya yerleşmiştir. İlde kişi başına sanayi elektrik, tüketiminin(x31) yüksek olması ili pozitif yönde etkilemiştir. SGK kapsamındaki aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23) ve aktif bireysel müşteri sayısı(x44) ili negatif yönde etkileyen öne çıkan faktörlerdir. İl sosyal sıralamada 50. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 58. sırada yer alarak bütün sıralamalarda Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

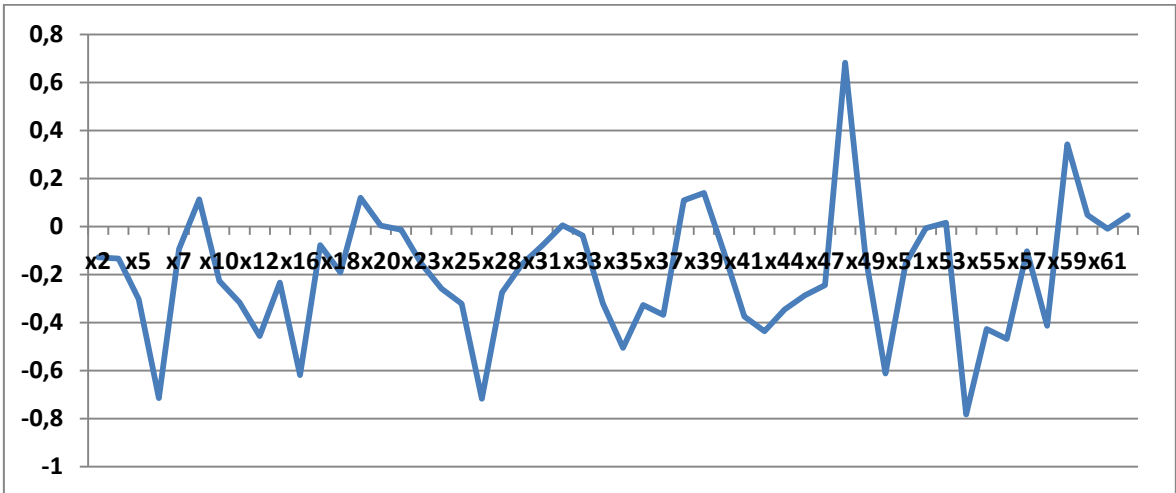
Grafik 57: Değişkenlerin Osmaniye Üzerindeki Etkisi

3.5.2.27. Niğde

SEGE 2011 'de 57. sırada olan il, 2014 yılında 59. sıraya yerleşmiştir. İlde pozitif yönde tek öne çıkan değişken çok önemli bir büyüklükte olmamasına rağmen kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranıdır(x48). İldeki şehirleşme oranının(x6) düşüklüğü, kişi başına düşen hekim sayısı(x16), istihdam oranı(x20) ve kiralanabilir avm oranı(x54) ilin sıralamasını aşağıya çeken negatif faktörlerdendir. İl sosyal sıralamada 62. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 56. sıraya yerleşerek ortalamanın çok altında olan iller grubundadır.

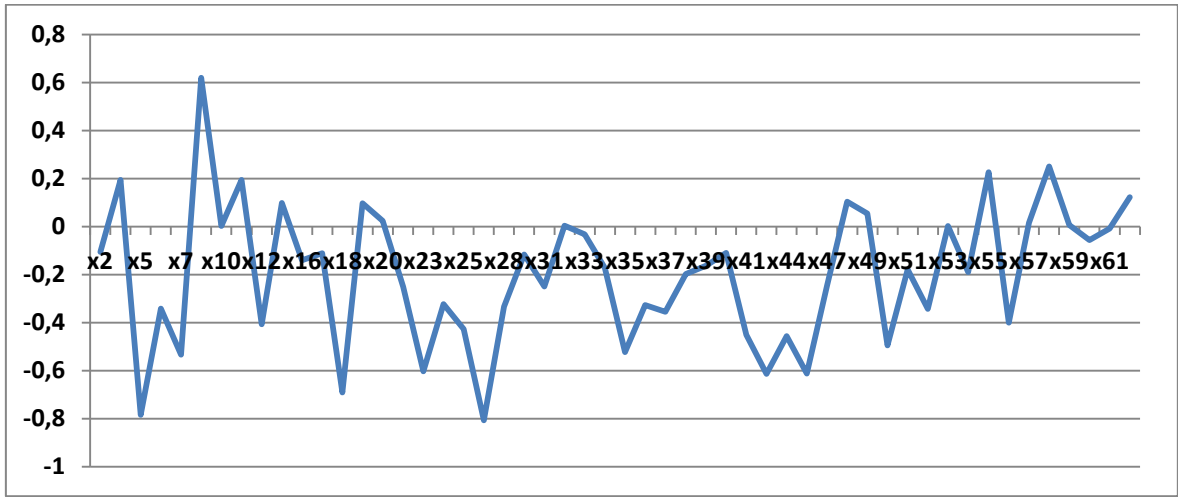
Grafik 58: Değişkenlerin Niğde Üzerindeki Etkisi

3.5.2.28. Tokat

SEGE 2011 de 57. sırada yer alan il, 2014 yılında bir sıra gerileyerek 58. sıraya yerleşmiştir. İlin grafikten de görüldüğü gibi tek göze çarpan pozitif faktörü okuma yazma bilen kadın(x9) oranıdır. Negatif yönde etkileyen birçok faktör olması rağmen en yüksek ağırlıkta olanlar net göç hızı(x5) ve çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki paydır(x26). Sosyal sıralamada 54. sıraya yerleşen il, ekonomik sıralamada da gerilerde kalarak 64. sıraya yerleşmiştir.

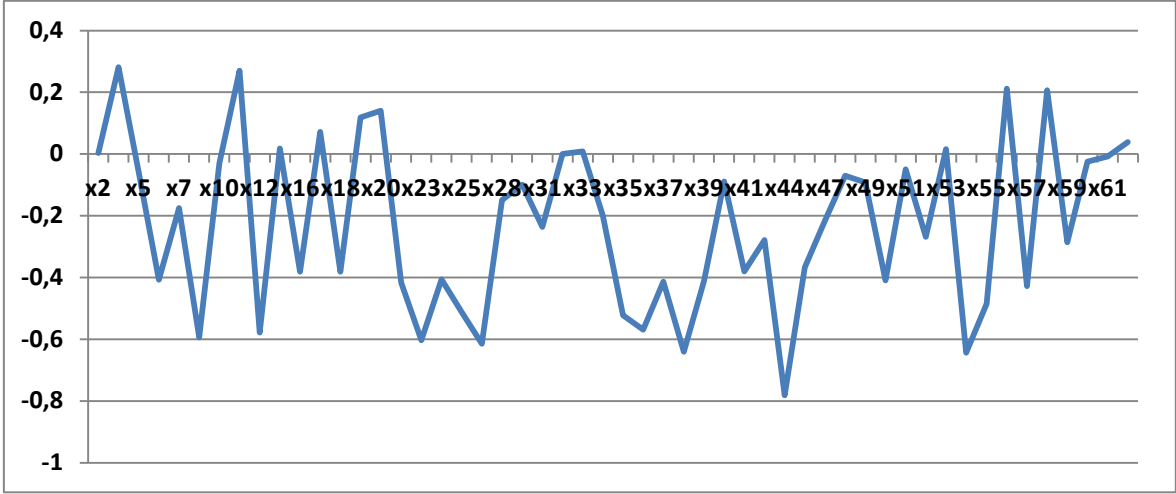
Grafik 59: Değişkenlerin Tokat Üzerindeki Etkisi

3.5.2.29. Ordu

SEGE 2011'de 61. sırada yer alan il, 2014 yılında bir sıra gerileyerek 62. sıraya yerleşmiştir. İli olumlu yönde etkileyen birkaç faktör dışında geri kalan faktörler negatif yönde etkilidir. Bunlardan ağırlığı en yüksek olanlar aktif bireysel müşteri sayısı(x44), brüt kiralanabilir avm alanı(x54), istihdam oranı(x20) ve SGK kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı(x23)dır. İl sosyal sıralamada 59. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 67. sırada yer alarak üç sıralamada da Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

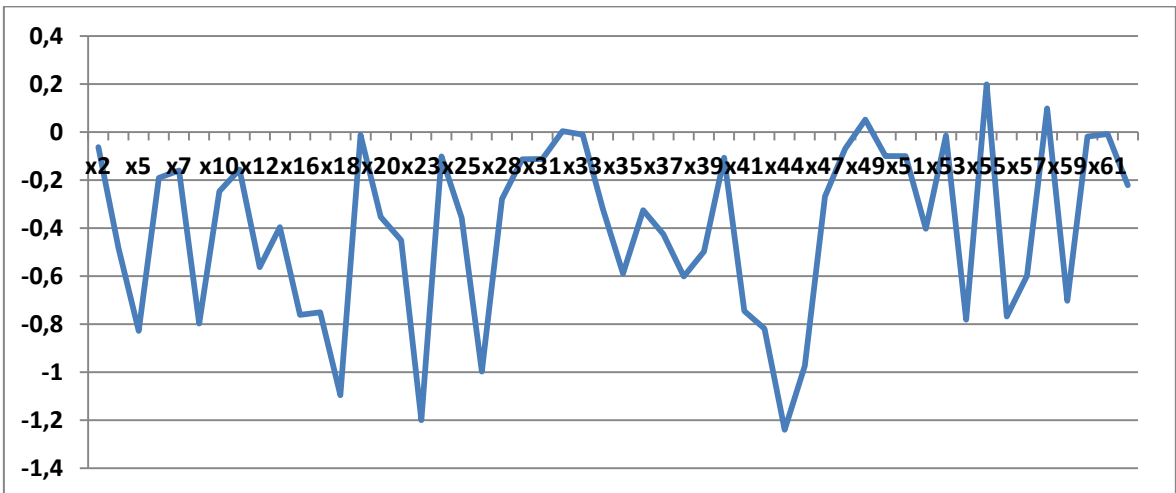
Grafik 60: Değişkenlerin Ordu Üzerindeki Etkisi

3.5.2.30. Adıyaman

SEGE 2011 de 66. sırada yer alan il, 2014'te iki sıra gerileyerek 68. sırada yer almıştır. İl birkaç faktör dışında diğer bütün faktörler tarafından olumsuz etkilenmiştir. Bunlardan en öne çıkanları ise; kişi başına düşen diş hekimi sayısı(x18), sgk kapsamında çalışanların aktif nüfusa oranı(x23), kadın istihdam oranı(x27) ve aktif bireysel müşteri sayısı(x44)dır. İl sosyal sıralamada 69. sırada yer alan, ekonomik sıralamada da gene sıralamasını çok değiştirmeyerek 70. sıraya yerleşmiş ve bu sıralama değerleriyle Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır.

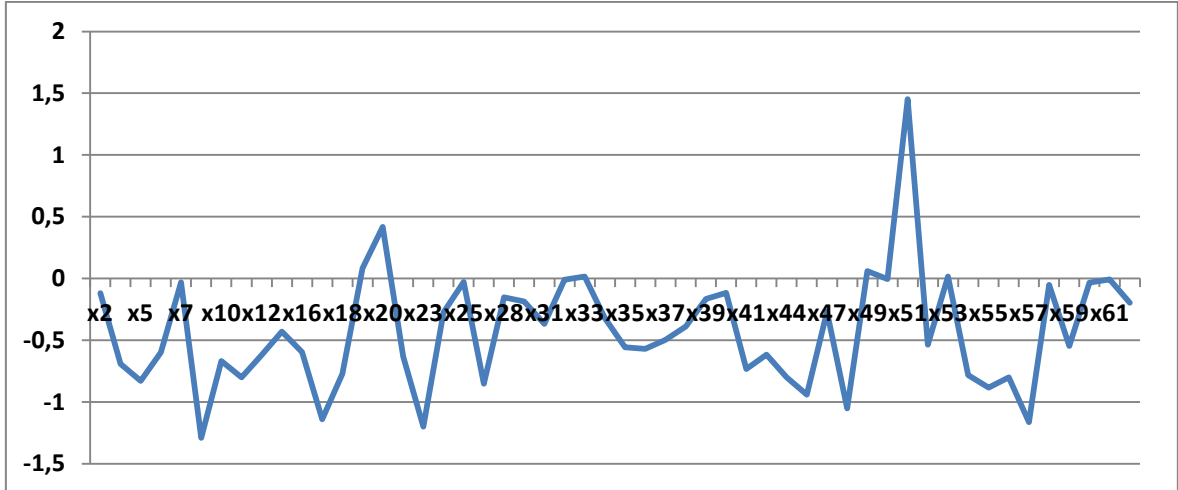
Grafik 61: Değişkenlerin Adıyaman Üzerindeki Etkisi

3.5.2.31.İğdır

SEGE 2011' de 69. sırada yer alan il, 2014'te bir sıra gerileyerek 70. sıraya yerleşmiştir. İl iki faktör dışında birçok faktörden negatif yönde etkilenmiştir. Bu faktörlerden ilgi çekici olan ise kişi başına düşen gsm abone sayısının(x51) fazla olmasıdır. Okuma yazma bilen kadın oranının(x9) düşüklüğü, SGK kapsamında çalışan aktif nüfusun toplam nüfusa oranı(x23), kırsal kesim asfalt beton köy oranı(x48) ve kişi başına düşen otomobil sayısı(x57) sıralamayı olumsuz etkileyen faktörlerdendir. İl sosyal sıralamada 72. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada gene 72. sırada yer almıştır.

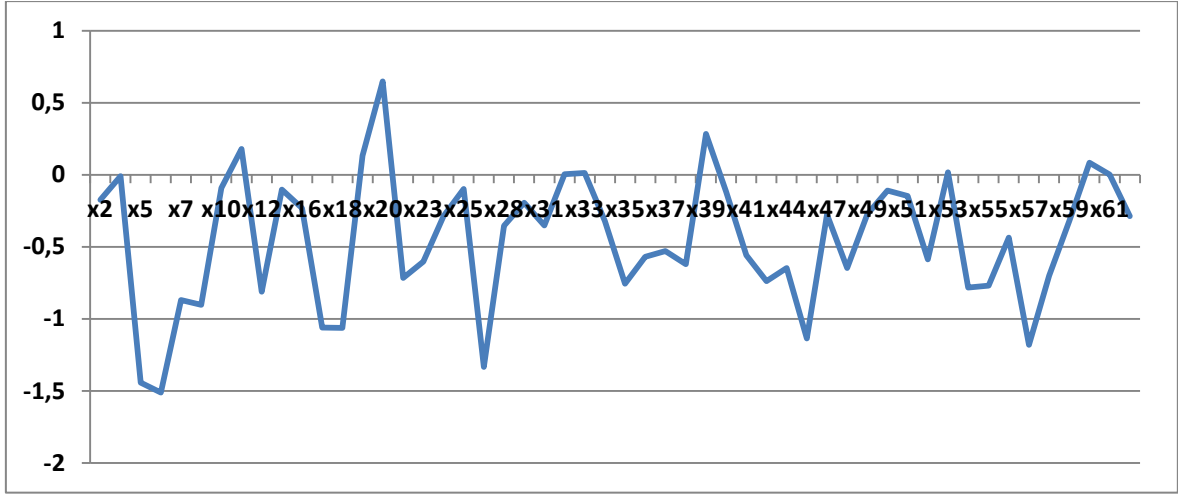
Grafik 62: Değişkenlerin İğdır Üzerindeki Etkisi

3.5.2.32.Ardahan

SEGE 2011' de 71. sırada yer alan il 2014 tiki sıra gerilemiş ve 73. sıraya yerleşerek en gelişmemiş son on il grubuna girmiştir. Sıralamada çok ağırlığı olmamasına rağmen öne çıkan pozitif değişken istihdam oranıdır(x20). İli gerilere taşıyan ağırlığı en fazla olan negatif faktör ise şehirleşme oranıdır(x6). İl sosyal sıralamada 70. sırada yer alırken ekonomik sıralamada 71. sırada yer almıştır.

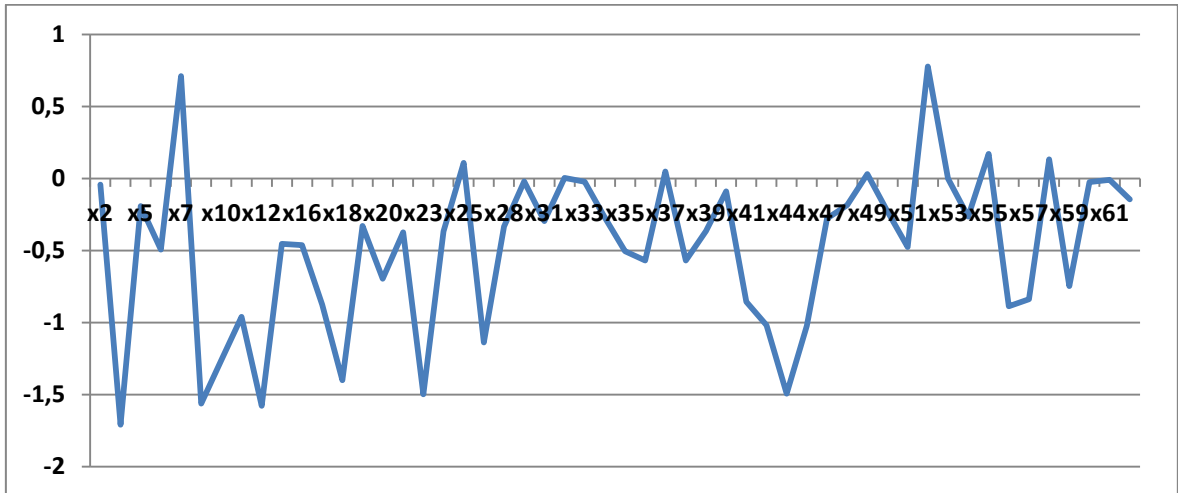
Grafik 63: Değişkenlerin Ardahan Üzerindeki Etkisi

3.5.2.33. Şanlıurfa

SEGE 2011' de 73. sırada yer alan il, 2011 de bir sıra gerileyerek 75. sıraya gelmiştir. İlin nüfus artış hızı(x7) ve ilin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değeri(x52) ili pozitif yönde etkilerken, ilde negatif yönlü öne çıkan değişkenler; genç yaş bağımlılık oranı(x4), okuma yazma bilen kadın oranı(x9), yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (x12), sgk kapsamında aktif çalışanların nüfusa oranı(x23) ve aktif bireysel müşteri sayısıdır (x44). İl sosyal sıralamada 76. Sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 77. sıraya yerleşmiştir.

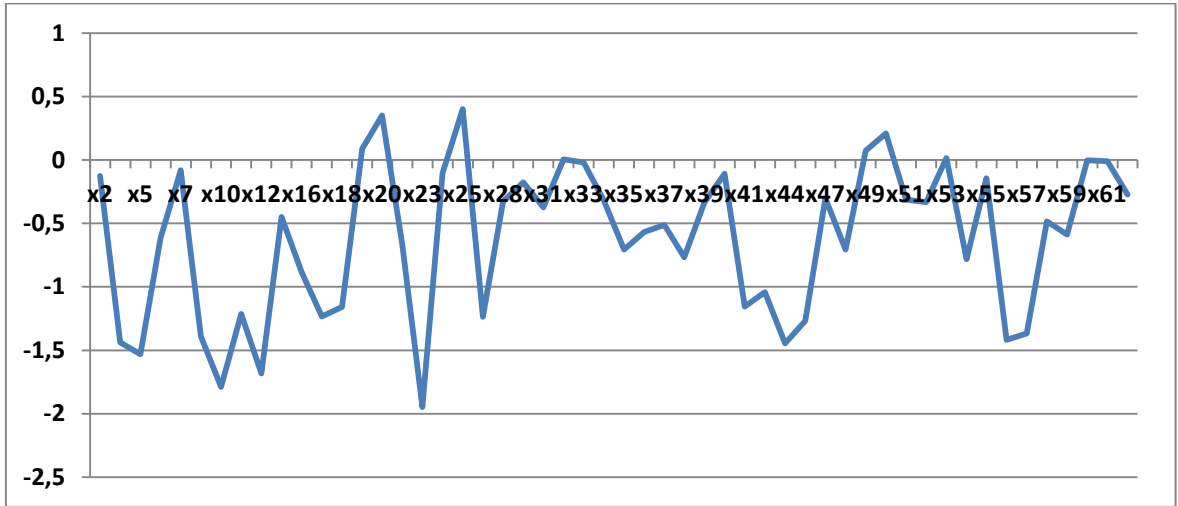
Grafik 64: Değişkenlerin Şanlıurfa Üzerindeki Etkisi

3.5.2.34. Ağrı

SEGE 2011' de 79. sıra yer alan il 2014'te daha da gerilemiş ve 80. il olmuştur. İl her bakımdan geride kalmışken ağırlığı en fazla olan negatif yönde etkileyen değişkenler orta öğretim okullaşma oranı(x10), yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus oranı(x12) ve SGK kapsamındaki aktif çalışanların nüfusa oranıdır(x23). İl sosyal sıralamada 80. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada sonuncu sıralara yerleşmiş ve 76. sırada yer almıştır.

Grafik 65: Değişkenlerin Ağrı Üzerindeki Etkisi

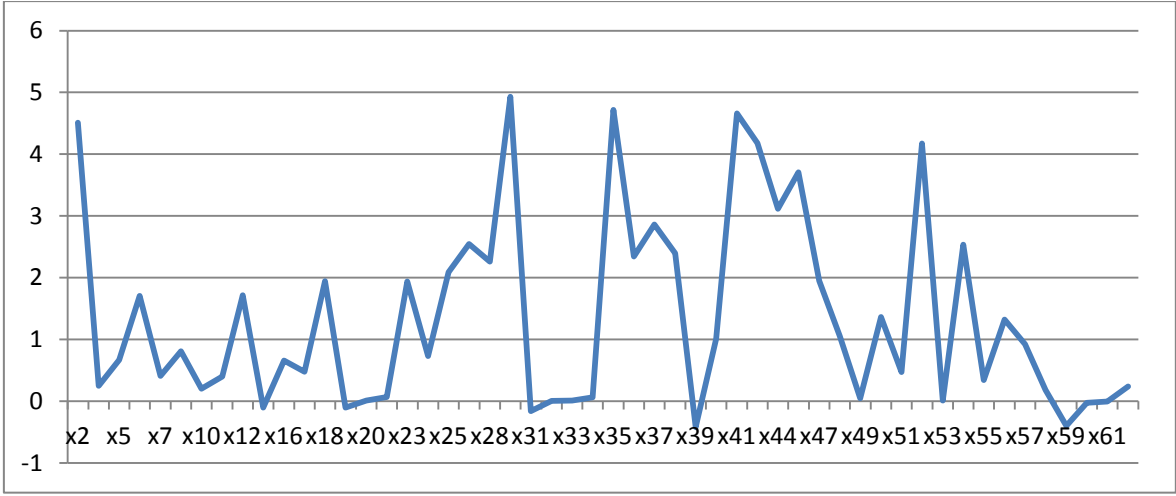
3.5.3. Durumu Sabit Kalan İller

İstanbul, Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, Çanakkale, Aydın, Zonguldak, Afyon, Sinop, Giresun, Aksaray, Kahramanmaraş, Kilis, Bayburt, Yozgat, Mardin, Bitlis, Muş .

3.5.3.1. İstanbul

Her iki sıralamada da birinci sırada yer alan il her alanda gelişmiş olduğu aşağıdaki grafikte görülmektedir. İl bütün faktörler tarafından olumlu etkilenirken etkisi en fazla olan faktörler; nüfus yoğunluğu, imalat sanayi kayıtlı işyeri oranı, kişi başına düşen marka başvuru değeri ve kişi başına düşen banka kredisidir. İl sosyal sıralamada 2. Sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 1. sırada yer almıştır.

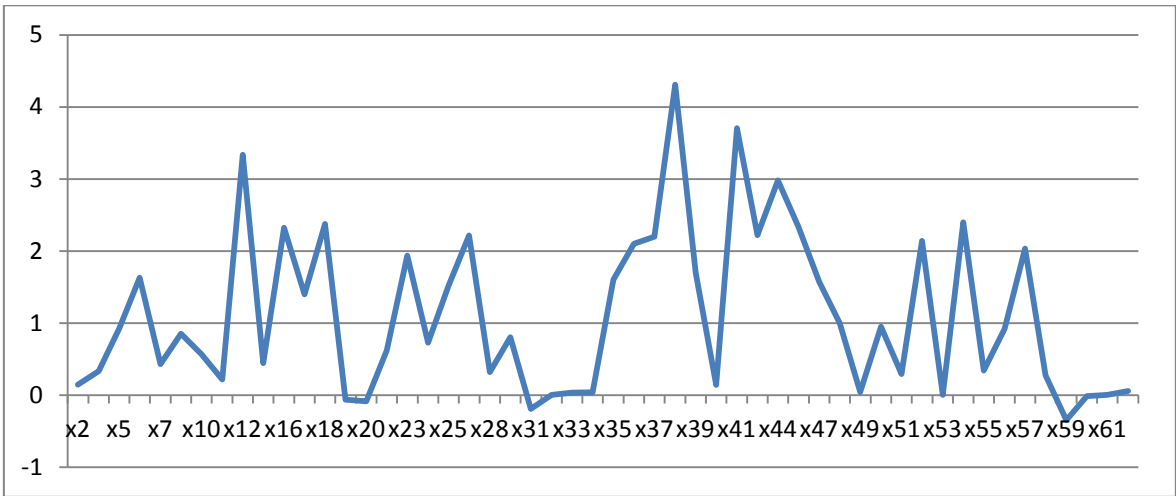
Grafik 66: Değişkenlerin İstanbul Üzerindeki Etkisi

3.5.3.2. Ankara

Her iki sıralamada da 2. sırada yer alan ilde ağırlığı en az olan faktör cezaevine giren hükümlü sayısıdır. İlde ağırlığı fazla olan faktörler; yüksek okul veya fakülte mezunu oranı, yüksek lisans veya doktora sahibi nüfus ve kişi başına düşen banka kredisidir. İlin eğitim oranlarındaki yükseklik ili sosyal sıralamada 1. Sıraya yerleştirirken, ekonomik sıralamada 2. sıradadır.

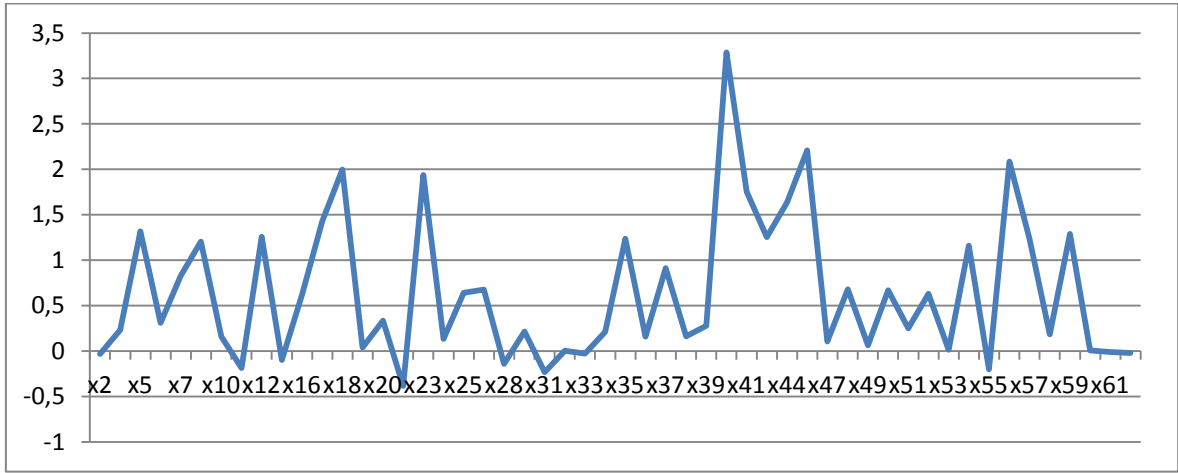
Grafik 67: Değişkenlerin Ankara Üzerindeki Etkisi

3.5.3.3. Antalya

Her iki sıralamada konumunu koruyan iller arasına giren Antalya 6. sıradadır. İlde kendini gösteren etkisi en fazla faktör turizm yatırım işletme veya belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payıdır. Turizm gelirleriyle öne çıkan il için bu faktör şaşırtıcı değildir. Sosyal sıralamada 5. sırada yer alan, ekonomik sıralamada 6. sıraya yerleşerek bütün sıralarda en gelişmiş 10 il grubuna girmiştir.

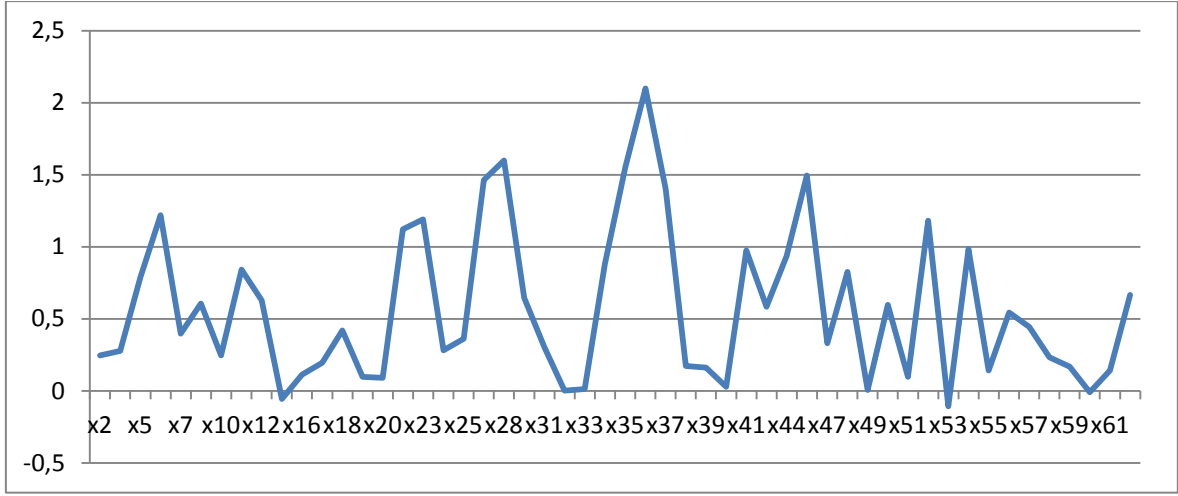
Grafik 68: Değişkenlerin Antalya Üzerindeki Etkisi

3.5.3.4. Bursa

İki sıralamada da 6. sırada yer alarak en gelişmiş on il grubuna girmeyi başarmıştır. İli negatif yönde etkileyen faktör olamamakla beraber, pozitif ağırlıkta olan ve en öne çıkan faktör kişi başına düşen patent başvuru değeridir. İl sosyal sıralamada 12. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada öne giderek 5. sıraya yerleşmiştir. İlin ekonomik anlamda ağırlığı yüksek olan faktörleri kişi başına ihracat, kişi başına düşen patent başvuru değeri ve aktif kurumsal müşteri sayısıdır.

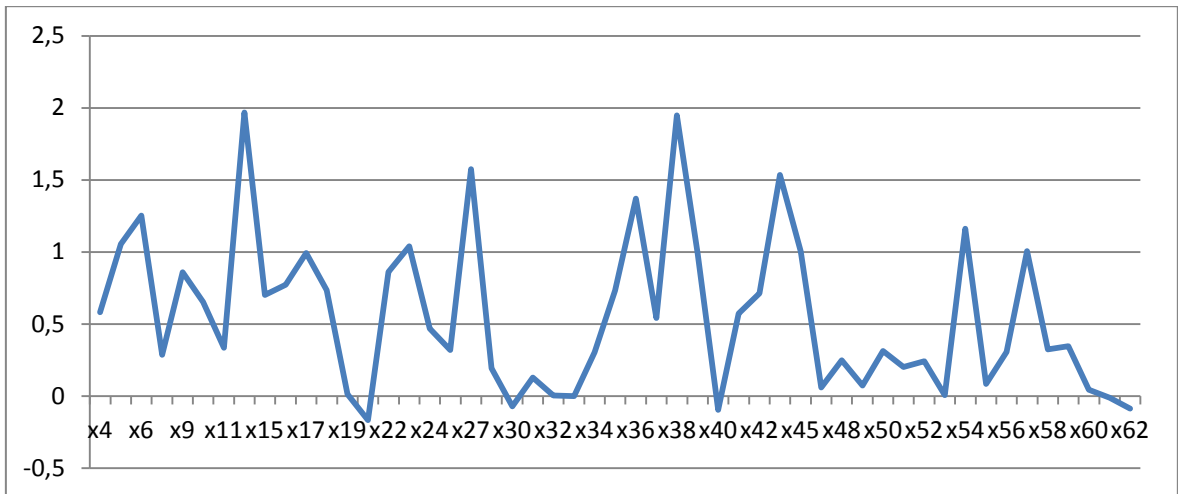
Grafik 69: Değişkenlerin Bursa Üzerindeki Etkisi

3.5.3.5. Eskişehir

İki sıralamada da 7. sırada yer alan il en gelişmiş ilk on grubuna girmeyi başarmıştır. İlin gelişmişliğinde ağırlığı en yüksek olan faktörler; yüksekokul veya fakülte mezunu oranı, kadın istihdam oranı, yüksek lisans veya doktora sahibi nüfusun 30+ yaşa oranı ve aktif bireysel müşteri sayısıdır. İl sosyal sıralamada 3. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada yedinci sırada yer almıştır. İlde iki tane üniversite olması sosyal sıralamada öne geçmesinde büyük rol oynamaktadır.

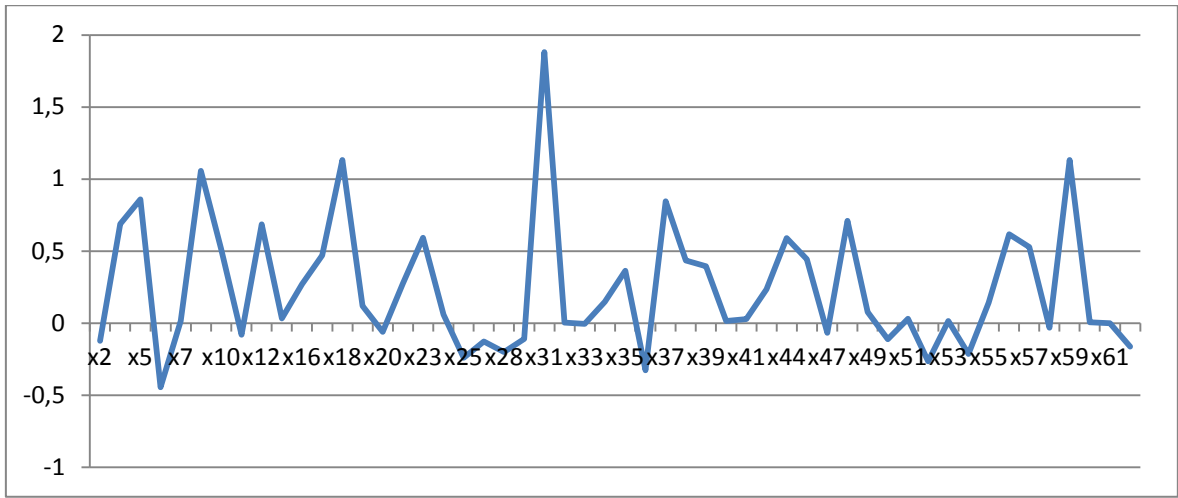
Grafik 70: Değişkenlerin Eskişehir Üzerindeki Etkisi

3.5.3.6. Çanakkale

İki sıralamada da yerini koruyan il 14. sıradadır. İlde kişi başına sanayi elektrik tüketiminin yüksekliği öne çıkarken, kişi başına düşen diş hekimi sayısı ve okuma yazma bilen kadın oranı ağırlığı fazla olan faktörlerden önde gelenlerdir. İl sosyal sıralamada 16. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 13. sırada yer almıştır.

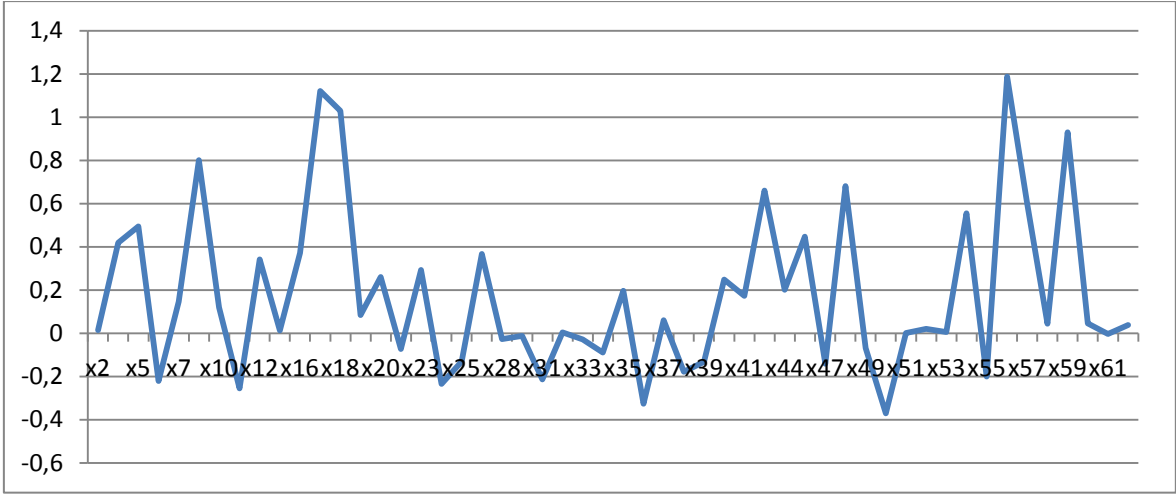
Grafik 71: Değişkenlerin Çanakkale Üzerindeki Etkisi

3.5.3.7. Aydın

İki sıralamada da konumunu koruyarak 21. sıraya yerleşen il bu sayıyla Türkiye ortalamasının üstündedir. İlin sıralamasın da etkisi en fazla olan pozitif faktörler kişi başına düşen eczacı sayısı, kişi başına mesken elektrik tüketimi ve cezaevine giren hükümlü sayısıdır. İl sosyal sıralamada 21. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 30. sıraya yerleşmiştir. İl bu sıralama sayıları ile Türkiye ortalamasının üstündedir.

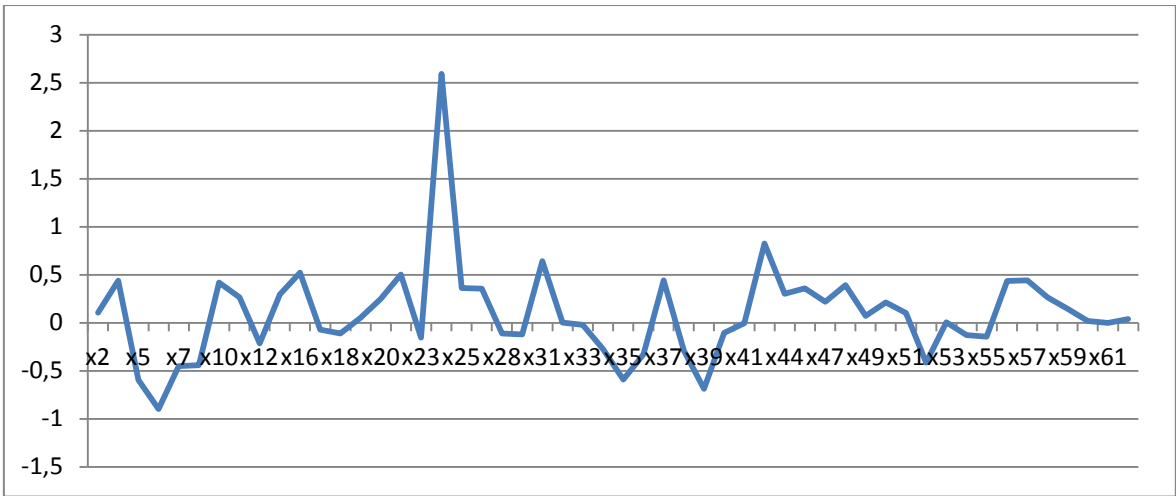
Grafik 72: Değişkenlerin Aydın Üzerindeki Etkisi

3.5.3.8.Zonguldak

Her iki sıralamada da yerini koruyan il 29. sıraya yerleşmiştir. İlin ağırlık grafiğine baktığımızda ağırlığı en fazla olan değişken ortalama günlük kazançtır. İilde ki maden ocaklarının varlığı düşünüldüğünde bu faktörün yüksek çıkması beklenen bir durumdur. İl sosyal sıralamada 46. sırada yer alırken ekonomik sıralamada daha öne geçerek 11. sırada yer almıştır.

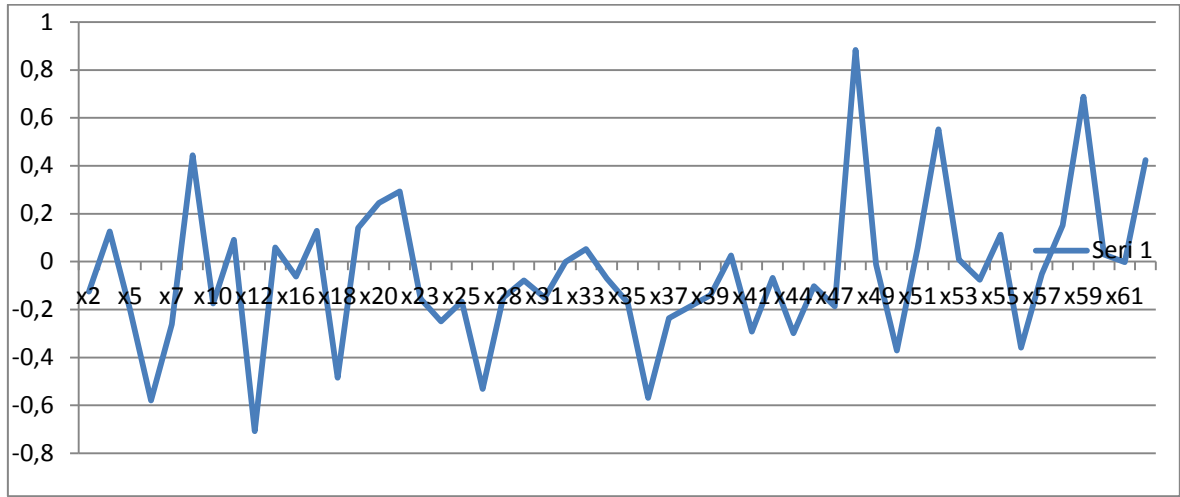
Grafik 73: Değişkenlerin Zonguldak Üzerindeki Etkisi

3.5.3.9.Afyon

İl iki sıralamada da 43. sırada yer almıştır. İlde faktörlerin ağırlıkları değişkenlik gösterirken öne çıkan pozitif ağırlıktaki faktörler; kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranı, ilin otoyol ve devlet yollarına göre yük- km değeri ve ceza evine giren kişi sayısıdır. Negatif ağırlıktaki öne çıkan faktörler ise; yüksek okul veya fakülte mezunu oranı, kadın istihdam oranı ve kişi başına düşen patent başvuru sayısıdır. İl sosyal sıralamada gerilere giderek 53. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 40. Sıradadır.

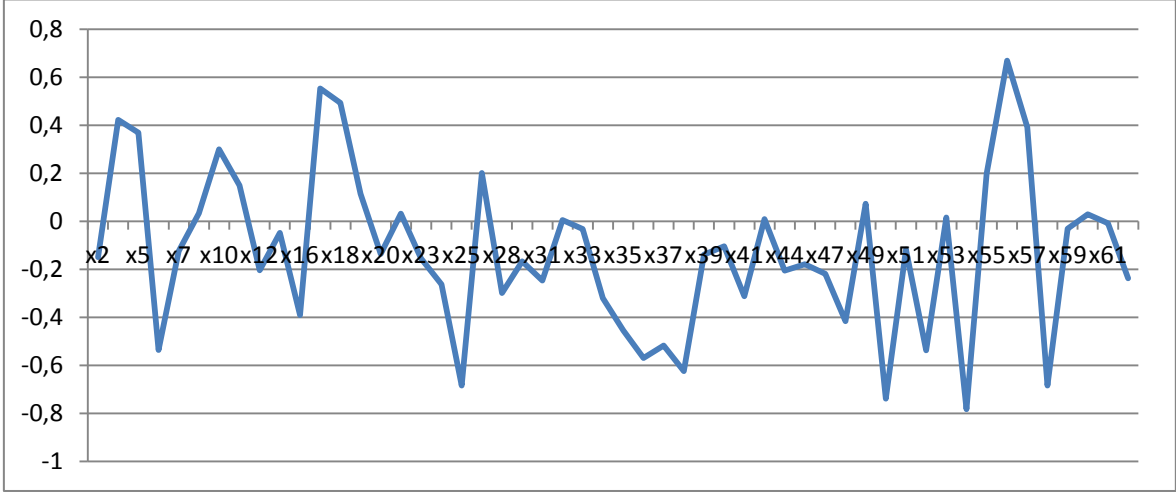
Grafik 74: Değişkenlerin Afyon Üzerindeki Etkisi

3.5.3.10.Sinop

İki sıralamada da 53. sırada olan il Türkiye ortalamasının altındadır. İlde pozitif yönde ağırlıkta bulunan faktörler; kişi başına düşen eczacı sayısı ve kişi başına düşen mesken elektrik tüketimidir. Negatif yönde etkileyen faktörler ise; ortalama günlük kazanç kadın, yüksek lisans ve doktora sahibi nüfus, kiralanabilir avm alanı ve SGK dışında kalan nüfustur. İl sosyal sıralamada 45. Sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 52. sırada yer almıştır.

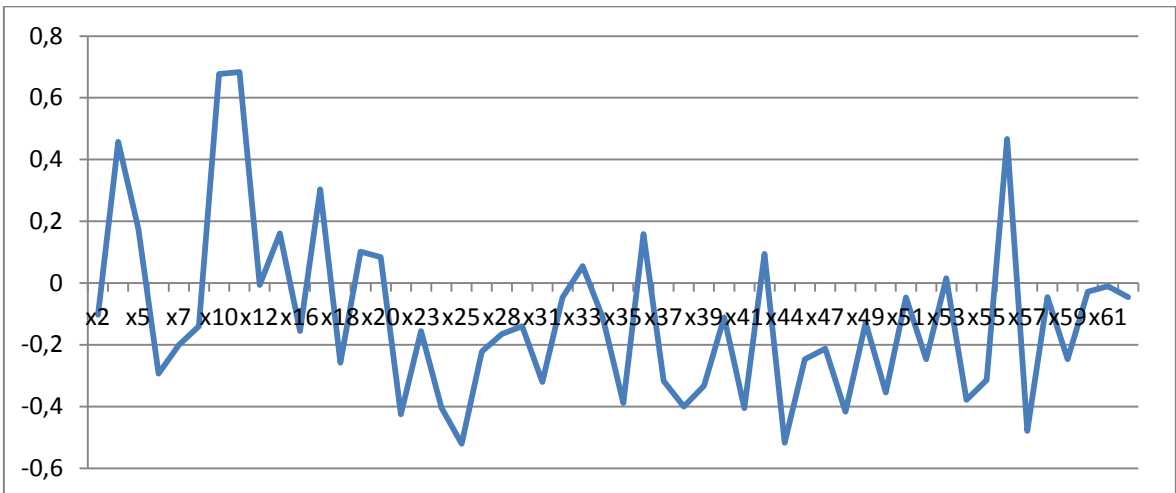
Grafik 75: Değişkenlerin Sinop Üzerindeki Etkisi

3.5.3.11. Giresun

Her iki sıralamada da 52. sırada olan il bu sıralama ile Türkiye ortalamasının altındadır. Faktörlerin çok değişkenlik gösterdiği ilde ortaöğretim okullaşma oranı ve kişi başına mesken elektrik tüketimi pozitif olan değişkenlerden öne çıkanlar iken, ortalama günlük kazanç kadın ve kişi başına otomobil sayısı negatif ağırlıklı değişkenlerdendir. İl sosyal sıralamada 38. Sırada iken, ekonomik sıralamada ise daha gerilere giderek 60. sıraya yerleşmiştir.

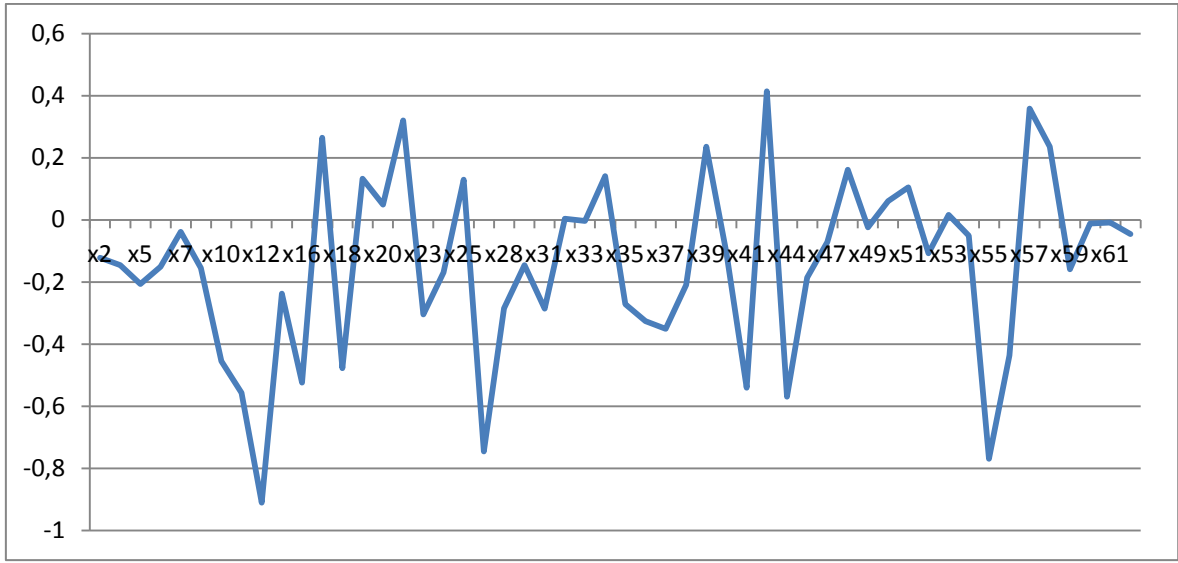
Grafik 76: Değişkenlerin Giresun Üzerindeki Etkisi

3.5.3.12. Aksaray

İki sıralamada da 55. sırada yer alarak Türkiye ortalamasının altında kalan il de yükseköğretim veya fakülte mezunu nüfusun azlığı ve kanalizasyon şebekesiyle hizmet veren belediye nüfusunun sıralamayı negatif yönde etkilediği grafikten görülmektedir. İl sosyal sıralamada 63. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 50. sıraya yerleşmiştir.

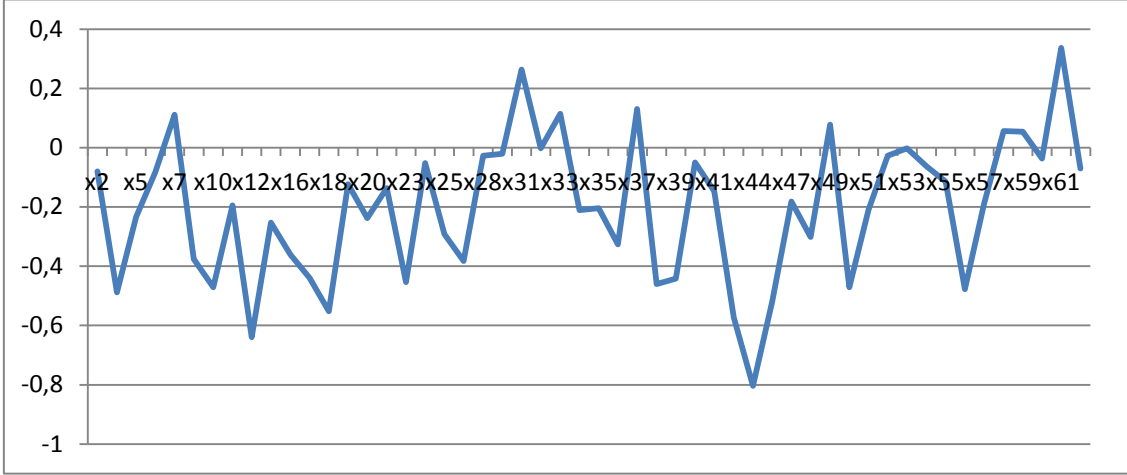
Grafik 77: Değişkenlerin Aksaray Üzerindeki Etkisi

3.5.3.13 Kahramanmaraş

Her iki sıralamada da Türkiye ortalamasının altında kalarak 60. sırada olan il, bir çok faktörden negatif ağırlıkta etkilenmesinin yanında en yüksek ağırlıkta olan faktör aktif bireysel müşteri sayısının azlığıdır. İl sosyal sıralamada 64. Sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 45. sırada yer alarak bütün sıralamalarda Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

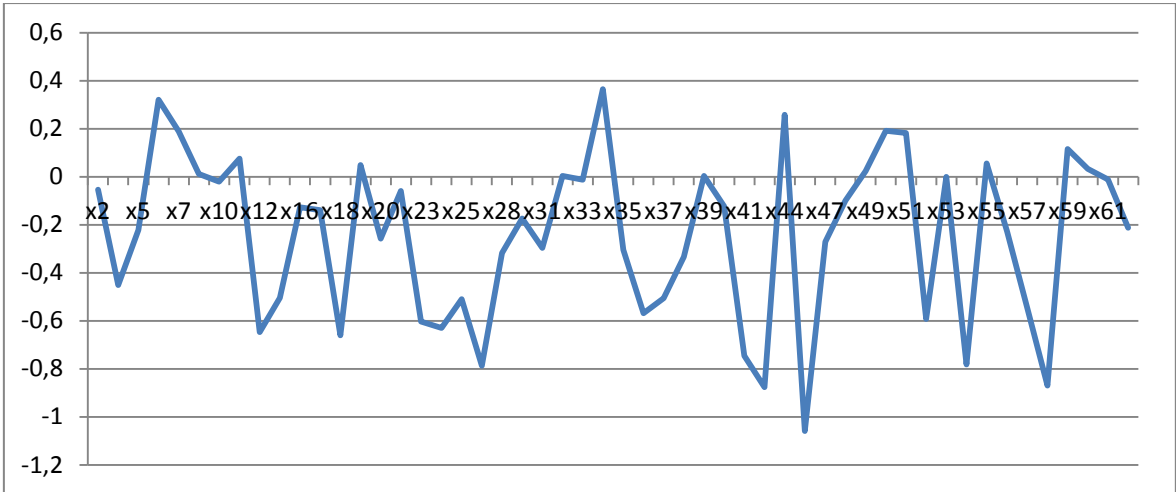
Grafik 78: Değişkenlerin Kahramanmaraş Üzerindeki Etkisi

3.5.3.14 Kilis

Sıralamalarda Türkiye ortalamasının altında kalarak 63. sırada yer alan il; aktif kurumsal müşteri sayısı, SGK dışında kalan nüfus ve kişi başına düşen tasarruf mevduatının azlığı sıralamayı olumsuz yönde etkilemiştir. İl sosyal sıralamada 61. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada 62. sırada yer alarak son sıralarda kalmıştır.

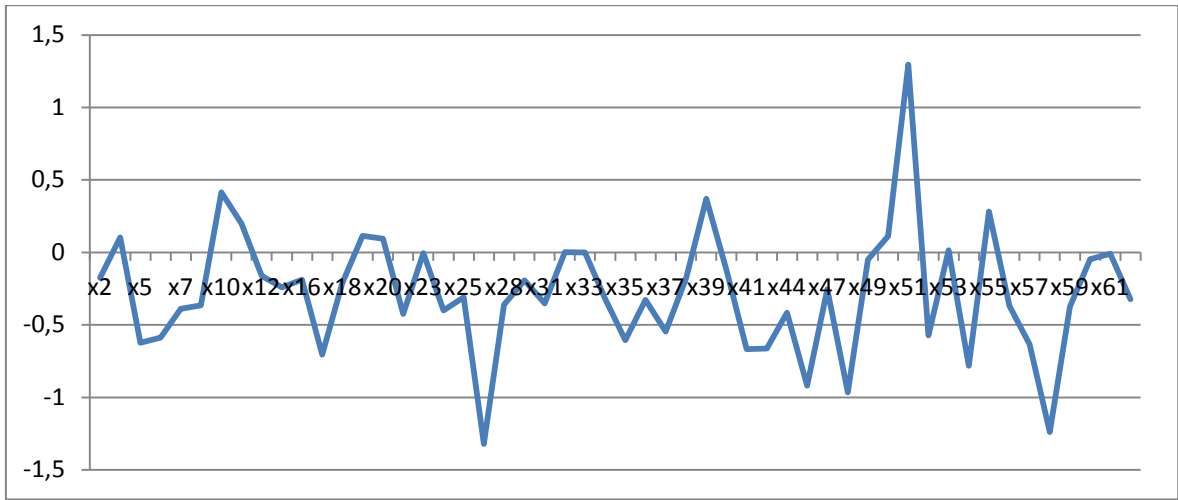
Grafik 79: Değişkenlerin Kilis Üzerindeki Etkisi

3.5.3.15.Bayburt

Sıralamalarda son 10 ile giren il, 71. Sıradadır. İlde gsm abone sayısının fazlalığı dikkat çekicidir. Sıralamayı birçok faktör negatif etkilemesine rağmen en çok etkileyenler istihdam oranı ve SGK dışında kalan toplam nüfustur. İl sosyal sıralamada 60. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada ekonomik sıralamada 61. sırada yer almaktadır.

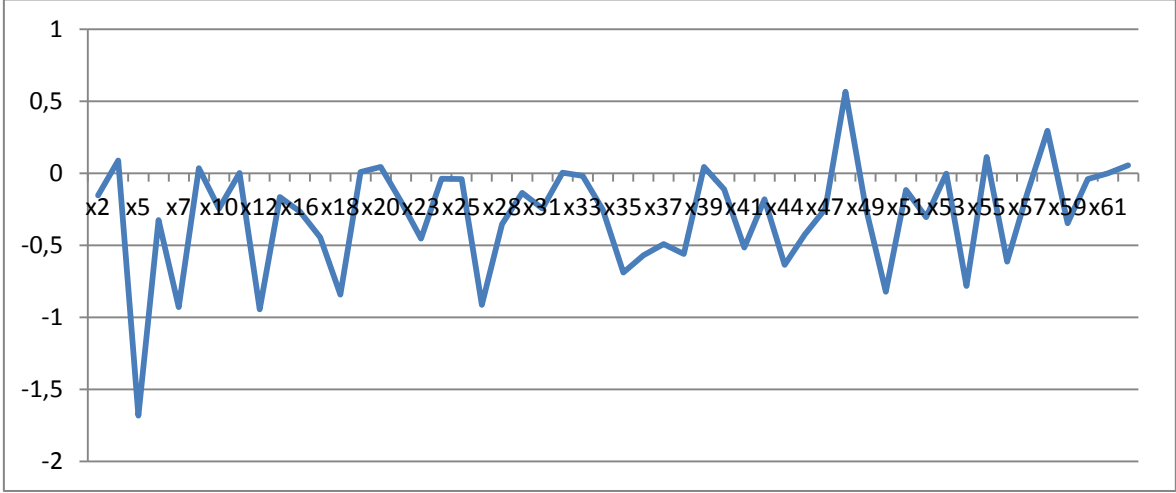
Grafik 80: Değişkenlerin Bayburt Üzerindeki Etkisi

3.5.16.Yozgat

İki sıralamada da yerini koruyarak 65. Sırada kalan il de net göç hızı dikkat çekmektedir. İlde eğitim göstergelerin düşüklüğü dikkat çekmektedir. İl sosyal sıralamada 66. sırada, ekonomik sıralamada 65. sırada yer almıştır. İl bütün sıralamalarda Türkiye ortalamasının altında kalarak gelişmemiş son 20 il içindedir.

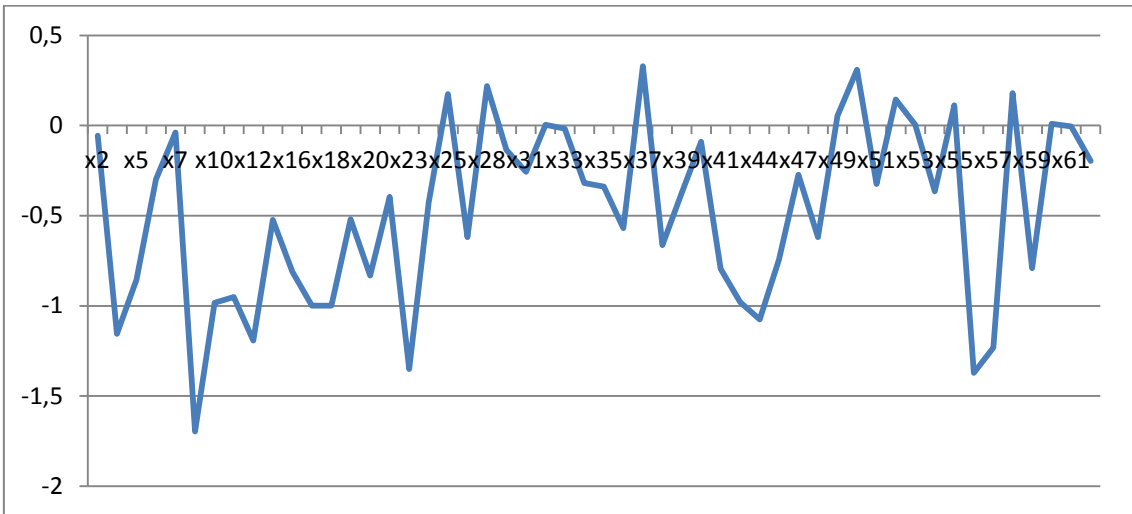
Grafik 81: Değişkenlerin Yozgat Üzerindeki Etkisi

3.5.17. Mardin

Yapılan iki sıralamada da 74. sırada yer alan en gelişmemiş son il grubunda yerini korumaktadır. Pozitif değişkenlerin çok etkili olmadığı ilde genç yaş bağımlılık oranının, okuma yazma bilen kadın oranının, SGK kapsamındaki aktif çalışanların sıralamayı negatif yönde geriye çektiği görülmektedir. Sosyal sıralama da 73. sırada olan il, ekonomik sıralama da 67. sırada yer almaktadır.

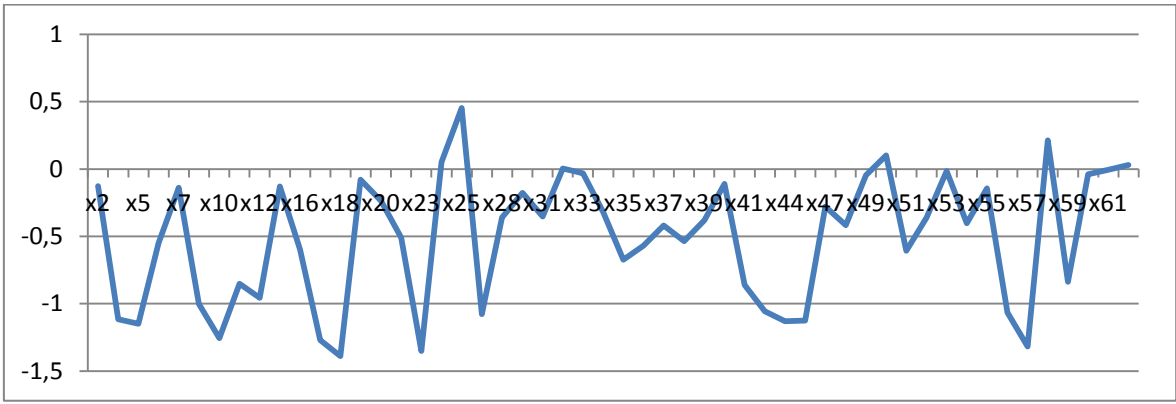
Grafik 82: Değişkenlerin Mardin Üzerindeki Etkisi

3.5.18. Bitlis

Sıralamalarda gerilerde kalarak 76. sıradan kalan en gelişmemiş beş il arasındadır. İl birçok bakımdan geride kalmakla beraber ilin geride kalmasına en çok neden olan değerler; kişi başına düşen hekim sayısı, SGK kapsamındaki aktif çalışanların toplamı, aktif kurumsal müşteri sayısı ve kişi başına düşen otomobil sayısıdır. İl sosyal sıralamada 75. sırada yer alırken, ekonomik sıralamada aynı sırada kalarak 79. sırada yer almıştır.

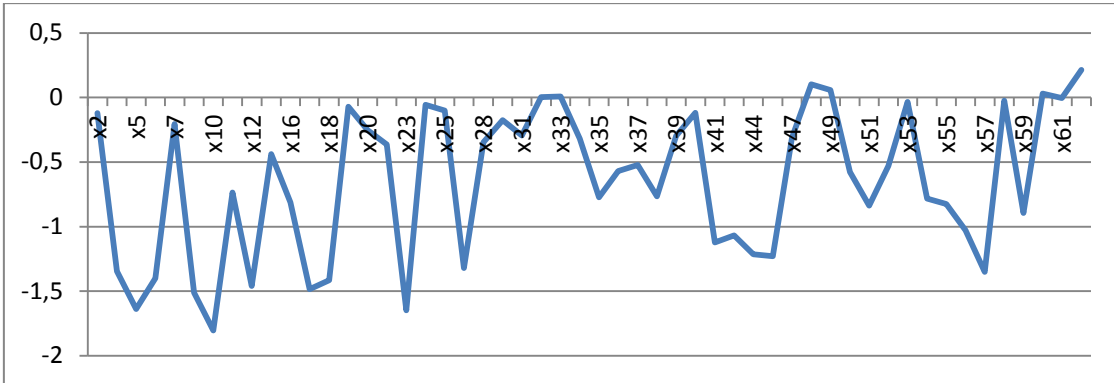
Grafik 83: Değişkenlerin Bitlis Üzerindeki Etkisi

3.5.19. Muş

En sonuncu sırada yer alarak en gelişmemiş il olan muş, sosyal sıralamada en sonuncu olmuş sadece ekonomik sıralamaya göre bir sıra ilerleyerek 74. olmuştur. İlin bütün değerler bakımından çok geride olduğu grafikten çok net bir şekilde görülmektedir.

Grafik 84: Değişkenlerin Muş Üzerindeki Etkisi

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada kalkınma iktisatçılarının üzerinde önemle durduğu ve devletlerin önemli bir sorunu haline gelen sosyoekonomik kalkınma üzerinde durulmuştur.

Birçok ülkede sosyoekonomik gelişmişliğin dolayısıyla da refahın dağılımında gözlenen farklılıklar yeni bir olgu değildir. Son yıllarda kalkınma ekonomisinin gelişimiyle bölgesel gelişme politikaları önem kazanmış ve devletler bu konuyu ülke yönetiminde ilk sıralara alarak, birçok proje ve politika geliştirmeye başlamıştır. Bu temeldeki politikalar, geri kalmış yörelerin (ülke, bölge veya il) sosyoekonomik gelişmişliğinin hızlandırılması, ülke içindeki toplumsal huzurun süreklilik kazanması ve ekonominin dengeli ve sağlıklı bir gelişme göstermesi ve adaletli bir gelir dağılımı açısından zorunlu görülmektedir. Az gelişmiş yörelerin kalkınmasıyla ilgili politikalar ve bu politikaların araçları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Örneğin Avrupa’da ki az gelişmiş bir yöre ile Türkiye’deki az gelişmiş bir yörenin yapısı, sorunları ve dolayısıyla uygulanacak bölgesel kalkınma politikalarının aynı olmayacaktır, bu nedenle, farklı araçlarla farklı sonuçlara ulaşmaya çalışılan her ülkenin kendi özelliklerine uygun kalkınma politikaları vardır.

Sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için nüfus dinamikleri ile doğal kaynaklar, ekonomik faaliyetler, teknolojik gelişme, sosyal ve kültürel yapı arasındaki dengenin her seviyedeki planlama ve politika geliştirme süreçlerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için nüfusun eğitim, sağlık ve insan gücü yönünden niteliklerinin iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bu alanlarda bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki farklılıkların azaltılması temel ilke olmalıdır.

Bölgesel eşitsizlik ve kalkınma problemi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’nin de önemli bir sorunudur. Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin azaltılması, bölgelerarası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması ve bölgesel/yerel kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla, dünyadaki çeşitli uygulamalarına kıyasla, çok uzun bir geçmişi ve etkinliği olmasa da bölgesel planlar hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

Bu kapsamda hazırlanan ve uygulanan DAP, DOKAP ve GAP projeleri gibi entegre projeler, bölgesel kalkınmışlık farklılıklarının giderilmesi için uygulanan politikaların en önemli uygulamalarını oluşturmaktadır. Bunlara paralel olarak bir çok akademisyen ve araştırmacı bu konuda çalışmalar yaparak illeri gelişmişlik sırasına koyarak, illerdeki gelişmişlik farklarını somut bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Türkiye'deki illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ilk olarak illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması yapılmış da sonra Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan sıralama iler karşılaştırılmıştır.

Araştırmada çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden olan “Temel Bileşenler Analizi” (Principal Components Analysis) yöntemi kullanılmıştır. Temel Bileşenler Analizi kullanılarak çok sayıda ve farklı özelliklerdeki bilgi setinin kapsadığı ortak ve temel anlam veya bilgi özünün ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada geçmiş dönemlerle karşılaştırma yapabilmek için Kalkınma Bakanlığının yapmış olduğu sosyo-ekonomik sıralamada ki değişkenler kullanılmıştır. Analiz yapılırken 62 değişken seçilmiş yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda on değişken arasında yüksek korelasyon bağı bulunduğu için bu değişkenler analizden çıkarılmıştır. Kalan 52 değişken ile iller analiz edilmiş ve sonuçta illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması tespit edilmiştir. Değişkenler kullanılırken illerin nüfus büyüklüğünün etkisini ortadan kaldırmak için verilerin birçoğu il nüfuslarıyla veya bu etkiyi ortadan kaldıracak çeşitli büyüklüklere bölünerek oransal hale getirilmiştir. Böylece illerdeki gelişmişliğin yüzölçümleri yada nüfuslarıyla orantılı olarak değil, büyük ölçüde fert başına düşen refah payı olarak değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Yapılan analiz sonucunda varyansı birden büyük olan toplam on bir tane temel bileşen bulunmuştur. Elde edilen 11 Temel Bileşenden % 37.2'lik varyans açıklama oranına sahip olan birinci temel bileşenin illerin gelişmişlik düzeylerini yansıttığı düşünüldükçe, bu temel bileşene göre illerin skor değerleri sıralanarak gelişmişlik sıralamaları elde edilmiştir. Varyansı birden büyük olan 11 temel bileşen için, temel bileşen yükleri matrisi çalışmanın içinde verilmiştir.

81 il arasında sosyo-ekonomik yönden en gelişmiş ilin İstanbul olduğu tespit edilmiştir. İstanbul'u takiben ikinci sırada Ankara, üçüncü sırada ise İzmir yer almaktadır. 81 il içerisinde en geri kalmış ilimiz Muş'tur. Bu ili Şırnak, Ağrı ve Bingöl takip etmektedir.

Araştırmaya göre sosyoekonomik yönden en gelişmiş illerin Marmara ve Ege Bölgeleri'nde, en geri kalmış illerin ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde toplandığı tespit edilmiştir. Marmara Bölgesi en yüksek endeks değerine sahip iken Doğu Anadolu en düşük endeks değerine sahip bulunmaktadır. Ege ve İç Anadolu Bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerleri birbirine yakın bulunmaktadır.

Endeks değeri iyiye giden illerin batıda ve genellikle büyük ve gelişmiş şehirlere (Kırıkkale, Kocaeli, Konya, Yalova, Sakarya) yakın olması araştırmada ulaşılan sonuçlardandır. Bu iller içinde hem sosyo-ekonomik sıralamada ön sıralarda olan hem de durumları iyileşen iller arasına giren illerin (Samsun, Kayseri, Tekirdağ) sanayilerinin gelişmiş ve kendini yeniler nitelikte olduğu görülmektedir. Diğer bir sebepte bu bölgelerdeki kalkınma ajanslarının iyi çalışması ve sürekli bölgeleri için yeni projeler üretmesi durumlarının iyiye gitmesine bir nedendir.

Endeks değeri kötüleşen illerin bu kötüye gidişlerinde rol oynayan ve ilerleme göstermesine rağmen sıralamada geride bulunan illerimizin bu durumunun en önemli nedenler arasında terör ve siyasi istikrarsızlık (Güneydoğu bölgesinde bulunan iller için), terörden kaynaklanan göç olgusu (özellikle İçel ve Diyarbakır illeri için), olumsuz coğrafi yapı (özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yer alan iller), söz konusu illerin ekonomilerinin hayvancılık gibi tek bir kaleme dayalı olması (Hakkari, Kars, Erzincan), politik faktörler gibi diğer pek çok faktör sayılabilir. En çok gerileme olan Uşak ilinde ise eğitim göstergelerin düşük oluşu dikkat çekicidir. İlde bulunan üniversitedeki kontenjanların boş kalması bunun bir kanıtı olarak gösterilebilir. Önemli bir gerileme gösteren Edirne ilinde tarımının öne çıkması sanayinin geride kalmasına sebep olmuştur. Hem ekonomik yönden hem de sosyal yönden gelişmiş olan illerimiz arasında yer alan Adana ilinin gerileme göstermesinin de sebebi Edirne ile benzer bir durum teşkil tarım sektörünün ildeki ağırlığıdır. Son yıllarda yaşanan kuraklıklar tarımdan istenen verimliliğin alınamamasına sebep olmuştur.

Karşılaştırma yapılırken durumu sabit kalan illerimize baktığımızda bu illerin ya hem ekonomik yönden hem de sosyal yönden gelişmiş çok gelişmiş oldukları (İstanbul, Ankara, Bursa, Eskişehir) ya da hem ekonomik hem de sosyal yönden çok geride oldukları (Muş, Mardin, Yozgat) görülmektedir.

Endeks değerlerine baktığımızda önemli sonuçlardan biride sıralamada birinci olan ilin endeks değeri (İstanbul:72,40) ile en sonuncu olan ilin endeks değeri (Muş:-33,81) arasında çok büyük bir farkın olmasıdır. Bu fark Türkiye’deki iller arasında ki dengesizlik sorununu açıkça göstermektedir. Sıralamada ön sıralarda yer alan illerin batıda, son sıralarda yer alan illerin ise doğuda ve güneydoğuda yer alması bölgeler arasındaki eşitsizliği bize somut bir şekilde göstermektedir. 1960’lı yıllardan itibaren bu konu birçok yerde gündeme gelmiş fakat problemi çözmek için çok etkili politikalar uygulanamamıştır. DPT tarafından koordine edilen ve bölgesel dengesizlikleri gidermede Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) büyük önem taşımaktadır. Fakat bu projelerin de etkisi hala kendini göstermiş değildir.

Türkiye’deki bölgesel kalkınma politikalarının yeterli olmadığı yapılan sıralamadan açıkça görülmektedir. Bu başarısızlığın ya da yetersizliğin arkasındaki gerçek nedenin ne olduğu konusunda ise iki ayrı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yazılı metinlerde belirtilen politikaların gerçekte hiç uygulanmadığı, uygulamaların ise eksik ve baştan savma olduğudur. Diğer eleştiri ise, özellikle son dönemde, bu politikaların dışarıdan etkilenme ile ya da uluslararası kuruluşların belirlemesi sonucu oluşturulduğu ve politika yapmak ve uygulamaktan sorumlu olan politikacıların ve bürokrasinin ‘yaratıcı davranmadığı’dır. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde ulusal gelişmeye tanınan öncelik, bölgesel politikaları çoğunlukla geri planda bırakmıştır. Zaman zaman bu iki amaç arasında ortaya çıkan çelişkiler ulusal gelişme lehine alınan kararlar ile çözülmüştür. Bu tür ülkelerde iktisadî hareketlilik, üretim faktörlerinin bölgeler arasında kaydırılması, gelişmiş ülkelere oranla, çok daha fazla masraflı olmakta ve geçici etkinlik kaybı, toplumun taşıyamayacağı düzeylere yükselebilmektedir.

Başarısızlığın diğer başka bir nedeni ise iç siyasette yaşanan kararsızlıklar ve boşluklar, politik çıkarılardan dolayı önceliklerin sürekli olarak değişmesine ve yürütülen bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğinin azalmasına veya bu politikaların başarısız

olmasına neden olmaktadır. Bu başarısızlığın en önemli sebepleri arasında yerel otoriteler ile merkezi otorite arasındaki bölgesel bir idari yapının yokluğu, finansal ve yönetsel problemler ve koordinasyon yeteneği zayıf bir kamu yönetimi yapısının varlığıdır.

Ayrıca kırsal kalkınma uygulamaları esnasında ve sonrasında proje izleme ve değerlendirme çalışmaları yeterince yapılmamaktadır. Çalışmalar projelerin uygulama sürecinin tamamlanmasıyla bitmekte, projelerin sürdürülebilirlik ve çıktılarının izlenebilirlik ilkesi anlamında devamı sağlanmamaktadır. Bu projelerden saptanan bulgular ve ortaya çıkan deneyimler yeni çalışmalara aktarılmamakta, bu da yeni projelerin geliştirilmesini engellemekte, bu projelerden ortaya çıkan eksiklikler ve hatalar devam ettirilmektedir. Böylece sürdürülen bir kalkınma projesinin kesin sonuçları alınmadan, başka bir uygulamaya geçilmekte ve kaynak israfı yapılmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklardan dolayı özellikle 2000'li yıllardan itibaren Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planlarında da vurgulandığı üzere Avrupa Birliği ile işbirliği doğrultusunda Bölgesel Kalkınma Programları uygulanmaya başlanmış ve birçok bölgede bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasına ağırlık verilmiştir. Böylece merkezden direkt şekilde uygulanan politikaların ve kaynak aktarımının yerine yerel dinamikler ve içsel potansiyellere dayalı politikalar ile oluşturulan kalkınma politikaları, bölgesel kalkınmanın daha organize ve daha rasyonel bir şekilde dönüşmesini sağlamıştır. Bu politikalar doğrultusunda hazırlanan Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanunu ile bölgelerin istekleri ve potansiyelleri doğrultusunda içsel kalkınmaya dayalı politikalarında yolu açılmıştır. Böylece bölge içi kalkınma dinamiklerinin belirlenmesi ve bu dinamiklerin hangilerinin bölgesel kalkınmada daha hızlı hareket kabiliyeti sağlayacağı ve daha aktif rol oynayacağı yerel karar vericilerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bölgesel dengesizlikleri giderebilmek için;

- Yatırımları olumsuz etkileyen, girişimcilerin önündeki belirsizliklerin azaltılması veya kaldırılmasına yönelik olarak projelerdeki karlılığın ve gereken hallerde belirli bir korumanın görünür bir gelecekte sürdürülebileceğine dair güvenceler ve araçlar yaratılmalıdır.
- Sadece ülke içerisinde birtakım dezavantajları nedeniyle geri kalmış bölgeleri değil tüm bölgeleri hedefleyen bir yaklaşıma önem verilmesi,

- En temel önceliğin büyümenin bölgeler arasında yeniden dağıtımını yerine, her bölgenin kendi imkân ve kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak potansiyelinin ve ulusal kalkınmaya katkısının en üst seviyeye ulaştırılması temelinde rekabet edebilirliğin artırılmasına verilmesi,
- Kurumsal altyapıyı, bölgelerdeki aktörler arası ağları, bölgelerin iş ortamını ve becerilerini geliştirmek üzere beşeri sermaye, fiziki olmayan üretim faktörleri ve davranış biçimlerinin geliştirilmesine daha fazla vurgu yapan yaklaşıma yönelmesi,
- Bölgesel rekabet edilebilirlikte üstünlüklerinin belirlenmesi, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasına odaklanılması,
- Yenilikçilik ve girişimciliğin bölgelerin potansiyellerinin açığa çıkarılmasında temel araçlar olarak görülmesi,
- Tek tek firmalar gibi bireysel aktörlerin ihtiyaçlarının giderilmesi yerine, firmalar arası işbirliği, teknoloji transferi ve bilgi akımının sağlanması amacıyla kurumlar arası ilişkilerin ve etkileşimin artırılmasının hedeflenmesi,
- Politika uygulamalarında işbirliğine ve müzakerelere dayanan, ekonomik kalkınma konusunda bölgelere daha fazla görev ve yetki veren, bölgesel koordinasyon birimlerinin önderliğinde; yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve iş dünyasının (özellikle KOBİ'lerin) katılımını sağlayan, merkezi yönetimin yatırım ortamının iyileştirilmesi ve temel altyapının sağlanmasında önderlik yapan bir yaklaşımı benimsenmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Albayrak, Ali S. (2003), **Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Albayrak, Ali S.(2003), “Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), 154-176.

Bal, Cengiz ve diğerleri (2000), Path Analizi ve Bir Uygulama, **5. Ulusal Biyoistatistik Kongresi**, Tıp Fakültesi, Biyoistatistik Ana Bilim Dalı, Biyoistatistik Derneği, Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi.

Bankalar Birliği, **İstatistiki Raporlar**, <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/4>, (10.08.2014).

Bayram, Nuran (2004), **Sosyal Bilimlerde Spss ile Veri Analizi**, 1. Baskı, Ankara: Ezgi Kitapevi.

Berber, Metin ve diğerleri (2010), “Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (39), 147-167.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **İstatistikler**, <http://www.sanayi.gov.tr/DocumentList.aspx?catID=272&moduleID=29&lng=tr>, (08.06.2014).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, **Hava Kalitesi Değerlendirme Raporları**, <http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php>, (10.08.2014).

Çömlekçi, Necla(1998), **Temel İstatistik İlke Ve Teknikleri**, 4. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayın Evi

Devrim, Fevzi (1983),**Maliye Politikası**, İzmir: İ.İ.B.F. Yayınları

DHMI, **İstatistikler**, <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>, (10.08.2014).

- Dinçer, Bülent ve diğerleri (2003), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Dinçer, Bülent ve Metin Özasan (2004), “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf> ([08.06.2014]).
- Dinçer, Bülent ve diğerleri (1996), **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT 2466.
- Ekonomi Bakanlığı, **İstatistikler**, <http://www.ekonomi.gov.tr/> (09.08.2014).
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Sektör Raporu**, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik> (09.08.2014).
- Gelir İdaresi Başkanlığı, **Vergi İstatistikleri**, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=271> (10.08.2014).
- Gündüz, Ali Yılmaz (2006), **Bölgesel Kalkınma Politikası**, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Günel, H. Alptekin (1977), “Faktör Analizi”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 27(1), 74-84.
- Hacıhasanoğlu, Bilge (1980), **İller İçin Bir Gelişmişlik Göstergesi ve Sıralama**, 1. Baskı, Ankara: Başbakanlık DPT Yayını.
- Harris, Richard(1975), **A Primer of Multivariate Statistics**, Newyork: Academic Press
- İlkin, Alkın (1983), **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Jackson, B.B.(2004) **Multivariate Data Analysis An Introduction**.
- Johnson, Richard ve Wichern, D.(2002), **Applied Multivariate Statistical Analysis**, Fifth Edition, New Jersey, Prentice-Hall.
- Kaynak, Muhteşem(2003), “Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 14(49), 10-14.
- Kılıçkaplan, Serdar ve Köse, Nezir(1996), “Hangi İlçeler İl Olmalıdır?” İstatistiksel Bir Yaklaşım, **Araştırma Sempozyumu Devlet İstatistik Enstitüsü**, Ankara.
- Kulaksız, Yahya (2008), “Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, Ankara.

- Kurtuluş, Kemal (1996), **Pazarlama Araştırmaları**, 5. Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, **İstatistikler**, <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>, (10.08.2014).
- Manisalı, Erol (1975), **Gelişme Ekonomisi**, İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **İstatistik ve Bilgi Sistemleri**, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm>, (10.08.2014).
- Özdemir, Ali İhsan ve Altıparmak Aytekin (2005),” Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (24), 97-110.
- Özdemir, Ali İhsan, Mustafa, Deste(2009), “Gri İlişkisel Analiz İle Çok Kriterli Tedarikçi Seçimi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 38(2), 147-156.
- Özguven, Ali (1988), **İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Planlama ve Japon Kalkınması**, 1. Baskı, İstanbul: Filiz Yayınevi.
- Schilderınck, J.H.F. (1969), **Factor Analysis Applied to Developed and Developing Countries**, Netherlands.
- SGK, **İl Müdürlükleri**, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/il_mudurlukleri/, (08.06.2014).
- Sökmen, Ali (2014), “**Sosyal Gelişme Endeksi Türkiye İçin Ne İfade Ediyor?**“, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, ([http://www.tepav.org.tr/uplod/files/1403700250-6.Sosyal Gelişme Endeksi Türkiye için Ne ifade Ediyor.pdf](http://www.tepav.org.tr/uplod/files/1403700250-6.Sosyal%20Gelişme%20Endeksi%20Türkiye%20için%20Ne%20ifade%20Ediyor.pdf)) (10.10.2014).
- Tatlıdil, Hüseyin (1996), **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Ankara: Akademi Matbaası.
- _____ (2002), **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Ankara: Akademi Matbaası
- TCDD, <http://kurumsal.tcdd.gov.tr/>, (10.08.2014)
- TİM, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, (08.09.2014).

- Tüik, **Bölgesel İstatistikler**, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do> (08.06. 2014).
- Tüik, **Sağlık İstatistikleri**, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?altid= 1095>, (08.06.2014).
- Türk Patent Enstitüsü, <http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/commonContent/Publications>, (09.08.2014).
- UBAK, Haberleşme İstatistikleri, <http://www.btk.gov.tr/kutuphane ve veribankasi/istatistikler /ekbhchi.php> (10.08.2014)
- URL, **Konular**, (<http://www.ekodialog.com/Konular/ekonomik-buyume-modelleri teorileri.html>), (11.10.2014)
- Üstünışık, Naime Zerrin (2007), “**Türkiye’deki İller ve Bölgeler Bazında Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ve Uygulaması**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- William, W. Cooley And Raul R. Lohnes(1971), **Multivariate Data Analysis**, Newyork: R.E. Krieger Pub.
- Wright, Sewall (1968), **Genetic ve Biometric Foundation**, The University Of Chicago Pres, Chicago.
- Yayalı Özen, Aysun (2006), **Temel Bileşenler Analizi İçin Roboust Algoritmaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

EKLER

	Bileşenler										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
x2	,529	,503	-,203	-,346	-,255	-,036	,105	,041	-,305	,200	,064
x4	-,607	,703	-,079	,004	,216	,035	,098	,020	,055	-,158	-,020
x5	,713	-,114	,303	-,022	,296	-,169	-,368	,050	-,033	,029	-,008
x6	,685	,280	,025	,366	,114	,003	,027	,285	-,156	-,094	-,026
x7	,361	,522	,231	-,113	,513	-,115	-,323	,034	,044	-,136	-,008
x9	,784	-,414	,123	-,085	,139	-,037	,107	,030	-,008	-,057	-,023
x10	,628	-,619	,103	,127	-,160	-,121	-,138	-,053	-,212	,028	,101
x11	,547	-,456	,262	,056	-,326	-,231	,040	-,141	-,212	-,026	,043
x12	,846	-,146	-,167	,216	-,014	-,036	-,305	-,047	,068	,052	,074
x15	,344	-,379	-,341	,526	-,122	-,040	,174	-,294	,011	,106	,058
x16	,629	-,141	-,388	,442	-,051	-,078	,045	-,227	,125	,013	,026
x17	,742	-,497	-,127	-,010	,283	-,090	,098	-,027	-,006	,008	-,071
x18	,871	-,271	-,084	-,077	,123	-,046	-,109	-,071	,009	,003	,022
x19	-,164	,683	,008	,261	,363	-,194	-,134	-,086	-,134	,081	-,030
x20	,305	-,568	,010	-,346	-,383	,240	,011	-,090	,231	-,033	,048
x22	,564	-,046	,535	,212	,010	,173	,214	,120	-,082	-,073	-,109
x23	,897	-,293	,112	-,097	-,004	-,017	-,153	,038	,042	,034	,002
x24	,432	,215	,220	,178	-,266	,244	,064	-,414	,161	,189	,096
x25	,487	,726	-,116	,042	-,130	,191	,029	-,203	,152	-,056	-,055
x27	,860	,198	,169	,117	,074	,025	-,196	-,012	-,014	,063	-,016
x28	,590	,476	,283	-,142	-,191	,108	,149	,077	-,068	-,005	-,043
x30	,595	,472	-,321	-,304	-,224	-,036	,121	,135	-,211	,173	,040
x31	,433	-,071	,675	,118	,099	,139	,048	-,067	-,029	,013	,102
X32	,532	,305	-,382	,256	-,160	-,004	-,071	,181	,182	-,232	-,091
x33	,037	,016	,114	-,056	-,304	-,606	,043	,143	,435	-,215	,132
x34	,527	,080	,668	-,017	-,044	,178	-,075	-,064	,068	-,129	,042
x35	,824	,258	-,212	-,221	,025	-,041	,105	,175	-,071	-,004	,021
x36	,782	,268	,262	,054	-,187	,080	-,023	,109	,022	-,077	-,002
x37	,722	,487	,114	,014	-,057	,173	,069	,065	,078	-,044	,074
x38	,753	,157	-,348	,336	-,137	-,010	-,154	-,021	,080	-,126	-,009
x39	,440	-,300	-,245	,363	,052	,224	-,073	,378	,202	-,253	-,165
x40	,418	,074	-,280	-,486	,368	-,024	-,107	-,178	,192	,083	,024
x41	,920	,185	-,190	-,114	-,041	-,032	,024	,087	,011	,013	-,033
x42	,851	-,045	-,265	-,197	-,012	,062	-,068	-,003	-,017	,231	,043
x44	,919	-,092	-,082	-,050	-,050	,036	-,206	-,010	,044	,051	,004
x45	,947	,018	-,062	-,193	,091	-,054	,038	-,056	,015	,008	-,034
x47	,665	,393	,248	,022	-,249	,176	,037	-,123	,026	-,084	-,022
x48	,605	-,051	,048	-,132	,106	-,024	,371	,140	,030	-,002	-,309
x49	,095	,287	-,084	,094	,378	,216	,287	-,027	,062	,011	,643
x50	-,458	-,585	,016	,017	-,026	,010	,325	,283	,028	,165	-,156
x51	-,383	,315	,102	,253	,168	-,056	-,020	-,122	,240	,390	-,268
x52	,715	,501	-,149	-,115	-,102	-,036	,213	,150	-,056	-,027	-,063
x53	,035	,047	,062	,151	-,123	,213	-,364	,443	,195	,618	,041
x54	,795	,214	-,069	,102	,075	-,099	,075	-,087	,025	-,025	-,171
x55	,328	-,046	,036	,449	,092	-,127	,161	,264	-,395	,183	,207
x56	,795	-,311	-,033	-,219	,140	-,119	-,090	-,204	,016	,052	,067
x57	,794	-,440	-,067	,025	,183	-,008	,190	,068	-,004	-,010	-,022
x58	-,301	-,173	,036	-,182	-,248	,015	-,465	,268	-,127	-,100	-,009
x59	,500	-,576	,040	-,146	,411	,059	,234	,097	,093	-,014	,042
x60	,034	-,285	-,122	-,078	,168	,638	,060	,084	,191	,062	-,100
x61	,042	,127	,221	-,020	-,077	-,361	,203	,314	,488	,142	,365
x62	,276	,203	,303	,018	-,001	-,374	,200	-,133	,145	,269	-,377

ÖZGEÇMİŞ

Damla KÜÇÜKDEMİR, 28 Temmuz 1990 tarihinde Amasya'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Amasya'da tamamladıktan sonra 2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat bölümünü kazanarak lisans eğitimine başladı. 2012 yılında lisans eğitimini bitirerek aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı'nda tezli yüksek lisans öğrenimine başladı. Yabancı dil olarak İngilizce bilmektedir.